

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 2.

ÅREN

1861—1865.

JEMTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Länets gränser hafva under den period, som denna berättelse omfattar, undergått en icke oväsentlig förändring, i det *Ytter-Hogdals* socken af Helsingland blifvit, med undantag af några till Loos socken i samma landskap förlagde hemman, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 13 November 1863, öfverflyttad från Gefleborgs län och Ljusdals tingslag till Jemtlands län och Svegs tingslag i Herjeådalen, hvilken omflyttning i administratift hänseende från och med år 1864 trädt i verket och förökat länets areal med 10,67 kvadratmil, eller från 433,36 till 444,03 kvadratmil, deraf på Herjeådalen belöper 119,77 och på Jemtland såsom förr 324,26 kvadratmil.

Rörande det sålunda tillkomna nya området får jag underdånigst upplysa, att, enligt från Gefleborgs läns Landtmäterikontor hitsände kartor och handlingar, hela *Ytter-Hogdals* sockens område utgjort 276,454 tunnland, deraf de hemman, som underlagts Loos socken i Gefleborgs län, områda 29,356 tunnland 8 kappland. De byar, hemman och lägenheter åter, som under namn af *Ytter-Hogdals socken* med *Ängersjö kapell* blifvit med Jemtlands län förenade, innehålla alltså 247,097 tunnland 24 kappland. Af denna rymd är afvittradt till byar och nybyggen 235,119 tunnland 5 kappland, och 11,978 tunnland 19 kappland kronan behållne öfverloppsmarker. Under hemman i *Ytter-Hogdals socken* lyda dessutom följande inom angränsande socknar belägne ägoområden, nemligen:

inom Färila socken i Helsingland.....	2,219 tld 29 kpld
» Öfver-Hogdals d:o i Herjeådalen	10 » 8 »
samt inom Elfros d:o i d:o.....	9 » 26 »

eller tillhopa 2,239 tld 31 kpld.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 4 December 1863 hafva byarne *Granön* och *Rotnuset* blifvit från Frostvikens socken och Hammerdals tingslag öfverflyttade till Tåsjö socken och Ramsele tingslag af Wester-Norrlands län; samt enligt nådigt bref den 12 Maj 1865 *Lillånäsets* by af förstnämnde socken och tingslag likaledes öfverflyttad till Dorothea socken, Åsele tingslag och Westerbottens län.

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-45.
1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.....	1.
Tab. Litt. A. Länets administrativa indelning.....	4.
2. Innevånare.....	5.
3. Näringar.....	10.
Tab. Litt. B. Utsäde och skörd tingslagsvis.....	12-15.
Tab. Litt. C. Odlad ägovidd år 1865 tingslagsvis.....	16.
Tab. Litt. D. Vinterfödda kreatur tingslagsvis.....	17.
Tab. Litt. E. Uppgift öfver de, till nödlidandes understöd efter missväxt, från kreditivfonden utlemnade medel åt Jemtlands län under åren 1861-1865.....	21.
Tab. Litt. F. Markegångs- och Handelspriser för kubikfot af nedannämnde sädesslag.....	22.
Tab. Litt. G. Handelspriser å kreatur.....	24.
Tab. Litt. H. Dagsverksprisen enligt Markegångstaxan.....	27.
Tab. Litt. I. Bränvinstillverkningen.....	31.
4. Kommunikations-anstalter och varubyten.....	32.
Tab. Litt. K. Tablå öfver trafiken å Jemtlands kommunikationsled..	33.
5. Kameralförhållanden.....	37.
Tab. Litt. L. Skiftesverkets ställning den 31 December 1865.....	38.
Tab. Litt. M. Afvittringen.....	38.
6. Politi.....	40.
Tab. Litt. N. Uppgifter angående filialbanken i Östersund.....	42.
 Tabellbilagor	 46-55.
Tab. N:o 1. Folkmängd.....	46.
Tab. N:o 2. Jordbruk.....	46.
Tab. N:o 3. Boskapsskötsel.....	47.
Tab. N:o 4. Skogshushållning.....	47.
Tab. N:o 5. Dödade rofdjur.....	47.
Tab. N:o 6. Af rofdjur dödade husdjur.....	48.
Tab. N:o 7 a. Grufvor, bergverk, bruk, fabriker och manufaktur- inrättningar år 1865.....	48.
Tab. N:o 7 b. Handtverkerier år 1865.....	49.
Tab. N:o 8. Allmänna vägar, gästgifverier och skjutsning.....	49.
Tab. N:o 9. Sjöfart och handel, år 1865.....	50.
Tab. N:o 10 a. Hemman och jordlägenheter m. m. å landsbygden.....	50.
Tab. N:o 10 b. Jordområde och egendomar i staden Östersund.....	51.
Tab. N:o 11. Laga skiften under åren 1861-1865.....	51.
Tab. N:o 12. Krono-uppbörden.....	52.
Tab. N:o 13. Sparbanken	54.
Tab. N:o 14. Fattigvården.....	55.

BIDRAG TILL
SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 2.

ÅREN

1861—1865.

JEMTLANDS LÄN.

1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet.

Länets gränser hafva under den period, som denna berättelse omfattar, undergått en icke oväsentlig förändring, i det *Ytter-Hogdals* socken af Helsingland blifvit, med undantag af några till Loos socken i samma landskap förlagde hemman, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 13 November 1863, öfverflyttad från Gefleborgs län och Ljusdals tingslag till Jemtlands län och Svegs tingslag i Herjeådalen, hvilken omflyttning i administratift hänseende från och med år 1864 trädt i verket och förökat länets areal med 10,67 kvadratmil, eller från 433,36 till 444,03 kvadratmil, deraf på Herjeådalen belöper 119,77 och på Jemtland såsom förr 324,26 kvadratmil.

Rörande det sålunda tillkomna nya området får jag underdånigst upplysa, att, enligt från Gefleborgs läns Landtmäterikontor hitsände kartor och handlingar, hela *Ytter-Hogdals* sockens område utgjort 276,454 tunnland, deraf de hemman, som underlagts Loos socken i Gefleborgs län, områda 29,356 tunnland 8 kappland. De byar, hemman och lägenheter åter, som under namn af *Ytter-Hogdals socken* med *Ängersjö kapell* blifvit med Jemtlands län förenade, innehålla alltså 247,097 tunnland 24 kappland. Af denna rymd är afvittradt till byar och nybyggen 235,119 tunnland 5 kappland, och 11,978 tunnland 19 kappland kronan behållne öfverloppsmarker. Under hemman i *Ytter-Hogdals socken* lyda dessutom följande inom angränsande socknar belagne ägoområden, nemligen:

inom Färila socken i Helsingland.....	2,219 tld 29 kpld
» Öfver-Hogdals d:o i Herjeådalen	10 » 8 »
samt inom Elfros d:o i d:o.....	9 » 26 »

eller tillhopa 2,239 tld 31 kpld.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 4 December 1863 hafva byarne *Granön* och *Rotnåset* blifvit från Frostvikens socken och Hammerdals tingslag öfverflyttade till Tåsjö socken och Ramsele tingslag af Wester-Norrlands län; samt enligt nådigt bref den 12 Maj 1865 *Lillånäsets* by af förstnämnde socken och tingslag likaledes öfverflyttad till Dorothea socken, Åsele tingslag och Westerbottens län.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 29 Juni 1864 har under samma år uppröjning och efter-syn af *rösen å riksgränsen* mot Norge ägt rum.

Den *karta* öfver Jemtlands län, som, af framlidne Förste Landtmätaren Albin påbörjad, efter dennes död blifvit enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga beslut den 21 December 1860 åt Kaptenen och Riddaren Nordbeck öfverlåten att fullborda, har, sedan Ytter-Hogdals nytillkomna socken nu äfven på densamma intagits, i dessa dagar blifvit till fullo afslutad.

Topografiska mätningar hafva, lika litet som geologiska undersökningar, ännu blifvit till länet utsträckta, och några nya ekonomiska socknekartor hafva icke heller under denna femårsperiod tillkommit.

I länets *judiciela* indelning hafva följande förändringar blifvit anbefallda och till en del verkställda:

a) Svegs tingslag i Herjeådalen har, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 13 November 1863, blifvit från och med 1865 års början förökadt med Ytter-Hogdals socken.

b) Genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 24 Februari 1863 är förordnad, att ett särskildt tingslag skall under länets Södra Domsaga bildas af Näs och Hackås socknar, den förra hittills lydande under Brunflo tingslag af Norra Domsagan, och den sednare under Ovikens tingslag af Södra Domsagan; men denna förändring, beroende af den nuvarande Domhufvudens i Norra Domsagan bifall eller afgång från tjensten, har ej ännu trädt i verkställighet.

c) Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 22 Juni 1864 hafva byarne Qvittsle och Halabacken i Mattmars kyrkosocken, hvilka i judicielt och administratift hänseende tillhört Hallens tingslag och socken, blifvit öfverflyttade till Offerdals tingslag och Mattmars socken, vid hvilken sednare någon oregelbundenhet alltså numera icke är fästad.

Länets *administrativa* indelning har undergått följande förändringar:

a) I sammanhang med den ofvan anförda beslutade förändringen i judicielt hänseende med Näs och Hackås socknar, har Näs socken öfverflyttats från Norra Fögderiet till det Södra, och med Hackås socken bildat ett särskildt länsmansdistrikt från den 1 Juni 1863.

b) Förändringen med byarne Qvittsle och Halabacken är redan anförd.

c) Sedan Rikets Ständer, jemlikt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 13 November 1863, anvisat löner åt 5 länsmän, hafva länsmansdistrikterna blifvit reglerade på sätt efterföljande Tab. Litt. A utvisar.

Den länge öfverklagade otillräckligheten af länets *medicinala* indelning har under 5-årsperioden till en del blifvit afhjelpat, derigenom att, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 9 December 1864, 2 nya *provinsialläkare-distrikter* blifvit bildade, det ena, Ragunda distrikt, omfattande Ragunda tingslag, jemte Borgvattnets kapell, det andra, Ströms distrikt, omfattande Hammerdals tingslag med undantag af nyssnämnde kapell. Till det förra distriktet har anslagits en af de nya provinsialläkare-löner, som Rikets Ständer vid 1862—1863 års riksdag beviljat, och till det sednare distriktet den extra provinsialläkarelön, som sedan 1842 tillhört länets stat och tillförene för läkarevårdens upprätthållande på olika sätt disponerats. Länet är alltså för närvarande indeladt i 5 provinsialläkare-distrikter, men 3 bland dessa, af hvilka Herjeådalen med sina 119 kvadratmil utgör ett, hafva ännu behof af delning, enligt den allmänna distrikt-indelningsplan för 8 provinsialläkare, som af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande blifvit 1864 och 1865 till Sundhets-Kollegium ingifven.

Sedan Rikets Ständer vid 1862—1863 års riksdag anvisat löner åt 2 *veterinärläkare* för Jemtlands län, har detta, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 22 Oktober 1864, blifvit indeladt i 2 veterinärläkare-distrikter, nemligen: *det norra*, omfattande Offerdals, Rödö, Liths, Hammerdals, Ragunda, Refsunds och Brunflo tingslager, samt *det södra*, omfattande Svegs, Hede, Bergs, Ovikens, Hallens, Sunne och Undersåkers tingslager.

I den *militära* indelningen har någon förändring icke inträffat, men

i den *ecklesiastika* äro slutligen följande redan verkställda eller förestående förändringar att anmärka:

a) Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref till Hernösands Domkapitel den 6 Maj 1864, har länet från den 1 Maj 1865 blifvit indeladt i 4 kontrakter, på sätt Tab. Litt. A utvisar.

b) Lillherrdals socken skall, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 28 Augusti 1863, så snart dess nuvarande Komminister afgår, skiljas från Svegs pastorat och bilda ett särskildt gäll.

c) I sammanhang med Ytter-Hogdals sockens öfverflyttning till Jemtlands län hafva såväl denna som Öfver-Hogdals socken, hvilken med den förra utgör ett pastorat, blifvit, enligt åberopade nådiga brefvet den 13 November 1863, fränskiljde Upsala och tillagde Hernösands stift.

d) För vissa predikoturer till Ankarede kapell i Frostviken har församlingens pastor erhållit ersättning af statsmedel, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 11 September 1863.

e) Det i förra femårsberättelsen omnämnda beslut om utbrytning af vissa delar från Ragunda, Hamnerdals, Refsunds och Liths pastorater, till bildande af ett särskildt pastorat, Stugun, har ännu icke kunnat träda i verkställighet.

Till närmare redogörelse för länets här ofvan omnämnda indelning i olika hänseenden meddelas Tab. Litt. A. efterföljande Tab. Litt. A, uti hvilken, såsom dertill erbjudande lättaste tillfälle, äfven intagits de olika *socknarnes folkmängd* vid 1855, 1860 och 1865 årens slut, jemte tillväxtprocenten under hvardera af dessa båda qvinvennier.

Bland de i förra femårsberättelsen anmärkta *oregelbundenheter* hafva alltså de under c) f) och g) upptagne, rörande Öfver-Hogdals socken, byarne Qvittsle och Halabacken samt byarne Rotnäset och Granön, blifvit afhulpne, och den under e) upptagna, rörande Näs och Hackås socknar, till en del redan afhjelpats, och till det öfriga blifvit bestämd att i sinom tid afhjelpas. Qvarstående *oregelbundenheter* i länets indelningar inskränka sig till några byars af lokala förhållanden påkallade kyrkorätt utom egen socken och eget län, nemligen de i förra berättelsen under a), b) och d) upptagne, rörande byarne Stamseles och Texans af Wester-Norrlands län kyrkliga hänhörande till Ströms socken af Jemtland, byn Björkvattnets af förstnämnde län kyrkorätt inom det sistnämnde, samt, omvänt, byarne Länstersjös, Kroknäs, Öfver- och Ytter-Turinges af Jemtlands län ägande kyrkorätt inom Wester-Norrlands län.

I afseende å *landets allmänna naturbeskaffenhet*, får jag åberopa hvad i sednast afgifne femårsberättelse derom yttrats. Att de frostsador, af hvilka landet ofta lider, mycket sällan och blott undantagsvis framkallas af allmänna klimatiska, från landets nordliga kontinentala läge och höjd oskiljaktiga förhållanden, — ehuru beklagligen året 1865 är att såsom ett sådant undantag inregistrera —, utan i de allra flesta fall partielt förekomma, och drabba sådana trakter, som äro behäftade med en af tillgränsande myror eller vattensjuk mark framkallad lokal frostländighet, detta är af lång erfarenhet bekräftadt och af landets befolkning erkänt. Sedan nu äfven Rikets Ständer vid 1862—1863 års riksdag behjertat behovet i rikets 6 nordligaste län af vattensjuka traktors afdikning och torrläggning, samt till detta ändamål för den gången anvisat 300,000 R:dr, hafva äfven, på sätt här nedan i sammanhang med redogörelsen för jordbruket närmare omförmäles, till dylika företag i Jemtland blifvit sistlidet år anslagne 74,045 R:dr, med hvilken summa mer än 5,000 tunnland afdikas.

Den ifver, med hvilken allmogen å sin sida bemödar sig om att undanrödja det här ifrågavarande mäktiga och, serdeles i Jemtland, ymnigt utbredda hindret mot en säkrare och vidsträcktare kultur samt ett rikt tillgodogörande af en jordmån, som i sig sjelf är att i allmänhet räkna till ett ypperligt slag, — denna ifver ådagaläggas icke blott genom den stora mängd undersökningar, som allmogen på egen bekostnad låtit verkställa, för att härpå grunda framställningar om statsbidrag, utan ännu mera genom den proportion, som i Jemtland gjort sig gällande mellan erbudet enskild uppoffring för arbetets utförande och begärd hjälp härtill af statsmedel. Då nemligen de på Wäg- och Wattenbyggnads-Styrelsens bord, i brist af tillgängliga medel, ännu hvilande ansökningar om statsbidrag för här ifrågavarande arbetens utförande gälla en sammanlagd ar-

betskostnad af omkring 650,000 R:dr, så uppgår den såsom vilkor för arbetenas utförande begärda och af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande förordade statsmedelshjelpen blott till vid pass 130,000 R:dr. eller

Tab. Litt. A.

Länets administrativa indelning.

Socknar och pastorat. (Moderförsamlingars och pastorats namn kursiverade.)	Folkmängd vid slutet af			Folkmängdens pro- cent-tillväxt c)		Areal. Geom. tunnland.	Kontrakt.	Tingslag.	Domsaga.	Länsmans- distrikt.	Fögderi.	Provincial- läkare- distrikt.	Militär- indelning.
	1855.	1860.	1865.	1856-60.	1861-65.								
Hammerdal med Borg- vattnets kapell.....	3,061	3,392	3,625	11	7	402,500	Hammerdals			Hammerdals utom Borg- vattnet		Ströms	Rotar
Ström, Alanäset.....	2,019	2,278	2,700	13	18	472,180							52 Fältjägare
Frostviken.....	766	867	870	13	0	1,014,477	Norra			Ströms		Ströms	28 d:o
Föllinge med Hotagens kapell.....	1,981	2,160	2,429	9	12	701,469							Föllinge
Lith.....	1,902	2,065	2,195	8	6	163,597	Liths					Öster- sunds	21 Hästjägare
Häggenås.....	1,239	1,366	1,500	10	9	97,590							Liths
Kyrkås.....	325	376	398	12	6	25,922	Ragunda	Norra				Ragunda	4 d:o
Ragunda.....	1,838	2,132	2,512	15	18	192,266							Ragunda
Fors.....	1,211	1,408	1,596	16	13	102,109	Ragunda	Norra				Ragunda	17 d:o
Hellesjö.....	1,029	1,203	1,407	17	17	170,570							Fors
Håsjö.....	624	674	732	8	8	82,711	Ragunda	Norra					8 d:o
Stugun.....	806	902	1,114	12	23	143,023							Ragunda
Refsund.....	1,204	1,274	1,395	6	9	164,688	Refsunds	Östra					25 d:o
Sundsjo.....	873	989	1,137	13	15	109,750							Refsunds
Bräcke.....	681	782	895	15	14	120,938	Refsunds	Östra					9 d:o
Bodsjö.....	574	670	780	17	16	119,741							Refsunds
Brunflo.....	1,551	1,714	1,787	10	4	65,900	Brunflo						20 Hästjägare
Marieby.....	376	426	434	13	2	6,896							Brunflo
Lockne.....	1,221	1,261	1,367	3	8	37,546	Brunflo					Öster- sunds	4 d:o
Näs.....	735	807	878	9	9	27,987							Näs
Häckås.....	899	1,012	1,140	12	12	76,867	Ovikens	Södra					8 Hästjägare o.
Rödön.....	1,135	1,194	1,293	5	8	23,512							Rödöns
Ås.....	747	760	877	2	15	22,157	Rödöns	Norra					16 Hästjägare
Aspås.....	712	774	818	8	5	47,552							Rödöns
Näskott.....	655	673	707	3	5	21,622	Offerdals	Norra					9 Fältjägare
Offerdal.....	2,814	3,041	3,077	8	1	418,590							Offerdals
Alsén.....	1,485	1,575	1,667	6	5	93,901	Alséns.	Norra					9 Fältjägare
Mattmar.....	547	590	752	8	—	5,038							Alséns.
Undersåker.....	1,031	1,137	1,197	10	5	450,219	Undersåkers	Södra				Unders- åkers	7 Hästjägare o.
Åre.....	1,421	1,530	1,685	7	10	428,594							Kalls
Käll.....	1,343	1,962	2,042	6	4	463,545	Kalls	Södra					13 d:o
Mörsill.....	382	424	452	11	6	65,781							Kalls
Sunne.....	1,002	1,072	1,184	7	10	23,276	Sunne	Östra				Öster- sunds	21 Hästjägare o.
Frösön.....	1,106	1,169	1,217	6	4	15,389							Sunne
Norderön.....	271	279	279	3	0	5,069	Hallens	Östra					6 Hästjägare o.
Hallen a).....	1,140	1,222	1,123	7	—	168,888							Hallens
Marby.....	363	407	449	12	10	19,768	Ovikens	Westra				Unders- åkers	31 d:o
Ovikens.....	1,631	1,741	1,859	7	7	245,530							Ovikens
Myssjö.....	926	887	974	— 4	10	21,315	Bergs	Södra				Öster- sunds	45 d:o
Berg med Åsarnes ka- pell b).....	2,200	2,077	2,266	8	9	238,887							Bergs
Rätan.....	915	1,067	1,163	8	6	205,577	Rätans	Södra					36 d:o
Klöfsjö.....	446	715	756	9	9	52,145							Rätans
Hede med Storsjö kapell	1,036	1,156	1,214	11	17	698,193	Hede utom Storsjön	Södra					5 d:o
Wemdalen.....	732	798	854	9	7	222,511							Hede utom Storsjön
Tennäs.....	1,228	1,181	1,302	— 4	10	433,480	Tennäs med Storsjön	Södra					
Sveg.....	1,251	1,312	1,405	5	7	309,296							Svegs
Linsell.....	521	591	653	15	10	239,468	Svegs	Södra				Herjeå- dalens	Befriade från rotering
Elfros.....	548	585	619	7	6	88,153							Svegs
Lillherrdal.....	1,064	1,159	1,245	9	7	486,646	Lillherrdals	Södra				Herjeå- dalens	
Ytter-Hogdal.....	—	—	1,245	—	—	247,097							Ytter- Hogdals
Öfver-Hogdal.....	235	249	255	6	2	44,686	Norra						8 rotar af Helsinge Regemente Befriad från rotering
Staden Östersund, till- hörande Brunflo pa- storat.....	1,072	1,338	1,811	25	35	927							Östersunds

Anm. a) Folkförminskningen 1865 härrör deraf, att Qvittse och Halabacken öfverflyttats till Mattmars socken, hvarigenom tillökningen uppkommit derstädes.

b) Folkförminskningen 1860 härrör deraf, att Digerberget öfverflyttats till Rätans samt Qvarnsjö och Skålands byar till Klöfsjö socken, hvarigenom å andra sidan tillökningen uppkommit i sistnämnda socknar.

Hallen och Marby komma att tillhöra Westra kontraktet, så snart de skiljas från sina nuvarande moderförsamlingar och bilda särskilda gäll.

c) Då socken under femårsperioden undergått territorial förändring har någon tillväxt-siffra icke utsatts.

ungefär $\frac{1}{2}$ af den förra. I denna omständighet, och då således det statsbidrag, som hädanefter kan beviljas, framkallar utförandet af ett 5 gånger så stort arbetsvärde af denna allmännyttiga beskaffenhet, torde kunna sökas ett särskildt skäl för den förhoppning, att statsbidrag till ifrågavarande ändamål framgent skola räknas bland de mest lönande och de mest välgörande.

Lika skadliga och i mer än ett afseende hinderliga för landets odling, som dessa myror och kalkkällor äro, lika mycket har landet att för sin skönhet, sin bördighet och sin förkofran tacka de väldiga sjöar och vattendrag, som uppfylla och genomskära detsamma, erbjudande naturliga kommunikationslinier och flottningsleder, samt omkring stränderna, hvilka i allmänhet och så långt den siluriska kalken råder, ifrån vattnen långsamt eller med vacker sluttning stiga till ofta betydlig höjd, vidsträckta fält för gynnsamma odlingar, samt lockande tillfällen för armar och kapitaler till löftesrikt arbete.

Ehuru med ringa folk mängd och små kapitaler, gör dock Jemtlandingen sig med idöghet landets naturliga fördelar allt mera till godo, och välmående byar med halft sekels ålder och derunder gifva, icke minst i länets nordliga trakter, talrika vittnesbörd derom, att naturen infriar sina löften, på samma gång som milslånga sträckor derinvid af odlingsbar mark med likartade förhållanden ännu vänta på att få skänka odlaren sin lön. Då dertill lägges landets naturskönhet och sunda klimat, med en mortalitet, af ålder den relativt minsta i Sverige, samt man besinnar att olägenheten af landets från kusten afskiljda läge med hvarje dag minskas genom nya goda vägar och kommunikationsanstalter, så nödgas man tillskrifva obekantskapen med Jemtland, att inflyttningar hit icke ske i större skala samt att kapitaler här icke mera placeras; och framförallt måste man förundra sig öfver, att många bland Sveriges och Norges innebyggare, som bryta upp sina gamla bopålar, icke hellre vilja försöka sin lycka i Jemtland, än sätta den på spel i främmande land.

2. Innevånare.

I förra femårsberättelsen kunde det glädjande förhållandet omförnålas, att länets *folk mängd*, som Tab. No 1. under perioden 1851—55 tillväxt med nära 6 procent, och då slutade med siffran 54,272, under derpåföljande period 1856—60 tillväxt med icke mindre än 10,4 procent, och vid 1860 års slut steg, allt enligt mantalslängderne, till 59,919 personer. Den folk mängd, med hvilken nu ifrågavarande period 1861—65 slutar, uppgår, likaledes enligt mantalslängderne, till 67,331 personer, hvilken siffra dock, för jämförelse med de föregående, måste minskas med den sedan 1863 nytillkomna Ytter-Hogdals sockens folk mängd, hvilken vid 1865 års slut utgjorde 1,245 personer; hvadan den på länets förra område belöpande folk mängden vid 1865 års slut utgör 66,086. Befolkningen inom länets gamla gränser har således, enligt mantalslängderne, under den sistförflutna femårsperioden tillväxt med 6,167 personer eller denna gång med 10,3 procent.

Utgår man åter från den allmänna befolkningsstatistikens siffror, grundade på husförhörslängder och folkräkningar, så utgjorde för perioden 1856—60 folk mängdstillväxten 9,07 procent. Från sistnämnde års slut, då folk mängden utgjorde 61,218 personer, intill 1865 års slut, då den, enligt från Statistiska Central-Byrån meddelade siffror, utgjorde 68,071 personer, eller, efter afdrag af 1,245 för Ytter-Hogdal, 66,826 personer, har således folk mängden inom länets förra gränser tillväxt med 5,608 personer, eller med 9,16 procent. Denna gång kan dock icke, såsom i förra berättelsen, hänvisas till gynnsamma år och goda skördar såsom förklaring öfver folk mängdens tillväxt, ity att icke mindre än 3 af de år, som ingå i sista perioden, varit missgynnade af mer och mindre svaga skördar, hvadan den i sig sjelf betydliga folk mängdstillväxten under sistförflutna 5 år så mycket snarare vittnar om en stark progression i länets allmänna förkofran.

Hvad särskildt *Lappbefolkningen* angår, icke intagen i mantals-, men väl i husförhörslängderna, så utgjordes denna förlidet år af 781 personer, nemligen i Tennäs (Hede) 169, Undersåker 206, Föllinge (Hotagen) 151 och Frostviken 255. Skilnaden mellan här uppgifna folk mängd och den af blott 601 personer, som i Statistiska Central-Byråns underdåniga berättelse för 1856—60 3:e Afd. pag. 17 uppgifves, förklaras hufvud-

sakligen derigenom, att Undersåkers Lappar icke bland sistnämnde antal synes vara inräknade. Lapparnes folkmängd såsom ock deras välstånd har på sednare tiden aftagit.

Om än länets omnämnde folkmängdstillväxt i icke obetydlig mån är att tillskrifva skedda inflyttningar*), så har den dock sin hufvudsakliga förklaring i gynnsamma nativitets- och mortalitetsförhållanden.

	Medeltal 1851—55.	Medeltal 1856—60.	år 1861.	år 1862.	år 1863.	år 1864.	år 1865.
Då antalet lefvande födde barn, enligt den allmänna befolkningsstatistiken, utgjort.....	1,432	1,685	1,880	1,924	1,927	2,041	2,029
och antalet döda af alla åldrar utgjort	747	813	819	917	917	1,259	1,042
hvidan uppstått <i>nativitetsöfverskott</i> af.....	685	872	1,061	1,007	1,010	782	987

så torde föga mera än $\frac{1}{3}$ af den vunna folkmängdstillväxten kunna tillskrifvas inflyttningar. Dessa hafva hufvudsakligen framkallats genom arbetsfolk från Wernland och Norge, hvilka, hitlockade af höga arbetspriser för skogs- och andra arbeten, derefter funnit med sin fördel förenligt att här qvarstanna.

Mortaliteten, som i Jemtlands län under en lång följd af år varit lägre än i något af rikets öfriga län, och som under de 15 åren 1846—60 i medeltal uppgått till 1,38 procent af folkmängden, nedgick 1861 till 1,32, men steg 1862 till 1,45 procent, 1863 till 1,42, 1864 till 1,90 och 1865 till 1,54 proc., utan att dock genom detta tillfälliga, af Difteri vållade, stigande i det hela förlora sitt yttersta rum bland länen, eller uppgå till mer än $\frac{2}{3}$ af den för hela Riket gällande medelsiffran.

Det synes anmärkningsvärdt, att, såsom den offentliggjorda befolkningsstatistiken intill 1861 gifver vid handen, den *relativa nativiteten* i Jemtlands län, ehuru i stigande, dock fortfarande varit lägre än i något annat län, med undantag af Gotland, ehuru förhållandet mellan ingångna *äktenskap* och folkmängden stått långt ifrån lika lågt. Så föddes i Jemtlands län

1846—50	i medeltal	blott 1 lefvande barn på 39,66 personer
1851—55	d:o	d:o 37,81 d:o
1856—60	d:o	d:o 34,82 d:o,

under det förhållandet mellan ingångne äktenskap och folkmängden utgjorde

1846—50:	1 äktenskap på 141 personer (den 10:de i ordningen bland länens siffror uppifrån)
1851—55:	1 d:o 130 d:o (den 19:de d:o d:o d:o)
1856—60:	1 d:o 132 d:o (den 9:de d:o d:o d:o).

Då det nämnda förhållandet mellan ingångne äktenskap och folkmängden icke under de ofvan uppgifne åren förökats**) i bredd med nativiteten, och icke heller relativa antalet af oäkta barn, måste nativitetens tillväxt tillskrifvas ökad produktivitet inom äktenskapen. Att, ehuru nativiteten i Jemtlands län är näst den *lägsta*, nativitetsöfverskottet dock, allt i förhållande till folkmängden, är bland de *största* som i Rikets län förekomma, och att sådant under årens följd länge varit fallet, förklaras i allmänhet af den ringa mortaliteten, i afseende å hvilken särskildt är att annärka dess litenhet under den spädnare barnåldern, vittnande i sin ordning fördelaktigt, icke blott om klimat och föräldrars helse, utan ock om tillståndet uti Jemtlandens hem.

*) I afseende å inflyttningar stod Jemtlands län 1856—60 högst, näst efter Göteborgs och Bohus, Stockholms och Gefleborgs län. Under nämnde period utgjorde:
Den procentiska inflyttningstillväxten .. 1,29.
Nativitetsöfverskottet .. 7,78.
och hela den procentiska folkmängdstillväxten således förr uppgifna .. 9,07.

**) Med undantag för de i detta hänseende mycket ofördelaktiga åren 1830—40, samt den ofvan uppgifna perioden 1846—50, har ifrågavarande förhållande varit sedan 1816 nästan oförändradt.

Förhållandet mellan ingångne och genom döden upplöste *äktenskap* finner jag ej för äldre tider uppgifvet; men 1861 var detta förhållande som 426 till 247 och härmed fördelaktigare än i Rikets öfrige län med undantag af 2, samt 1862 som 494 till 246, och härmed det fördelaktigaste som i något län förekom.

Någon *utflyttning* till främmande land har, såvidt till min kunskap kommit, under denna femårsperiod icke ägt rum, med undantag möjligen af en eller annan till Norge. Talrikare hafva *inflyttningarne* varit från sistnämnde land, men inga förekommit från andra länder. I saknad af närmare kändedom om in- och utflyttningarne till och från länet under sistförflutna 5 år, tillåter jag mig att till öfversigt af länets befolkningsförhållanden i allmänhet uti detta hänseende låna de på 1860 års folkräkning grundade hufvudsakligaste uppgifter härom, helst någon karakteristisk förändring i dåvarande förhållanden icke under påföljande år kan hafva inträffat. Af länets vid 1860 års slut ägande folkmängd 61,218 personer (enligt husförhörslängderna)

voro inom länet födde	58,715	i Westerbottens län.....	113
i Wester-Norrlands län.....	679	i Wermlands d:o.....	87
i Kopparbergs d:o.....	515	i öfrige Svenska orter.....	294
i Stockholms stad.....	355	utom Riket, hufvudsakligen i Norge.....	201
i Gefleborgs län	259		61,218;

hvaremot Jemtlands län med sina infödingar kontribuerat till Rikets öfriga befolkning:

till Wester-Norrlands län med.....	684 personer	till Stockholms stad med.....	142 personer
» Gefleborgs län med.....	284 »	» öfrige orter med.....	184 »
» Kopparbergs län med.....	161 »		Summa 1,455 personer.

Häraf synes, att vid den sistförflutna femårsperiodens början länets befolkning, som då utgjorde 1,59 procent af hela Rikets, till 96 procent bestod af infödingar och till 4 procent af personer födde utom länet, samt att af 60,170 kvarlevande inom länet födde personer 58,715 ännu bodde kvar och 1,455 eller 2,4 procent voro bosatte utom länet, hufvudsakligen i Wester-Norrlands län. Utom länet boende Jemtlandingar (Hejeådalingar inberäknade) äro i förhållande till kvarboende färre än motsvarande antal för andra län, med undantag af Norrbottens, Westmanlands och Westerbottens; och om utflyttningen till det närgränsande Wester-Norrlands län undantages, genom hvilket Jemtlands utfartsvägar till kusten löpa, så visar sig det ifrågavarande förhållandet för Jemtland betydligt mindre än för något annat län, och vittnar om Jemtlandingens tillgifvenhet för sin födelsebygd.

Eders Kongl. Maj:ts nådiga uppmärksamhet fästades genom förra femårsberättelsen på i Jemtland förekommande talrika *sjelfmord*. Enligt nu tillgängliga statistiska uppgifter synas dock dessa mord under sednare tiden och intill den sistförflutna femårsperiodens början hafva betydligt aftagit. Då i Jemtlands län under perioden 1831—40 på 10,000 innevånare belöpte..... 1,13 sjelfmord förekom 1841—50 på samma antal blott..... 0,77 » och 1851—60 d:o d:o 0,56 », hvilken sednare siffra betydligt understeg det till 0,64 uppgående medeltalet för hela Riket. Under år 1861 har deremot beklagligen förekommit 6, och under 1862 icke mindre än 7 sjelfmord, men jag hoppas dock, utan att nu kunna lemna en bestämd uppgift derom, att efterföljande års erfarenhet skall berättiga att tillskrifva nämnde plötsliga förändring en tillfällighet, hvaraf möjligheten icke får förbises vid diskussionen af ett i och för sig sjelf så ringa antal fakta*).

Betänkligare synes mig det i Jemtlands län förekommande relativt stora antalet *sinnessjuka*, hvilket vid denna femårsperiods början uppgick till 180 eller till 29,4 på 10,000 innevånare. Sistnämnde medeltal, betydligt öfverstigande det för hela Riket vid samma tid belöpande eller 19,5, är högre än i något annat län,

*) Sjelfmorden i Jemtlands län voro år 1863: 5, år 1864: 5 och år 1865: 6.

och ger anledning frukta, det någon särskild orsak här disponerar till ifrågavarande sorgliga verkan, derest icke förklaringen, hvilket dock näppeligen torde böra antagas, ligger deri, att man här i länet till sinnessjukdom hänfört äfven sådane lägre grader deraf, som eljest i allmänhet icke blifvit hänförde till den i sjelfva verket mycket obestämda sjukdomstiteln. Hvar nu en sådan orsak, ifall den förefinnes, vore att söka, är svårt att säga. Minst synes den kunna sökas i folkets lynne eller temperament, ty detta är hvarken kole-riskt eller melankoliskt, utan synes fasthellre, genom sin rent sanguiniska karakter, parad med sedlighet, gudsfruktan och intelligens, böra sakna all psykisk receptivitet för sinnessjukdom. Tryckande ekonomiska bekymmer, ofta framkallade af en företagsamhet, som icke motsvaras af ägande tillgångar, och religionsgrubbel, hvartill fromheten någon gång urartar, torde, i förening med kroppsliga lidanden af förkylningar eller otjenlig föda, kunna framställas såsom de allmännaste orsakerna till ifrågavarande sjukdomar.

Från *farsoter* har länet under större delen af sist förflutna 5 år varit förskonadt. Smittosam sjuklighet har väl stundom här och der yppats och påkallat läkares tillsyn, samt försigtighetsåtgärder för att hindra utbredandet, men har ingenstädes uppnått någon svårare intensitet eller utsträckning. Smittkoppor hafva sporadiskt men temligen talrikt förekommit, med i allmänhet godartad karakter. De *sjukdomar*, hvilka allmännast förekommit och stundom med epidemisk karakter, hafva för öfrigt varit: kikhosta 1861 och 1862, messling 1863, skarlakansfeber, genom komplikation med sårhalssjuka (Diphtherit) ganska elakartad 1864, samt under alla åren spridda fall af katarrhalfibrar, halsinflammationer och typhoidfebrar. Bland kroniska sjukdomar är rheumatism sedan gammalt den mest rådande, hvilken icke mera torde vara att tillskrifva de stränga vintrarne, än de hastiga temperaturförändringarne under sommaren, och slätterarbetet å myror och sumpig mark. Denna sednare orsak, i förening någon gång med alltför uteslutande föda af salt fisk, tillskrifver man äfven en här temligen ofta förekommande benröta, af allmogon benämnd »Ränsel», hvilket namn i allmänna mening betecknar värk. Frossor förekomma nästan aldrig.

Det utmärkande drag af *ärlighet*, för hvilket befolkningen i Jemtlands län redan förr gjort sig känd, har under sistförflutna 5 år icke försvagats. Till tjufnadsbrott gör sig Jemtlandingen sällan saker, och om man vid besök å länshäktet skulle finna detta omdöme för vågadt, må man först göra sig underrättad om de för brottet häktades härkomst. I ögonen fallande är ock den tillit, som, vid vården om enskild egendom, hvar man inom länet sätter till den allmänna ärligheten.

Instämmande i det fördelaktiga omdöme, som i förra femårsberättelsen uttalades om folkets *nykterhet*, torde jag böra upplysa, att icke heller under sistförflutna 5 år något minuterings- eller utskänkingsställe utom Östersund varit inom länet för hela året medgifvet.

Att det allt mer undanträngda bränvinet dock lemna rum för en stegrad *förbrukning af kaffe och vin*, det sednare mest från Norge infördt under namn af bärvin, ger väl icke befogad anledning till anmärkning i afseende å den allmänna nykterheten, om än vinet stundom äger större rusgifvande egenskap än det rätteligen borde äga, men deremot synes det kunna beklagas, att alltför liten och dålig valuta vinnes för den betydliga penningeuppföring, som denna förbrukning kräfver, äfvensom att denna kostnad ofta icke rätt väl står tillsammans med gemene mans tillgångar. Endast erfarenhet och öfvertygelse om egen nytta eller skada kan och bör dock i denna, såsom i andra delar af den enskilda hushållningen, till varaktigt gagn för individen och samhället, rätta det felaktiga. Jag äger äfven anledning hoppas, att förlidet års allmänna missväxt och utomordentliga penningebrist på ett eftertryckligt sätt gifvit en sådan erfarenhet, föranledt många efterräkningar öfver kostnaden för kaffe och vin, samt särskildt kommit mången husbonde att längta efter frigörelse från den tyngsta af alla hans pålagor, eller anspråket, som det allmänna bruket framkallat, på frikostig servering, ofta flere gånger om dagen, af kaffe med socker och grädde till hela huset med alla dess tjänare och arbetare, — ett onus som dock lätt afkastas eller väsendtligen lindras, till allas gagn om icke allas belåtenhet, ifrån det att litet hvar bland husfäder lärt sig efterlängta befrielsen.

Äfven i Jemtland har *skarpskytterörelsen* omfattats med värma, och skarpskytteföreningar äro, alla enligt de grunder Eders Kongl. Maj:t för sådana föreningar föreslagit, bildade i Östersund, samt i Alsens, Matmars, Offerdals, Mörsills, Liths och Rätans socknar. Sammanlagda nummerstyrkan är dock ännu icke hög. Någon sammandragning till allmän täflingskjutning har ännu icke ägt rum, men förberedelser härtill hafva vidtagits, jemte åtgärder för befordrandet af förutgående öfningar inom de särskilda föreningarne.

Några schismatiska *religionsrörelser* af nämnvärd omfattning hafva icke förekommit. Visserligen hafva baptistiska utskickade här och der vunnit några anhängare, men så länge icke desse göras till föremål för officiell uppmärksamhet, så synes någon proselytisk växtkraft icke vara att från deras sida befara. Några enstaka fall af mormonism har jag väl hört omtalas, men mot så beskaffade sekter reser sig ett oöfverstigtligt hinder i Jemtländingens sedliga och religiösa allvar. Såsom schismatisk får icke anses den pietistiska religionsriktning, som här mångenstädes gör sig gällande, och hvilken, om den ock från andra håll beskylls för en trång bibeltolkning, hvilken stundom låter bokstafven och formen skymma Guds ords andliga mening, samt för ofördragsamhet åt ena jemte sjelfbelåtenhet åt andra sidan, dock ingalunda synes mig kunna i allmänhet tillskrifvas ett menligt, utan fasthellre ett helsosamt och lifaktigt inflytande på församlingen.

I afseende på *byggnadssätt* har någon framstående och allmännare förändring icke inträffat, men väl hafva, såväl i staden som å landet, boningshus blifvit uppförde, som i afseende å ändamålsenlighet och prydighet vittna om en fördelaktig frigörelse från gamla vanor, till hvilka dock af ålder hört att bygga prydligt och rymligt, ehuru icke alltid med bästa ekonomi och bästa anordning. Byggnadsmaterialet hemtas fortfarande med största fördel från skogarne, ehuru det dock flerstädes står dyrt nog. Gjutna kalkbrukshus hafva på enstaka ställen blifvit byggde, men utan allmännare efterföljd. Sten användes blott någon gång till kyrkbyggnad, ehuru den lagrade kalkstenen, hvilken ymnigt förekommer, erbjuder ett godt material.

Klädedrägterna, hvilka blott i afseende å hufvudbonaden eller hufvudklädseln för qvinnor ännu i åtskilliga trakter bibehålla lokala egendomligheter, hafva icke undergått någon förändring. Jemtländingen kläder sig väl. Wadmalen undantränges i många bygder allt mera af klädet, och sidenet gör äfven hos qvinnan flerstädes intrång på ylleväfven och bomullstyget.

Bland hemgjorda *drycker* förekommer väl svagdricka temligen allmänt, dock mindre än förr; hembrygdt öl deremot sällan. Bayerskt öl beredes väl i Östersund och fås äfven från Sundsvall och andra bryggerier i Medelpad, men förekommer sparsamt, anlitas mindre än det Norska vinet och står i alltför högt pris. Å gästgifvaretaxor för länets östra del, Ragunda tingslag, har jag funnit det fastställdt till 63 öre buteljen. Om än det s. k. vinet är vigare att anskaffa och förvara, synes dock önskligt, att ölet kunde komma mera till heders och med ett billigt pris bestå i täflan med det vanligtvis dåliga vinet, hvars framgång jag stundom har svårt att tillskrifva annat än namnet. Då nu i Östersund godt Bayerskt öl beredes, och med sitt pris af 20 öre buteljen, sannolikt lemna de 2 bryggerierna god vinst, samt nedsättning i transportkostnaden, åtminstone å kommunikationslinien, snart är att förvänta, så är väl ock att förmoda, det ölet hädanefter skall finna lättare väg åt landsbygden, och der efterhand framkalla anläggandet af bryggerier å lämpliga ställen, till helsosam täflan med vinhandeln.

Några väsentliga förändringar i afseende å brukliga *födoämnen* har jag ej att omnämna. Det gamla beryktade barkbrödet hörer numera till sällsynheterne, emedan det mindre än förr är af nöden och emedan anspråken på mera närande föda blifvit allmännare. Jag har dock funnit bröd i fattiga hem användt af 4 olika slags nödmjöl, nemligen af tallbark, granbark, agnar och så kallad "molla", frö af ett ogrässlåg (*Chenopodium viride*). Det sednare brödslaget skattas häribland bäst, och har ej barkmjölets bäska smak. En torpare med erfarenhet i dessa stycken upplyste, att man med bröd af molla håller sina arbetskrafter uppe, men ingalunda med det af agnar och näppeligen heller med barkbröd. Barkmjölets beredning är dertill ganska besvärlig. Ett födoämne, som naturen ymnigt erbjuder, men menniskan här i allmänhet försmår, är *svamp*. Erfarenheten,

förlidet år, att den kan behövas, har gjort länets Hushållnings-sällskap betänkt på att genom undervisning i orterna redan i år sprida kännedomen om detta näringsmedel, till underlättande af hvilken åtgärd sällskapet fått i gåfva från Konsul Smitt mottaga 50 exemplar af den af honom utgifna planche med tillhörande beskrifning öfver Skandinaviens förnämsta ätbara och giftiga svampar.

Några förändringar härflutne af omtanka för *renlighet* och *beqvämlighet* har jag icke heller att omnämna. I båda dessa afseenden är den välmående allmogens smak ganska utbildad. Liksom i allmänhet sjelf uti skick och seder utmärkt för belevnenhet, utmärker sig äfven allmogens hem ofta för en komfort och en prydighet utan prål, som allt i sin mån vittnar om ståndsgrensens godtycklighet.

Folknöjen i mer omfattande mening kunna här icke sägas vara brukliga. Kring skarpskytteväsendets idé torde härvidlag framdeles det nyttiga kunna förbindas med det nöjsamma. Såsom allmänne nöjen förekomma inom byalagen på åtskilliga ställen så kallade *lekstugor*, der, å angifvet ställe, ungdomen någon ledig afton kommer tillsammans för dans och lekar. Åtskilliga klagomål hafva häremot försports, och framställningar hafva blifvit gjorde om förbuds utfärdande deremot. Då emellertid sammankomsterne äro för hvar man tillgänglige, och oordningar, der de skulle kunna ifrågakomma, således lätt kunna afstyras eller beifras, samt då några förefallna oordningar icke med faktiska uppgifter kommit till min kunskap från något enda ställe, samt då dylika nöjen, i och för sig sjelfva och utan oordningar, icke synas kunna hvarken ur sedlig eller religiös synpunkt fördömas, så har på dylika framställningar hittills afslag följt.

Socknebiblioteker hafva under sist förflutna 5 år blifvit af socknemännen inrättade i Mörsills, Brunflo, Svegs och Ovikens socknar. I Föllinge socken samlas till sådant ändamål en fond, ännu blott uppgående till 100 R:dr. Frostvikens socken har förlidet år såsom gåfva fått af Patriotiska Sällskapet emottaga en vald boksamling.

3. Näringar.

A) och B) *Jordbruket och Boskapsskötseln.*

Tabb. N:is 2 o. 3. Enligt nådiga bref af den 27 November 1863 och den 3 Mars 1865 tillkommer det ännu denna gång Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande att i den underdåniga femårsberättelsen genom särskilda tabeller lemna specifik redogörelse för länets jordbruk och boskapsskötsel, hvilket hädanefter, och sedan primäruppgifternas insamling, granskning och bearbetande blifvit från början af den nyingångna femårsperioden åt Hushållnings-sällskaperne uppdragne, kommer att i föreskrifven ordning utgöra föremål för en särskild jordbruksstatistik. Då nu emellertid de för en sådan statistik afsedde primäruppgifter, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga befallning, redan blifvit efter fastställt formulär insamlade för sistlidne år eller det sista bland dem som denna berättelse omfattar, så har jag ock att företrädesvis på dessa uppgifter mig grunda för 1865. Hvad åter de förutgångna åren 1861—64 angår, för hvilka, enligt de af Statistiska Central-Byrån meddelade tabellformulär, äfven skall i denna berättelse särskildt redogöras, har jag att grunda mig på uppgifter, som af länets Hushållnings-sällskap genom dess afdelnings-ordförande sedan 1860 årligen insamlats.

I afseende å beskaffenheten af dessa olika källor får jag i öfrigt underdånigst upplysa:

Hvad angår de förra eller uppgifterna för 1865, så hafva dessa blifvit insamlade med användande af det större af de båda blankettformulär, bland hvilka man haft att till detta ändamål välja, och hafva uppgifterne således blifvit lemnade för hvarje särskild brukningsdel, hvilka hvar efter annan i blanketten antecknats. Uppgifternas insamlande har varit uppdraget åt Länsmännen, hvilka, i förening med egen stor lokalkännedom, kunde med minsta uppoffring af tid och kostnad bereda sig tillfälle att i sammanhang med deras tjänsteresor besöka hvarje enskildt ställe inom deras distrikter. Att dock icke alla de i formuläret upptagna frågor kunna första gången besvaras, är naturligt, och var på förhand antaget, men de svar som erhållits, hufvudsakligen rörande utsäde, skörd och kreatursstock, synas kunna såsom temligen tillförlitliga anses.

Hvad angår de sednare eller uppgifterna för 1861-64, så är redan i förra femårsberättelsen omnämndt, hurusom länets Hushållnings-sällskap, till följd af den väckelse som de af Finans-Komitén på sin tid infor-drade upplysningar föranledde, från och med 1860 årligen genom sina afdelnings-ordförande i orterna insam-lat uppgifter om jordbruk, boskapsskötsel, skogshushållning m. m., enligt ett omfattande formulär, som i den nämnda femårsberättelsen finnes intaget. De framställda frågorna hafva visserligen icke heller här alla kun-nat öfverallt besvaras, de svar som gifvits synas väl någon gång vara mindre tillförlitliga, och missförstånd om någon frågas rätta mening lärer väl äfven undantagsvis kunnat föranleda misstag, men de hufvudsakliga-ste uppgifterna torde dock, ehuru för hvarje socken grundade på någon eller några med ortens förhållanden välbekanta mäns *uppskattning*, vara berättigade att sättas vid sidan af de på annat sätt, eller efter omfrågning på hvarje särskildt ställe, vunna upplysningarne för 1865, för hvilket år någon särskild insamling af uppgif-ter på förra sättet och efter Hushållnings-sällskapets formulär naturligtvis icke ägt rum.

Jemte det sålunda, i den mån tillgängliga materialier göra det möjligt, uti bilagde med föreskrifvet formulär öfverensstämmande Tab. 2 uppgifvas medelsiffrorna för *hela länet*, har jag tillika trott det kunna erbjuda något intresse, att genom nedan intagne tabeller Litt. B, C och D äfven redogöra för de *sär- skilda tingslagen* i afseende å några bland de viktigare frågorna. Länets betydliga utsträckning och de olik-artade förhållanden, som inom detsamma förekomma, såväl i afseende å jordmån som klimat och landthus-hållnings-ståndpunkt, synas i sjelfva verket påkalla, att länet i någon mån härefter indelas, och att särskild redogörelse lemnas för de olika delarne, alldenstund, under härvarande förhållanden, medelsiffrorna för hela länet blott ofullständigt upplysa, och stundom kunna missleda omdömet om landet. Till en början är Herjeå-dalen med sin magrare jordmån men rikare betesmarker, med sitt ringare jordbruk men bättre ladugårds-skötsel, i väsentlig mån olik provinsen Jemtland. Men icke nog härmed, inom denna sednare provins före-komma äfven icke mindre skiljaktigheter mellan olika trakter. Så är i främsta rummet att taga hänsyn till den olikhet i geologiskt hänseende som här förekommer, i det en del af landet, hufvudsakligen dess östra och vestra delar, tillhör urbergsformationen och besitter en jordmån som häraf betingas, under det den öfriga delen deremot tillhör den siluriska kalkformationen och gynnas med en jordmån rik på kalk och mergel. Af andra skäl äro provinsens icke obetydliga fjälltrakter att skilja från dess öfriga delar. Det kunde således vara i sin ordning att med ledning af dessa karakteristiska skiljaktigheter indela länet i olika grupper, men då i alla händelser en sådan indelning icke kan skarpt begränsas, och jag dessutom vid en sådan gruppering någon gång skulle stadna i osäkerhet och äfventyra att begå misstag, så har jag föredragit att följa någon länets politiska indelning, och härvid, för att till en början undvika för mycken splittring, hvartill socken-indelningen skulle föranleda, så mycket hellre valt tingslags- eller häradsindelningen, som denna, ofta sam-manfallande med den ecklesiastiska pastorats- och den administrativa distrikts-indelningen, är förbunden med landets allmänna intressen, och derjemte låter sig i allmänhet väl förena med den ifrågasatta naturliga grup-peringen. Ett särskildt skäl för att här inrymma en sådan redogörelse för de olika tingslagen har jag dess-utom trott kunna sökas i det ändamål, som, om än sekundärt, femårsberättelserna dock torde afse, eller att bland befolkningen sprida kännedomen om egen ort, och väcka intresset för en allt närmare kännedom här-om, samt härmed äfven hågen för att, hvar i sin mån, genom meddelande af egna noggranna uppgifter be-främja detta ändamål; och om så är, så torde en redogörelse tingslagsvis för de allmännare jordbruksfrågorna, så mycket hellre vara på sin plats, som just för det årliga insamlandet af dessa jordbruksuppgifter behöfver hos allmogen tagas i anspråk ett större intresse för desamma, än som nu är i allmänhet till finnandes. Slut-ligen torde äfven såsom skäl för en dylik redogörelse tingslagsvis kunna gälla, att då åtskilliga frågor icke kunna genom medeluppskattning för hela länet besvaras, i brist af uppgifter från vissa orter, dessa frågor dock stundom kunna för åtskilliga tingslag besvaras, och ledning härigenom äfven vinnas för frågans bedö-mande i allmänhet.

De frågor, för hvilka jag alltså tillåter mig att i nedanstående tabeller tingslagsvis redogöra, torde emellertid böra inskränkas till:

- a) utsäde och skörd af olika frukter, jemte förhållandet mellan båda eller skörden uttryckt i korntal, utan afdrag af utsädet, tab. Litt. B.
b) arealen af den ägovidd, som till odling af olika slag användts, tab. Litt. C, och

Tab. Litt. B.

Utsäde och

		U — t — s — ä — d — e.								S k ö r d.			
		Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandsäd	Ärter.	Potatis.	Lin och Hampa.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.
		K — u — b — i — k — f — o — t.								K — u — b — i — k			
Brunflo med Östersund	1860	15	477	9,813	281	1,114	912	11,418	148	90	8,200	68,887	2,080
	61	15	527	9,961	191	1,408	1,300	11,750	148	90	6,850	66,129	1,138
	62	15	565	10,540	645	1,618	1,238	13,672	94	66	6,185	69,290	4,935
	63		534	12,150	1,133	1,205	1,352	13,064	116		4,993	74,680	7,861
	64		530	12,170	1,140	1,176	1,360	13,040	93		2,409	37,000	195
Sanne	1860	13	155	6,413	224	1,177	1,520	6,742	40	189	3,100	38,490	1,450
	61	11	166	7,280	380	900	1,580	7,700	40	129	2,078	36,400	2,280
	62	8	180	7,600	600	700	1,800	8,000	50	96	2,160	45,600	1,800
	63	14	350	7,300	750	450	2,000	7,900	80	140	4,200	43,800	3,750
	64	13	290	7,800	540	600	1,880	8,440	60	70	2,800	21,800	2,100
Hallen	1860		53	3,270		419	560	3,480	8		900	19,840	
	61		75	3,440	12	522	596	3,770	9		1,100	19,740	72
	62		62	3,650	81	530	820	4,000	4		744	21,900	238
	63		115	3,412	135	300	518	4,130	13		670	20,472	795
	64	4	71	4,312	200	265	479	4,248	25	16	566	16,136	600
Oviken	1860	7	484	7,070	120	1,750	920	7,480	114	37	4,350	35,350	600
	61	8	484	7,070	120	1,750	920	7,480	114	40	4,356	35,350	600
	62	9	502	8,770	214	2,982	1,596	8,160	230	77	5,006	50,020	716
	63	9	439	5,359	1,422	1,330	1,248	8,330	193	48	3,410	31,590	4,580
	64	9	503	9,430	566	2,122	1,455	8,584	245	38	4,450	39,036	1,600
Rödö	1860	24	625	7,220	1,135	2,950	1,640	6,450	285	240	5,705	44,820	7,335
	61	21	621	7,120	1,135	2,950	1,630	6,475	230	210	5,600	44,800	7,335
	62	24	615	7,170	1,135	2,950	1,630	6,575	275	160	4,360	42,100	4,910
	63	18	670	7,120	1,210	3,000	1,700	5,925	185	170	5,400	42,200	7,060
	64	5	675	7,120	1,200	3,000	1,550	5,675	185	35	5,750	35,100	1,100
Offerdal	1860	12	376	9,536	129	1,989	3,070	15,436	230	63	2,530	53,100	708
	61	16	395	9,586	136	2,031	3,070	15,610	225	80	2,695	53,520	770
	62		670	11,695	485	1,880	3,186	16,110	281		2,623	53,825	3,020
	63		518	12,415	515	1,875	3,235	15,260	255		2,920	55,570	3,050
	64		550	12,600	505	1,570	3,100	15,400	313		1,660	36,600	1,200
Hammerdal utom Frostviken	1860		418	8,298	25		290	10,944	122		2,556	41,380	94
	61		421	8,447	28		301	11,248	129		2,530	41,990	143
	62		431	8,391	33	50	285	10,717	114		1,245	18,090	103
	63	3	424	8,450	50	80	305	10,800	98	10	2,350	21,600	80
	64	6	444	8,750	75	100	305	11,000	78		950	15,800	125
	65	0,4	397	7,749	36	35	37	14,862	14	2	1,251	21,196	121

c) *kreatursstocken och spannmålsutfodringen*, tab. Litt. D. Eftersom tillgängliga materialier det medgifvit, har jag trott det kunna erbjuda intresse för jemförelse, att meddela uppgifterna a) och c) från och med 1860, hvaremot i afseende å b) blott kan redogöras för 1865. För öfrigt bör erinras, att uppgifterna för sist-nämnde år äro, såsom ofvan anmärkts, samlade på olika sätt mot de föregående.

skörd tingslagsvis.

S k ö r d.				Förhållande mellan skörd och utsäde.								Anmärkingar.
Blandsäd.	Ärter.	Potatis.	Lin och Hampa. (Spånad.)	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandsäd.	Ärter.	Potatis.	Lin och Hampa.	
--- f ---	o ---	t.	Centner.									
7,783	5,570	87,700	46	6,0	17,1	7,0	7,4	7,0	6,0	7,7	0,31	<i>Allmän anm.</i> Tomrum betyda antingen 0 eller felande uppgift, — hvilketdera har ej alltid kunnat afgöras, och därför hafva inga särskilda beteckningar antagits. I de flesta fall lærer tvekan ej uppstå. Denna anmärkning gäller äfven för tabb. Litt. C och D.
8,843	6,320	96,860	47	6,0	13,0	6,6	6,6	6,5	5,0	8,2	0,32	
12,264		69,560	32	4,4	11,0	6,5	8,0	8,0	0,0	5,0	0,34	
7,424	2,640	89,684	28		9,3	6,1	7,1	6,1	1,5	6,9	0,23	
3,630	400	66,900	25		4,3	3,0	0,05	3,0	3,0	5,0	0,27	
1,439	419	20,849			11,6	3,0	1,3	1,6	0,4	2,0		
7,060	10,620	37,500	24	15,0	20,0	6,0	6,5	8,4	7,0	5,5	0,60	
4,500	11,060	65,300	100	11,7	12,6	5,0	6,0	5,0	7,0	8,5		
4,200	3,600	24,000	?	12,0	12,0	6,0	3,0	6,0	2,0	3,0		
2,700	13,000	74,800	36	10,0	12,0	6,0	5,0	6,0	6,5	9,5	0,45	
2,400	4,500	65,000	30	5,4	9,7	2,8	4,0	4,0	2,4	7,7	0,50	
120	289	8,598	6	9,7	9,8	2,4	0,9	0,8	0,3	1,5	0,30	
2,512	3,120	14,690	4,60		17,0	6,0		6,0	5,6	4,2	0,57	
2,980	3,380	27,410	7		14,6	5,7	6,0	5,7	5,7	7,3	0,77	
3,180	1,640	13,200	?		12,0	6,0	2,9	6,0	2,0	3,3		
1,800	1,890	36,140	12		6,0	6,0	6,0	6,0	3,6	8,7	0,92	
1,145	940	21,872	23	4,0	8,0	4,0	3,0	4,3	2,0	5,0	0,92	
308	107	9,122	13		7,7	2,3	0,6	1,4	0,1	1,2	0,20	
7,000	3,680	37,400	114	5,3	9,0	5,0	5,0	4,0	4,0	5,0	1,00	
7,000	3,680	37,400	115	5,0	9,0	5,0	5,0	4,0	4,0	5,0	1,60	
14,075	4,420	41,150	93	8,6	10,0	5,7	3,3	5,0	2,8	5,0	0,40	
5,770	3,700	40,460	70	5,3	7,7	5,9	3,2	4,4	3,0	4,8	0,40	
8,203	3,300	33,916	92	4,2	8,8	4,2	2,8	4,0	2,3	4,0	0,40	
3,356	38	14,939	48	3,0	7,8	2,6	1,3	2,2	0,0	2,0	0,70	
18,600	9,000	39,050	109	10,0	9,1	6,2	6,5	6,3	5,5	6,0	0,38	
18,600	9,000	40,400	99	10,0	9,0	6,3	6,4	6,4	5,5	6,2	0,40	
8,600	5,400	29,700	69	6,8	7,0	5,9	4,3	3,0	3,3	4,5	0,25	
18,300	7,350	40,200	36	9,4	8,1	5,9	6,0	6,1	4,4	6,8	0,20	
4,800	2,700	36,000	40	7,0	8,5	4,9	0,9	1,6	1,7	6,3	0,40	
2,546	89	18,778	40		8,3	2,5	0,9	1,6	0,0	2,0	0,40	
11,014	13,220	109,316	76	5,3	6,7	5,6	5,5	5,5	4,3	7,1	0,33	
11,210	13,890	112,300	69	5,0	6,8	5,5	5,7	5,5	4,5	7,2	0,30	
7,635	2,377	71,330	107		4,0	4,6	6,2	4,1	0,7	4,4	0,38	
8,165	5,970	104,400	86		5,6	4,5	5,9	4,4	1,8	6,9	0,34	
4,250	1,150	60,700	?		3,0	2,9	2,4	2,7	0,4	4,0	2,50	
2,580	154	36,310	49		4,3	2,5	1,3	1,9	0,0	2,2	0,3	
	1,096	59,486	?		6,1	4,9	3,7		3,7	5,4		
	1,550	64,036	?		6,0	4,9	5,1		5,1	5,6		
100	?	32,776	?		2,9	2,2	3,1	2,0		2,9		
110	?	31,600	60	3,3	5,5	2,5	1,6	1,4		2,9	0,60	
150	?	18,100	?		2,1	1,8	1,8	1,5		1,7		
123	?	42,962	?		3,1	2,7	3,3	3,5		2,9		

Hvad slutligen jordmånskaraktererne hos de olika tingslagen angår, äro följande att hänföra till kalkjordsdistriktet, nemligen: Brunflo, Sunne, Hallen, Rödö, Oviken, Hammerdal, med undantag af Frostvikens socken, samt Offerdal, med undantag af en del utaf sjelfva Offerdals socken, hvaremot jordmånen i de öfriga tingslagen är med mindre betydande undantag i saknad af kalk.

Fortsättning af Tab. Litt. B.

Utsäde och

	U — t — s — ä — d — e.								S k ö r d.				
	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandsäd.	Ärter.	Potatis.	Lin och Hamp.	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	
	K — u — b — i — k — f — o — t.								K — u — b — i — k				
Ragunda	1860	607	3,885	645	751	662	6,250	127		5,300	25,200	3,800	
	61	595	9,464	770	1,550	385	11,142	80		6,450	56,736	4,620	
	62	595	9,464	770	1,550	385	11,142	80		6,450	56,736	4,620	
	63	535	5,530	2,140	1,800	400	11,520	140		4,490	33,180	10,400	
	64	580	6,450	2,950	1,800	400	12,220	139		2,880	23,600	9,750	
	65	665	8,822	1,083	1,720	?	12,599			3,352	26,862	2,702	
Refsund	1860	350	4,385	142	102	293	4,851	40		2,100	27,200	584	
	61	440	5,193	136	273	349	4,967	31		1,934	28,240	565	
	62	690	7,275	270	560	420	7,160	46		2,390	36,550	960	
	63	665	7,220	234	510	380	6,140	40		2,420	37,600	945	
	64	600	7,800	177	490	420	5,700	45		750	14,600	350	
	65	710	5,767	29	358	716	7,503	45		3,979	23,613	58	
Lith	1860	404	11,718	104	1,108	2,018	10,836	126		4,000	58,590	523	
	61	2	488	11,150	100	1,086	2,340	11,080	135	16	7,100	50,750	460
	62	2	488	11,700	100	1,220	2,340	11,060	135	6	3,650	30,250	350
	63	2	465	10,400	150	1,250	2,770	9,700	108	6	3,200	33,450	270
	64		485	10,650	155	1,325	2,220	9,500	108		1,788	27,250	
	65		328	10,557	37	284	2,542	10,505	63		3,875	25,577	6
Berg	1860	328	4,569	8	478	331	4,734	20		2,462	25,060	26	
	61		345	4,795	5	504	375	5,102	27		3,680	33,675	20
	62		351	4,799	6	506	378	5,142	27		3,291	31,475	18
	63		355	4,829	5	594	380	5,162	28		3,140	24,930	8
	64		357	4,819	20	374	386	5,742	31		2,140	17,980	40
	65		250	5,032	40	555	376	6,027	64		1,550	11,748	40
Undersåker	1860	167	5,565	240	660	544	12,173	20		1,070	27,470	1,130	
	61		164	6,008	408	456	556	12,486	20		925	31,515	740
	62		175	6,388	591	583	578	13,124	20		725	19,180	400
	63		175	6,390	620	603	490	10,820	15		775	27,625	320
	64		165	6,410	575	525	470	13,090	14		460	17,960	180
	65		80	5,470	214	245	76	11,174			189	8,718	16
Sveg *)	1860		617	3,442	409	220	169	5,373			4,402	17,817	2,381
	61		632	3,830	375	212	158	5,450			3,248	12,320	1,350
	62		622	3,548	400	230	158	5,280			2,410	13,240	925
	63		492	3,548	420	260	110	5,040			1,800	12,920	
	64	0,8	539	3,630	457	99	21	4,244	15		1,240	14,680	958
	65												
Hede	1860												
	61												
	62												
	63		140	1,765	276	110	16	2,580	1		740	4,185	
	64		142	1,790	250	100	10	2,550	1		850	7,300	
65		51	1,575	25			3,360			306	5,822		

Då jag nu öfvergår till en allmän redogörelse för länets jordbruksförhållanden, torde, såsom i förra femårsberättelsen skett, böra iakttagas den ordning, som följts i Statistiska Central-Byråns förslag till förändradt formulär för dessa berättelser.

Geometrisk tunnlandtalet af den odlade jorden kunde, med anledning af de till Finans-Komitén lemnade uppgifter, vid slutet af förra femårsperioden anslås till 40,000 tunnland åker och 300,000 tunnland äng. De

skörd tingslagsvis.

S k ö r d.				Förhållande mellan skörd och utsäde.								Anmärkingar.
Blandsäd.	Ärter.	Potatis.	Lin och Hampa. (Spånad.)	H. etc.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandsäd.	Ärter.	Potatis.	Lin och Hampa.	
f — o — t.			Centner.									
4,400	3,740	46,300	127		8,7	6,5	5,9	5,9	5,7	7,4	0,39	
9,340	2,310	87,190	94		10,8	6,0	6,0	6,0	6,0	7,8	1,17	
9,340	2,310	87,190	94		10,8	6,0	6,0	6,0	6,0	7,8	1,17	
9,000		60,720	2,)		8,4	6,0	4,9	5,0	0	5,3	0,14	
6,650		57,780	26		5,0	3,7	3,3	3,8	0	4,7	0,19	
3,135		32,189			5,0	3,0	2,5	1,8		2,5		
583	1,279	31,770	11,15		6,0	6,2	4,1	4,1	4,4	6,6	0,28	
1,125	1,270	28,125	29		4,4	5,4	4,2	4,1	3,6	5,7	?	
2,200		35,800	65		3,5	5,0	3,6	4,0	0	5,0	1,40	
2,160	1,020	35,240	54		3,7	5,2	4,0	4,2	2,7	5,7	1,35	
450	40	11,600	19		1,3	1,9	2,0	0,9	0,1	2,0	0,42	
1,166	2,368	22,751	22		5,8	4,1	2,0	3,2	3,3	3,0	0,48	
5,468	6,540	68,480	37		10,0	5,0	5,0	5,0	3,2	6,3	0,30	
4,344	7,020	91,460	55	8,0	14,5	4,6	4,6	4,0	3,0	8,2	0,40	
3,180		5,100		3,0	11,6	2,6	3,5	2,6	0	4,6	?	
4,200	5,030	33,500	40,5	3,0	6,9	3,2	1,8	3,3	2,2	3,5	0,40	
1,850	720	26,000	38		3,7	2,5	0	1,5	0,3	2,7	0,35	
660	26	23,475	10		11,8	2,4	0,1	2,3	0	2,2	0,16	
2,280	1,097	23,980	40		7,5	3,5	3,2	4,7	3,3	5,0	2,00	
2,835	1,930	37,760	48		10,4	7,0	4,0	5,6	3,7	7,4	1,74	
2,525	830	37,810	6		9,4	6,5	3,0	4,6	2,2	7,3	0,23	
1,278	680	35,660	51		8,8	5,1	1,6	3,2	1,8	6,9	1,82	
940	600	37,160	56		6,0	3,7	2,0	2,5	1,3	6,4	1,80	
735	7	11,544	55		6,2	2,3	1,0	1,2	0	1,9	0,86	
3,530	3,477	74,008	22		6,6	5,9	4,7	5,2	6,3	6,0	1,11	
2,325	2,250	29,020	20		5,6	5,2	1,8	5,1	4,0	2,3	1,00	
2,488		47,490	16		4,1	3,0	0,7	4,2		3,6	0,80	
2,630		60,850	12		4,4	4,3	0,5	4,4		5,6	0,80	
862		41,125	4		2,9	2,8	0,3	1,6		3,1	0,23	
97		16,801			2,3	1,2	0	0,4		1,5		
1,254	1,002	38,719			7,1	5,2	5,5	5,6	5,9	7,2		
743		19,150			3,5	3,2	3,6	3,5		3,5		
575		2,204			3,9	3,7	2,3	2,5		0,4		
		15,084			3,6	3,6				2,9		
66	10	19,672	14		3,4	4,0	2,0	0,6	0,4	5,7	0,93	
400	50	1,200			5,3	2,3		3,6	3,1	0,4		
400	50	8,250			5,9	4,0		4,0	5,0	3,2		
		13,779			6,0	3,7				4,0		

*) Utom Ytter-Hogdals socken.

Anm. För år 1865 äro uppgifterna rörande Öfver-Hogdals socken hemtade från 1864 års uppgifter.

efter denna tid för åren 1861—64 årligen infordrade uppgifterna om nytillkomna odlingar hafva väl, efter hvad det vill synas, icke alltid afgifvits fullständigt, hvadan det uppgifna beloppet af sammanlagdt 573 tunnland åker och 7,227 tunnland äng, (983 tunnland sjelfväxande äng härunder inbegripne), hvilket i medeltal skulle utgöra vid pass 140 tunnland åker och 1,800 tunnland äng om året, och, med ett härefter beräknadt tillägg för 1865, alltså för hela femårsperioden utgöra en odlingstillväxt af omkring 700 tunnland åker och 9,000 tunnland äng, torde kunna antagas understiga den verkliga tillväxten. Då emellertid de nu insamlade uppgifterna om odlad ägovidd 1865 blott gifva en åkerareal af omkring 23,000 tunnland, så kan väl å ena sidan antagas, att nämnde areal blifvit mångenstädes knapp uppgifven, äfvensom häri icke intagits sådan åker, som för tillfället varit till foderväxt igenlagd; men då å andra sidan de nu vunna upplysningarne böra anses säkrare, än förr gjorda uppskattningar, och den igenlagde åkern icke ännu kan till stor vidd uppgå, så vill här af framgå, att den förr uppgifna åkerarealen, då härtill icke hänföres artificiell äng eller s. k. "ristor", är för högt uppskattad.

I afseende å *jordens beskaffenhet* och det allmänna *brukningssättet*, har jag egentligen intet annat att tillägga till hvad derom i förra berättelsen framställts, än att ett alltmera tilltagande intresse för jordbruket äfven föranleder ett växande insteg för vaxelbruk, om ej ännu efter en ordnad fruktföljdsplan, dock i så måtto, att motviljan mot den gamla åkerjordens periodvisa igenläggning alltmera börjar öfvervinnas. Foderproduktionen har ock i allmänhet betydligt tillväxt, så väl härigenom, som hufvudsakligen genom nya odlingar (s. k. ristor) och röjningar, men de höga foderpriserna, som skogsafverkningen både inom och utom länet föranleder, hafva till följd, att mycket foder försäljes och att jordbruk och boskapsskötsel icke deraf få skörda allt det gagn, som eljest vore önskligt.

Af de olika fruktslagen utsås i medeltal på tunnland, ehuru med stor inbördes skiljaktighet mellan olika orter:

af höstsäd 3,9 kubikfot, af vårsäd 7,2 och af potates 53,2 kubikfot; hvarvid bör anmärkas, att, då potatisen i allmänhet icke vid sättningen sönderdelas, fruktens olika storlek föranleder stora skiljaktigheter i förhållandet mellan utsäde och areal. Det slag af blandsäd som här vanligast förekommer är korn med hafra.

Tab. Litt. C.

Odlad ägovidd år 1865 tingslagsvis.

Tingslag.	Qvadratrefvar odlad ägovidd, använd till									
	Höstsäd.	Vårsäd.		Potatis.	Andra rotfrukter.	Spånadsväxter.	Gräs och andra foderväxter till		Andra växtslag.	Träde.
		Stråsäd.	Baljväxter.				bete.	skörd.		
Brunflo.....	883	9,917	969	1,082						
Sunne.....	533	5,768	658	709		7				1,690
Hallen.....	320	3,656	773	523	17,86	44				821
Oviken.....	489	6,664	858	718	48,94	102				3,554
Rödön.....	827	7,775	1,610	996	7,90	105				1,180
Offerdal.....	669	8,465	1,298	1,651		183				1,300
Hammerdal.....	591	8,224	30	1,611	4,02		7,606			881
Ragunda.....	888	11,093	40	1,253	35		5,602			3,154
Refsund.....	648	4,020	304	1,307						
Lith.....	747	7,258	747	1,188		26				978
Berg.....	447	4,714	386	779	18	143				952
Undersåker.....	39	3,733	56	577						227
Sveg.....	380	3,433	17	448						
Hede.....	143	954	—	428						142
Summa	7,604	85,674	7,746	13,270						14,879

Om den jordareal, som 1865 användts för odling af de olika fruktslagen, upplyser Tab. N:o 2.

Det årliga utsädesbehofvet af dessa olika slag kan, efter de under sednare åren samlade uppgifterna, uppskattas till 2 å 10 tunnor hvete, 800 å 1,000 tunnor råg, 15 å 17,000 tunnor korn, 8 å 1,500 tunnor hafre, 2,000 tunnor blandsäd, 2,200 tunnor arter och 20,000 tunnor potatis.

Tab. Litt. D.

Vinterfödda kreatur tingslagsvis.

		Hästar.	Oxar och tjurar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.	Utfodring med		Anmärknigar.
									Säd.	Potatis.	
Brunflo	1861-62	1,216	69	2,200	890	3,322	965	659	1,500	7,200	} Utom i Östersund: Hästar 44. Kor m. m. 166. Svin 65.
	62-63	1,260	86	2,522	1,180	4,130	1,315	760	4,660	7,600	
	63-64	1,195	113	2,292	1,080	3,930	765	690	5,500	9,050	
	64-65	1,170	118	2,292	1,080	4,030	715	555			
	65-66	1,170	118	2,292	1,080	4,030	715	555			
Sunne	1861-62	440	31	900	375	1,600	650	390	5,100	12,500	
	62-63	440	32	950	450	1,600	650	350	1,900	3,300	
	63-64	550	38	950	480	2,000	400	490	6,500	18,000	
	64-65	520	41	950	380	1,800	1,200	400			
	65-66	490	37	1,051	313	1,912	357	176			
Hallen	1861-62	318	44	705	254	1,180	1,250	166			
	62-63	325	52	770	380	1,200	1,250	140			
	63-64	318	36	690	174	1,104	954	236	500	3,900	
	64-65	258	39	665	169	1,010	850	174			
	65-66	396	37	1,012	430	1,721	1,708	109			
Oviken	1861-62	554	118	1,729	965	2,923	1,720	571	1,200	3,600	
	62-63	889	92	2,150	992	3,616	946	628	5,202	7,698	
	63-64	907	65	2,072	1,016	3,495	969	533	4,142	11,294	
	64-65	884	95	2,080	988	3,706	612	582	1,438	3,590	
	65-66	760	130	2,145	850	4,070	881	376			
Räds ..	1861-62	1,040	145	1,690	495	3,220	3,420	380	3,100	3,600	
	62-63	1,040	145	1,690	495	3,220	3,470	380	3,000	2,100	
	63-64	910	115	1,450	375	2,910	2,610	360	3,000	6,100	
	64-65	910	111	2,460	375	2,850	2,550	340	1,180	4,100	
	65-66	846	131	1,727	538	3,593	3,230	291			
Offerdal	1861-62	1,432	236	2,560	1,530	5,780	5,080	620			
	62-63	1,370	195	2,615	1,371	7,180	5,620	635			
	63-64	1,060	180	2,505	1,380	6,700	5,250	650	5,920	19,820	
	64-65	1,110	190	2,635	1,390	6,720	5,404	576	1,800	10,430	
	65-66	1,036	225	2,809	1,218	6,047	6,603	295			
Hammerdal	1861-62	1,402	172	2,865	975	5,700	5,560	181			
	62-63	1,360	160	2,700	970	5,400	5,370	320	1,060	950	
	63-64	1,375	164	2,790	1,020	5,700	5,200	345	550	1,180	
	64-65	1,390	170	3,900	1,000	5,700	5,200	450	—	60	
	65-66	1,687	167	4,119	1,083	9,345	6,645	134			
Ragunda	1861-62	1,187	98	2,430	650	3,020	3,120	660	2,310	13,950	
	62-63	1,187	98	2,430	650	3,020	3,120	660			
	63-64	1,269	95	2,478	522	3,260	3,660	620	6,975	11,360	
	64-65	1,325	112	2,680	550	3,270	3,500	650	6,800	8,700	
	65-66	1,100	100	3,170	484	5,193	4,617	446			
Refsund	1861-62	749	98	1,585	385	2,630	2,300	382			
	62-63	794	107	1,648	382	3,550	2,280	344		3,400	
	63-64	857	111	1,810	391	3,700	2,280	338			
	64-65	1,050	200	1,770	480	5,400	3,200	510	—	2,100	
	65-66	1,050	200	1,770	480	5,400	3,200	510			
Lith	1861-62	1,636	160	3,630	1,260	6,075	4,925	586	2,455	11,950	
	62-63	1,475	120	3,280	1,090	5,300	4,650	586	2,455	11,650	
	63-64	1,380	140	3,325	840	5,850	5,350	440	1,200	8,600	
	64-65	1,430	102	3,400	935	5,850	5,350	280	—	1,700	
	65-66	1,605	137	3,301	1,084	7,586	6,880	194			
Berg	1861-62	490	96	1,740	435	2,500	1,300	370	846	4,209	
	62-63	485	98	1,750	435	2,500	1,330	375			
	63-64	480	96	1,760	435	2,530	1,250	330			
	64-65	486	91	1,765	425	2,600	1,100	290			
	65-66	636	62	2,342	672	4,380	2,144	235			
Undersåker	1861-62	842	180	2,018	833	5,640	4,995	289	1,476	6,019	
	62-63	833	191	2,130	876	6,670	4,628	307	1,422	4,752	
	63-64	803	194	2,165	842	6,670	4,620	249	1,300	4,450	
	64-65	833	166	2,165	844	6,700	4,450	220	1,300	2,820	
	65-66	771	174	2,676	970	5,661	4,200	63			
Sveg	1861-62	637	187	3,375	784	3,663	900	110	280	997	
	62-63	643	184	3,425	1,370	3,733	690	93	189	945	
	63-64	553	131	3,309	646	4,169	1,081	80			
	64-65	538	134	3,309	586	4,344	981	80			
	65-66	538	134	3,309	586	4,344	981	80			
Hede	1861-62	611	148	2,752	863	3,211	1,348	57			
	62-63	611	148	2,752	863	3,211	1,348	57			
	63-64	611	148	2,752	863	3,211	1,348	57	210	750	
	64-65	609	150	2,700	790	3,125	1,445	44	190	650	
	65-66	623	156	2,694	573	3,683	1,453	12			

För förhållandet mellan skörd och utsäde under de olika åren redovisar jordbrukstabellen N:o 2 i allmänhet, och ofvan intagne Tab. B tingslagsvis, med ledning af de uppgifter, för hvilka ofvan redogjorts.

Förbrukningen på person i medeltal finnes äfven i nämnde jordbrukstabell intagen. Beräkningen är grundad på sockenuppgifterna härom för 1864. Uppgifna sädesförbrukningen i Jemtland på person varierar för olika socknar från 6 till 19 kubikfot, är i allmänhet störst i Undersåkers, Sunne, Ragunda, Brunflo och Rödö tingslager, der den upptages till 19 à 15, samt minst i Liths och Refsunds tingslager, der den uppgifves till 6 à 9 kubikfot. I Herjeådalen varierar denna förbrukning mellan 13 och 6 kubikfot, är störst i Elfros, Hogdals och Svegs socknar samt minst i Tennäs. Medelförbrukningen

för Jemtlands sammanlagda befolkning utgör	12,3 kubikfot;
för Herjeådalens	9,1 »
och för hela länets	12,0 » på person.

Potatisförbrukningen uppgifves variera uti Jemtland ända från 25 till 4 kubikfot, vara störst i Undersåkers, Hammerdals (Frostviken ej inbegripen), Ragunda och Sunne tingslager. I Herjeådalen uppgår i allmänhet denna förbrukning till 12 à 13 kubikfot, med undantag af Wemdalen, der den blott uppgifves till 4 kubikfot. Medelförbrukningen af potatis uppgår för

Jemtland till	14,0 kubikfot;
för Herjeådalen till	11,2 »
och för länets sammanlagda befolkning till	13,7 » på person.

Kaffeförbrukningen, hvilken syntes mig påkalla särskild uppmärksamhet, och med hvilken den af socker i allmänhet håller jemna steg, stundom dock icke obetydligt derifrån afvikande både uppåt och nedåt, utfaller likaledes mycket ojemnt. Medeltalen för olika socknar variera i Jemtland från 18 till 2 α (då 2:ne socknar uteslutas, nemligen Bodsjö och Bräcke, hvarest förbrukningen uppgifvits till 30 och 40 α , hvilka höga siffror näppeligen låta sig förklara, hvarken genom antagandet att uppgifna förbrukningen blott afser kaffedrickande personer, eller dermed att just i dessa båda socknar missväxt inträffade 1864). Högst skattas förbrukningen i Ragunda, Refsunds och Undersåkers tingslager, och lägst i Brunflo, Hammerdals och Liths. I Herjeådalen varierar denna förbrukning mellan 7 och 2 α , är högst i Wemdalen och Tennäs, samt lägst i Svegs, Elfros och Linsells socknar. Medelförbrukningen för befolkningen i Jemtland uppgår till 7,0 α ;

i Herjeådalen till..... 4,4 »

och för länets sammanlagda befolkning till 6,8 » för hvarje person.

Ehuru de uppgifter, på hvilka dessa meddelanden grundats, flerstädes synas mig mindre tillförlitliga, och den inbördes ordningen mellan de särskilda socknarne stundom förekommer mig tvifvelaktig, träffa dock de för provinserna eller länet härledda medeltalen sannolikt det rätta temligen nära. Föröfrigt bör i afseende å ifrågavarande förbrukningsförhållanden afseende fästas derå, att 1864 års skörd var, såsom skördetabellen utvisar, mycket svag.

Årsväxten under de 5 år, som denna berättelse omfattar, har väl redan på sina tider utgjort föremål för särskilda underdåniga rapporter, men torde dock, med hänvisning, i afseende å spanmålsskördarne, till den bifogade tabellen, böra, i likhet med hvad tillförene ägt rum, här i korthet beskrifvas.

1861. Rågen gaf från 4:de till 14:de kornet, i medeltal 9:de; vårsäden 5:te à 6:te kornet och potatisen i medeltal 7:de kornet. Höskörden utföll under medelmåttan.

1862. Rågskörden varierade från 3:dje till 12:te kornet, och kunde i medeltal uppskattas till 7:de à 8:de. Vårsäden blef svagare och kunde i medeltal knappt skattas till 5:te kornet; på arter blef missväxt, och potatisen gaf i medeltal ej 5:te kornet. I Herjeådalen var årsväxten isynnerhet svag. Höafkastningen kunde såväl för Jemtland, som för Herjeådalen, uppskattas till medelmåttig.

1863. Rågen gaf i Jemtland från 4:de till 12:te kornet, i medeltal kring 7:de; i Herjeådalen blott 4:de å 5:te; vårsåden i Jemtland öfverhufvud 5:te, och i Herjeådalen 3:dje kornet; potatisen i Jemtland 6:te, men i Herjeådalen icke ens 1:sta kornet. I Frostviken var missväxt. Skörden skattades dock öfverhufvud medelmåttig, och likaså höskörden.

1864 var för länet ett svagår. Rågen gaf väl här och der ända till 10:de kornet, och kunde i medeltal såväl för Jemtland, som Herjeådalen, anslås till 5:te, men vårsåden gaf i medeltal blott 3:dje kornet, arterna ännu mindre i Jemtland, men något bättre i Herjeådalen, samt potatisen icke fullt 5:te kornet i Jemtland och föga mer än 3:dje i Herjeådalen. Missväxt inträffade på flera ställen såväl i Jemtland, som i Herjeådalen. Höskörden var deremot rik.

1865 har Jemtland att minnas såsom ett missväxtår, hvarifrån länet sedan 1849 varit förskonadt. Grödan, tillbakahållen i sin utveckling af en kall vår, stod dock särdeles vacker vid September månads ingång, men ödelades då genom 3 på hvarandra följande frostnätter, och hvad som ännu derefter kunde ingifva något hopp om duglighet led ytterligare betydligt genom en ihållande storm, som utpiskade sädeskornen. Potatisen, föga utbildad då frosten inträffade, hämmades deraf helt och hållet i sin växt. Af den allmänt frostskadade säden kunde dock åtskilligt till föda användas, hvadan ock skörden kan sägas hafva i Jemtland utfallit: af råg med 6:te och 7:de kornet, och af korn med 2:dra och 3:dje kornet, hvaremot af öfrig vårsäd och arter intet kunde till annat än kreatursfoder skördas. Potatisen gaf öfverhufvud icke 2:dra kornet. Höfångsten skattades på hösten till att hafva utfallit öfver medelmåttan, men man har sedan allmänt klagat deröfver, att höet varit alltför »skrymt» eller odrygt. Då derjeinte mycket hö måst under vintern föryttras, så uppstod härigenom mot vinterns slut äfven en betänkelig foderbrist, som dock, efter att hafva föranledt mycken nedslagting, omsider blef genom en gynsam vår lyckligt afhulpen.

I Herjeådalen, der årsväxten alltid är något tidigare, än i Jemtland, och der också säden i allmänhet var skuren, samt potatisen temligen utbildad, innan frosten inträffade, kan 1865 års skörd i allmänhet antecknas såsom nära medelmåttig. Rågen har gifvit 5:te å 6:te, kornet 3:dje å 6:te, potatis 3:dje å 7:de kornet, och höskörden utfallit ymnig, ehuru derefter samma klagan som i Jemtland öfver höet försports.

Då den allmänna missväxten i Jemtland föranledt Eders Kongl. Maj:ts nådiga mellankomst till nödens lindrande genom betydliga statsbidrag, både såsom lån och gåfva, så torde det vara här i sin ordning att något närmare redogöra för de åtgärder, som påkallats, och för den nuvarande ställningen.

Då redan efter första frostnatten den 2—3 September det var tydligt, att olyckans storlek och omfattning oundgängligen kräfde en betydlig införsel till länet af spanmål, både till frö- och matsäd, samt af mjöl för den fattigare befolkningen; då den långt framskridna årstiden snart kunde lägga hinder i vägen för sjöfarten i dessa nordliga trakter; då spanmålspriserna stodo temligen låga, men en snar prisstegring icke syntes osannolik; och då det icke syntes rådligt att ställa större delen af länet med sina trängande brödbehof i alltför uteslutande beroende af köpmanskonkurrensen i Sundsvall, landets hufvudsakliga stapelort, så afslöts omedelbart och med den skyndsamhet, som telegrafan gjorde möjlig, samt efter det nödiga upplysningar från öfriga spanmålshamnar inforrats, köp i Malmö och Ystad om ett större parti korn och mjöl, omkring 5,000 tunnor af det förra och 1,100 säckar af det sednare, hvilket, efter lycklig ankomst till Sundsvall, der tillsvidare magasinerades, hvarjemte åtgärder vidtogos för att genom ombud i norra kustorterna samt i Medelpad uppköpa tjenligt frökorn, hvilket äfven lyckades, så att redan på hösten en del kunde från Haparanda, Luleå och Piteå tillföras magasinerna i Sundsvall och en annan del, den betydligaste, hållas i Medelpad tillhanda för afhemtning under vintern. Under tiden hade Eders Kongl. Maj:t på min derom gjorda underdåniga framställning beviljat ett förskott mot framdeles redovisning af 60,000 R:dr, och länets landsting medgifvit räntefritt användande af disponible landstingsmedel, hvarjemte länets s. k. nödhjelpskassa, bildad efter 1849 års missväxt och nu uppgående till omkring 15,000 R:dr, gjordes, såvidt sig göra lät, disponibel. Till

kommunerna afläts uppmaning att, medan spannmålspriserna ännu stodo låga, och för att bättre tillräckliggöra den redan uppköpta spannmålen, förena sig om kommunala uppköp på 6 månaders kredit af deras oundgängliga spannmålsbehof, hvarom ock flere köp i god tid tillvägabragtes. Sammaledes uppmanades äfven kommunalstyrelserna att med i socknarne tillgängliga råämnen i tid, och under afvaktan på mjölets ankomst, tillhandahålla de fattiga utvägar till arbete.

Sedan omsider från länets alla socknar hunnit inkomma svar å de specifika frågor rörande ställningen, som till dem genast aflätos, vågade jag hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet anmäla behofvet för Jemtland af 150,000 R:dr såsom räntefritt lån att under åren 1867—69 successift återgåldas, samt af 16,000 R:dr såsom anslag utan återbetalningsskyldighet; och täcktes Eders Kongl. Maj:t genom nådigt bref af den 27 Oktober till denna underdåniga framställning lemna nådigt bifall. Sedan den beviljade lånesumman blifvit, efter noggrannaste möjliga afvägande af de olika socknarnes behof, dem emellan fördelad, öfverläts åt kommunalstyrelserna att inom kommunerna verkställa fördelningen; men för att dock härvid i möjligaste mån bevaka de fattiges fördel, ehuru å andra sidan ej med skäl kan af kommunen, som återbetalningen åligger, fordras att af lånesumman något anslås till de alldeles utfattige, som tydligen icke mägta ett lån återgålda, blef emellertid den föreskrift meddelad, att vid lånefördelningslängdens upprättande ortens prest och länsman skulle med kommunalstyrelsen deltaga.

Då emellertid den af missväxten föranledda förlägenheten i betydlig mån försvårades genom en utomordentlig penningbrist, hvilken, till en del förklarlig genom 1864 års svaga skörd, redan under årets lopp låtit sig erfara genom en oerhörd mängd lagsökningar, vida öfverstigande det antal, som något år tillförene förekommit, och då dessutom ovanligt tryckta trävarukonjunkturen läto förutse, att hvarken för bonden eller arbetaren någon betydlig inkomst under kommande vinter skulle blifva att af skogarne vänta, så, och för att derjemte minska en alltför stor konkurrens om statslånet från de mera bemedlades sida, ansågs nödigt att till ytterligare, om än blott tillfällig, lättnad af penningställningen, bereda härvarande filialbank en större försträckning, hvilken äfven på goda vilkor kunde vinnas till 300,000 R:dr, och hvilken från nämnde bank utgick såsom lån bland länets jordbrukande befolkning.

De gåfvomedel, Eders Kongl. Maj:t täckts i nåder till länets hjälp anslå, ansågos böra, förvandlade i mjöl, afse beredandet af arbetsförtjenst åt den fattigare befolkningen, och gåfvor icke utan trängande nöd häraf utgå; och detta icke blott för att, såsom sig bör, göra hjälpen beroende af egen omtanka och arbetsamhet, utan ock för att genom reproduktion af kapitalet, medelst de för mjöl inköpta arbetenas försäljning, göra tillräcklig en gåfvohjelp, som eljest icke skulle förslå. Till den ändan tillsattes i alla socknar, med några få undantag, arbetskomitéer, hvilka ägde: att öfvervaka arbetsförsörjningens gång; att bereda tillgång af råämnen, hvilka så långt sig göra lät inom kommunerna anskaffades, och, der sådant icke kunde ske, tillhandahöllas från Östersund, der upplag af ull och lin bereddes genom inköp utom provinsen; att mottaga arbeten och dem med mjöl efter skäligen, men icke hög, taxering liqvidera med det inköpta mjölet, som utmärkt godt och till godt inköpspris dem i socknarne tillhandahölls; att, der tillfälle sig erböd, arbetena i orterna under hand försälja, eller ock dem till Östersund insända; samt att för mjölet och sina åtgöranden redovisa. För att i vidsträcktare bygder närmare öfvervaka arbetsförsörjningens gång tillsattes ombud i de särskilda rotarne, för att med upplysningar gå arbetskomitéen tillhanda; och öfver hela denna organisation uppdrogs åt en centralkomité i Östersund, hvars medlemmar sig emellan fördelade de olika socknarne, att i närmaste hand vaka. Då denna arbetsförsörjning hufvudsakligen afsåg qvinnoslöjd, så uppdrogs i allmänhet här ifrågavarande bestyr åt qvinnor, med biträde af någon bland kommunens mest aktade män, och centralkomitéens bestyr uppdrogs åt sju bland stadens fruar, af hvilka dock en snart af bortresa förhindrades att i komitéens arbeten deltaga. Ehuru ifrågavarande verksamhet ännu icke upphört, är jag dock genom redan vunnen erfarenhet berättigad och förpligtad, att med synnerlig erkänsla för den goda vilja, som härvid kommit mig

till mötes, samt för det nit och den af klokhet ledda ömhet om de fattiges bästa, som härvid ådagalagts, för Eders Kongl. Maj:t i underdånighet anmäla, att dessa komitéer på ett särdeles gagnande sätt, som tillvunnit sig de fattiges tacksamma erkännande, hittills väl uppfyllt sitt afsedda ändamål. De arbeten, som inköpts och dels under marknader och auktioner, dels under hand försåls, hafva från många orter gifvit vittnesbörd om utmärkt skicklighet, men dermed äfven anledning att beklaga, det husslöjden icke mera såsom förr uppehålls. De priser, som vid försäljningarne återvunnits, hafva väl i allmänhet icke betäckt inköpsvärdet, men skillnaden har dock icke varit större, än att man tydligt kan motse, det gåfvomedlen skola blifva fullt tillräckliga för att, så länge sådant till följd af fjolårets missväxt påkallas, hålla de fattiga bland kvinnorna med arbete

Sedan slutligen Rikets sednast församlade Ständer, för att åt behöfvande bland män bereda arbetsförtjenst, anslagit 50,000 R:dr till en större vägbyggnad genom Brunflo och Lockne socknar, och större delen af detta arbete efter med Lockne socknemän upprättadt kontrakt nu blifvit börjadt, samt den återstående delen för att börja blott afvaktar Eders Kongl. Maj:ts nädiga fastställelse af vägens rigtning inom Brunflo socken, rörande hvilken rigtning ett alternativ-förslag blifvit väckt, så är anledning hoppas, att förlidet års missväxtolycka skall kunna genomgåas utan svårare påföljder eller ytterligare hjälp, helst faran för härjande sjukdomar bland människor och djur, hvilka oftast följa på svält af missväxt och foderbrist, åtminstone icke ännu synes hota, detta års utskylder dessutom öfver förväntan väl ingått, och de första inbetalningarne å de undfångna bankolånen i föreskrifven ordning redan ägt rum, samt slutligen, och framförallt, detta års gröda och gräsväxt, till följd af en utomordentligt gynsam vår- och sommarvaderlek, äger det mest hoppgifvande utseende.

Förutom ofvannämnde af 1865 års missväxt föranledda *undsättning*, hafva, under sistförflutne 5 Tab. Litt. E. år, äfven särskilda orter inom länet, med anledning af felslagna skördar, behöft hugnas med undsättning af statsmedel, dels såsom lån, dels utan återbetalningsskyldighet, och torde jag tjenligast böra genom nedanstående tabell Litt. E för dessa alla undsättningar, härvid fästade vilkor, och härpå ännu återstående skuld, redogöra.

Tab. Litt. E. Uppgift öfver de, till nödlidandes understöd efter missväxt, från kreditivfonden utlemnade medel åt Jemtlands län under åren 1861—1865.

Kommuner, som af understöd kommit i åtnjutande.	Kongl. Maj:ts bref, hvarigenom understöd beviljats.			Beviljade understöd		Återbetaldte inom 1865 års utgång.	A n m ä r k n i n g.
	År	Månad	Dag	utan återbetalningsskyldighet.	emot återbetalningsskyldighet.		
Frostvikens socken	1863	Juni	12	500			
Frostvikens socken	"	December	30	1,500			
Wemdalens socken	1864	Februari	5		6,000	2,000	med en tredjedel vid hvarje af uppöbdsstämorna för 1864, 1865 och 1866 årens utskylder.
För ombyggnad af vägen från Hede till Funäsdalen 10,000 och för understöd åt Hede, Tennäs, Wemdalens och Lillherrdals socknar 3,000				13,000			
Frostvikens socken	"	Novemb.	11	3,000			
Offerdals socken	"	"	18		4,000		återbetalas med en tredjedel vid hvarje af uppöbdsstämorna för erläggande af 1865, 1866 och 1867 års kronoutskylder.
Offerdals socken	"	"	"	1,000			
Hotagens kapellförsamling	1865	April	21	550			
Föllinge socken	"	Maj	19		2,000		återbetalas åren 1866, 1867 och 1868 med en tredjedel vid uppöbdsstämorna hvardera året.
Föllinge socken	"	"	"	600			
Provinsen Jemtland	"	Oktober	27		150,000		återbetalas med en tredjedel under hvardera af åren 1867, 1868 och 1869.
Provinsen Jemtland	"	"	"	16,000			
Summa				36,150	162,000	2,000	

Dessutom enligt Kongl. Brefvet den 16 Sept. 1865 ett förskott emot redovisningsskyldighet af 60,000 R:dr, redan till större delen, och om 2 veckor till fullo återbetaldt.

Tab. Litt. F. *Handels- och markegångspriserna* å de hufvudsakligaste sädesslagen för hvarje år upptagas i nedanstående tabell Litt. F. Handelspriserna gälla fullgod vara; markegångspriserna åter årets inomlandsprodukt. Så länge länets egen produktion motsvarar behovet, hålla sig spannmålspriserna i allmänhet låga, alldenstund utförsel näppeligen kan med den dryga kostnaden för hjultransport till aflägsna hamnar ifrågakomma. Behöfver åter spannmål till länet införas, så stiger genast priset icke obetydligt genom den dryga transportkostnaden, hvilken, från kusten räknadt till Östersund, aldrig understiger 4 R:dr, men väl stundom öfverstiger 8 R:dr per tunna. En betydlig lättnad och större jemnhet i dessa fraktpriser är dock i en snar framtid att vänta, sedan den nyanlagda kommunikationsleden, afsedd delvis för land- och delvis för sjötransport, och från Norska kusten redan färdig och trafikerad till Jemtlands östra gräns, äfven hinner att derifrån till den östra kusten fullbordas, samt kommunikationsbolaget, såsom redan beslutadt är, kommer att med egen landmateriel i samband med bolagets ångbåtar besörja trafiken.

Trädgårdsskötseln står i länet icke högt, och om fruktträdsodling är ej ännu fråga. Åtgärder hafva visserligen vidtagits för att höja trädgårdsskötselns ståndpunkt, men någon framgång deraf har icke vunnits. Hushållnings-sällskapet är dock betänkt på nya bemödanden i denna rigtning, så mycket hellre som det icke kan vara tvifvel underkastadt, att landets natur medgifver mycken framgång för dylika bemödanden, men hvad nyligen härutinnan åtgjorts, och hvad frukt häraf må kunna vinnas, detta hemfaller under nästa femårsberättelses bedömande.

För *vinterfödda kreatur* under åren från och med 1861—62 t. o. m. 1865—66 redogör bilagde, enligt föreskrifvet forinulär upprättade tab. N:o 3, genom medelsiffror för *hela länet*, samt ofvan intagne tab. D för de särskilda *tingslagen*. Under de 4 första åren har fodertillgången varit fullt tillräcklig för de insatte kreaturens framfödande öfver vintern, hvaremot foderbristen under sistlidne vinter föranledt mycken nedslagting; men då någon foderbrist icke på hösten förutsågs, utan fodertillgången fast hellre ansågs ymnig, men sädesbristen deremot var så mycket mer betänklig, så är antagligt, att ett större antal kreatur än vanligt till vinterfodring insattes, hvadan ock den nödtvungna nedslagtingen icke minskat den normala kreatursstocken. Der emellertid sista årets siffra är betydligt större än det föregående, torde sådant böra tillskrivas en noggrannare uppskattning sista året än de förra. Det har länge öfverklagats att, om än hästarne väl framfödas och omsorgsfullt vårdas, detta dock icke kan i allmänhet sägas om nötkreaturen, hvilka icke sällan alltför knappt och magert under vintern lifnäres. Denna klagan, hvilken dock ingalunda borde eller behöfde afhjelpas genom kreatursstockens minskning, men väl genom fodrets bättre tillvaratagande och en minskad foderförsäljning, är väl ännu befogad, men en alltmera utbredd insigt om den fördel, som med god ladugårdshushållning och omsorgsfull beredning af ladugårdsprodukterna står att vinna af välfödda djur, undanrödjer dock, ehuru småningom, alltmera det missförstånd, som för svältfodringen legat till grund.

Tab. Litt. F.

Markegångs- och Handelspriser för kubikfot af nedannämnde sädesslag.

	Markegångspriser Litt. A.					Handelspriser.				
	Råg.		Korn.		Ärter.	Råg.		Korn.		Ärter.
	Jemtland.	Herjedalen.	Jemtland.	Herjedalen.	Jemtland.	Jemtland.	Herjedalen.	Jemtland.	Herjedalen.	Jemtland.
År 1861..... R:dr R:mt	2,54	2,54	1,59	1,75	1,90	2,53	2,86	1,66	2,01	2,84
» 1862..... » »	2,70	1,50	1,75	1,19	1,27	2,95	2,38	1,96	2,04	2,32
» 1863..... » »	2,78	1,59	1,90	1,19	1,94	3,27	1,88	2,24	1,72	2,86
» 1864..... » »	2,98	1,75	2,15	1,27	2,30	3,25	2,06	2,46	1,71	2,86
» 1865..... » »	1,94	1,94	1,10	1,59	4,50	3,42	2,22	3,06	1,79	3,28

Den spanmål, som i medeltal användts till kreaturens utfodring, är väl äfven upptagen bland de frågor, rörande hvilka, sedan 1860, Hushållnings-sällskapet infordrat uppgifter; men svaren å denna fråga äro dock mindre tillförlitliga. Icke förthy är det endast på dessa jag är i tillfälle att grunda min uppgift att till kreaturens utfodring användts:

1861 i Jemtland:	säd	22,000	kubikfot;	potatis	94,000	kubikfot.
1862	dito	»	25,000	»	48,000	»
1863	dito	»	37,000	»	99,000	»
1864	dito	»	13,000	»	31,000	»

samt i Herjeådalen hvarje år 4 å 500 kubikfot säd och 1,500 å 2,000 kubikfot potatis. Siffrornas stora vaxlingar synas hufvudsakligen bero af årgångarne. 1864 års svaga skörd nedsatte sädes- och potatisutfodringen till $\frac{1}{3}$ af hvad som utgick under 1863. Som det möjligen kan vara af något intresse, att äfven i afseende å här ifrågavarande utfodring jemföra olika tingslag, och att härvid tillika jemföra kreatursstocken, så har i den ofvan intagna tabell (Litt. D sid. 17), som redogör för den sednare, vinterutfodringen med säd och potatis äfven blifvit tingslagsvis intagen. Från flera socknar finnes särskildt anmärkt, att denna utfodring hufvudsakligen kommit svinkreaturen till godo, och från andra att den uppgifna säden mest utgjorts af slösäd. Under sistlidne vinter vågar jag, ehuru i saknad af särskilda uppgifter, dock antaga, att utfodringen varit inskränkt till någon ringare qvantitet af frostskladad slösäd.

Från ladugården utom socknen afyttrade lefvande kreatur, smör, ost, hudar och skinn hafva, enligt inkomna uppgifter, och för att icke gå längre tillbaka, utgjort under åren 1863 och 1864

	Hästar st.	Tjurar st.	Kor st.	Ungnöt st.	Får st.	Getter st.	Svin st.	Hudar och skinn Ctr.	Smör Ctr.	Ost och missmör Ctr.
<i>i Jemtland</i> år 1863:	708.	349.	1,671.	681.	515.	28.	318.	1,000.	1,646.	628.
dito 1864:	808.	470.	2,251.	854.	885.	110.	277.	1,400.	1,952.	681.
samt <i>i Herjeådalen</i> 1863:	1.	66.	217.	38.	—	—	—	500.	877.	125.
dito 1864:	1.	73.	255.	52.	—	50.	—	600.	745.	170.

Hästar hafva mest utgått från Hammerdal, Lith och Rödö. Nötkreatur från Hammerdal, Lith, Oviken, Brunflo, Undersåker och Offerdal. Får från Lith och Brunflo. Hudar och skinn från Lith (Föllinge, Håggenås). Smör från Lith (Föllinge), Offerdal, Hammerdal, Oviken och Hallen. Ost etc. från Offerdal, Lith (Föllinge) och Hammerdal.

Afkastningen per ko i smör och ost uppgifves mycket olika från olika socknar, beroende till en del af den längre eller kortare tid, som boskapen vistas vid fäbodarne, der smörtjärningen och ostberedningen hufvudsakligen verkställes. Högst uppgifves den i Brunflo och Hede tingslager med 60 å 80 æ smör och 150 å 300 æ ost och missmör; lägst i Refsund, Lith, Oviken och Undersåker med 30 å 40 æ smör och 30 å 80 æ ost och missmör. Medeltalet för Jemtland 45 æ smör, 86 æ ost och missmör; för Herjeådalen 57 æ smör, 150 æ ost och missmör.

Till förbättring af Jemtlands boskapsrace uppsattes, på Hushållnings-sällskapets derom gjorda framställning, i Septemher 1863 och samma tid 1864 tvenne stammar af Ayrshiredjur, hvardera om 1 tjur och 10 kor, den ena å Ope landtbruksskola och den andra å egendomen Säter, men å båda ställena yppades snart bland djuren tuberkelsjukdom, hvaraf föranleddes kontrakternas uppsägning och kreaturens bortföring i September månad förlidet år. Sedan Rikets sednast församlade Ständer bifallit af Eders Kongl. Maj:t äskadt anslag för uppsättande af stamholländerier med inhemska djur i de nordliga länen, och Jemtland äfven med en sådan hjälp till dess boskapsafvels förbättring torde komma att hugnas, så bör, efter min förmening, ändamålet härmed kunna bäst befrämjas, då härvarande inhemska landtrace är af utmärkt beskaffenhet, och en mönsterstam af valda och väl hållna djur af denna egna race äfven lättast torde öfvertyga allmogen om dennas värde,

och om nyttan och nödvändigheten att den bättre vårda. Huruvida till kroppsformens förbättring på Jemtlands mjölk-goda race, behöfver anlitas främmande tjurar, eller det må vara att vänta, att äfven kroppsformen skall behörigen förbättras genom afvelns bättre uppfödande och vård, lemna jag derhän. Blott det synes mig gifvet, att om tjur väljes af främmande race, detta val antingen bör vara grundadt på ett säkert bedömande af båda racernas egenskaper, eller ock, såsom experiment, icke vara inskränkt till blott en främmande race.

Till uppfriskande och förbättring af Jemtlands goda race af *arbetshästar*, på behofvet hvaraf för hela landet uppmärksamheten länge varit fästad, såsom ock på tjenligheten af de Norrländska hästracerna för detta ändamål, hafva Rikets Ständer anslagit 5,000 R:dr, och komma tjenliga hingstar, sannolikt bäst från Norge, att härför inköpas.

Sammaledes hafva Rikets Ständer till uppköp af *baggar* för *fårafvelns* väl behöfliga förbättring anvisat 2,500 R:dr. Användandet af dessa medel för de afsedda ändamålen hemfaller dock under den femårsperiod som nu ingått.

Tab. Litt. G. De för olika år noterade *handelspriserna* å *kreatur* finnas upptagne i nedanstående Tab. Litt. G. *Smör* har i allmänhet gällt 10 R:dr lispundet, men det bättre beredda, på fördelen hvaraf uppmärksamheten i sednare tider blifvit alltmera rigtad, har betingat ett pris af 12 å 14 R:dr.

Från *farsoter bland husdjuren* har länet lyckligtvis under denna femårsperiod varit förskonadt och några anmärkningsvärda sjukdomsförhållanden hafva i öfrigt icke inträffat.

Bland de uppgifter, som från och med 1860 till och med 1864 af Hushållnings-sällskapet insamlats, var äfven den om *jordförbättringar* under året genom *grunddikning*, *vattenaftappning* och *öfversilning*. Dessa siffror, hvilka, såsom i förra berättelsen omnämndes, för år 1860 utföllo med respektive 278, 1751 och 10 tunnland hafva derefter uppgifvits

	Grunddikade tunnland.	Vattenaftappade tunnland.	Öfversilade tunnland.
för 1861	62.	596.	0.
» 1862	150.	766.	0.
» 1863	185.	369.	40.
» 1864	41.	496.	0;

men dessa siffror böra såsom dels ofullständiga, dels stundom vittnande om något missförstånd, icke tillmätas stor tillförlitlighet. Så förefaller mig redan den höga siffran af 1751 tunnland vattenaftdikade för 1860, hvilket belopp till allra största delen faller på en enda socken, bero på något missförstånd vid uppskattningen, liksom å andra sidan uppgifter från många socknar under de sednare åren saknas.

I sammanhang med frågan om jordförbättringar torde vara på sin plats att upplysa om de arbeten, som till sådant ändamål blifvit under denna femårsperiod *med allmänna medel understödde*. År 1861 tilldelades Bredgårds med flere byar i Ströms socken ett anslag såsom lån af 7,000 R:dr för *myrutdikningar*. Arbetet, som skall vara afslutadt 1867, fortgår. Sedan Rikets Ständer vid 1863 års riksdag, på sätt ofvan anförts, anvisat en summa af 300,000 R:dr att utgå under åren 1863—65 såsom anslag utan återbetalnings-

Tab. Litt. G.

Handelspriser å kreatur.

		Hästar.	Oxar.	Kor.	Ungnöt.	Får.
År 1861.....	medelpris R:dr R:mt	} 150—200	50—60	50	27—30	5—6
» 1862.....	» » »		50—60	50	27—30	5—6
» 1863.....	» » »		50—60	50	28	5—6
» 1864.....	» » »		50	50	28	5
» 1865.....	» » »		40—50	45—50	25	4—5

skyldighet till understöd för myrutdikningar och vattenaftappningar inom Rikets 6 norra län jemte några härader af Wermlands län, hafva i Jemtlands län följande arbeten hugnats med sådant understöd, nemligen:

	Beräknad kostnadssumma.		Anslag.		Torrläggnings-
	R:dr	R:mt.	R:dr	R:mt.	areal. Kvadrat-ref.
Myrutdikning vid Håns by i Wemdalen	5,436,	40.	1,800.		4,800.
D:o » Glissjöbergs by i Sveg	4,143,	42.	2,070.		543.
D:o » Mosätts d:o i d:o	2,310,	84.	1,130.		224.
D:o » Hedningsflokölen i Hammerdal	29,888,	52.	7,500.		2,115.
D:o » Flykölen i d:o	17,720,	12.	5,900.		986.
D:o » Kakuåsen i d:o	42,035,	37.	8,400.		5,199.
D:o » Hvitvattnet i d:o	14,697,	73.	2,900.		1,318.
D:o » Munkflohögen i Häggenås	6,520,	00.	2,200.		588.
D:o » Westeråsen i Berg	1,310,	00.	325.		560.
D:o » Thornäs i Föllinge	21,047,	86.	7,000.		1,500.
D:o » Slätte och Bodal i Brunflo	36,110,	23.	9,000.		7,003.
D:o » Singsjölandet i d:o	2,438,	29.	610.		830.
D:o » Sörviken och Solberg i d:o	8,707,	96.	2,200.		589.
D:o » Bjerte i d:o	2,395,	33.	600.		379.
D:o » Hornsjöböle och Hornsjöberg d:o	991,	57.	250.		—
Sänkning af Rörösjön i Oviken	28,056,	89.	14,000.		—
Myrutdikning vid Rörö i d:o	9,046,	08.	3,000.		828.
D:o » Böhlåsen i d:o	7,457,	18.	2,500.		1,214.
D:o » Öhnsta i d:o	4,278,	77.	1,400.		202.
D:o » Borgen i d:o	3,774,	51.	1,260.		616.
	Summa	248,367,07.	74,045.		29,494.

Bland särskilda föremål för *Hushållnings-sällskapets verksamhet* bör i främsta rummet nämnas *Jemtlands läns landtbruksskola*, hvilken, under Sällskapets medverkan stiftad, å Ope öppnades i Oktober 1862, då 8 lärningar, som sig dertill anmält, intogos. Denna landtbruksskola, bekostad af länets jordbrukare och sålunda bärande vittne om allmogens upplysta intresse för landthushållning, är särdeles lyckad, såväl i afseende å valet af läge, $\frac{3}{4}$ mil från Östersund utmed Storsjön och invid stora landsvägen, som i afseende å en ändamålsenlig och vacker åbyggnad. Hösten 1863 antogos ytterligare fem, 1864 sju och 1865 sex lärningar. 1864 hölls vid skolan dess första offentliga afgangsexamen med de lärningar, som intogos 1862, och 1865 ny afgangsexamen med dem, som intogos 1863. Från 1862 till 1865 hafva sålunda antagits 26 lärningar, af hvilka 12 utexaminerats, 1 affidit och 1 för sjukdom afflyttat; hvadan för närvarande 12 lärningar derstädes åtnjuta undervisning. Af de utexaminerade, hvilka alla, såvidt jag kunnat erfara, äro väl vitsordade för skicklighet och pålitlighet, hafva 4 mottagit rättareplatser och de öfrige antingen redan tillträd eget jordbruk eller biträda härmed föräldrarna.

Till den af åtskilliga Hushållnings-sällskap stiftade Agrikulturkemiska försöksanstalten i Stockholm har äfven länets Hushållnings-sällskap kontribuerat under 1862 och 1863, samt häremot äfven fått åtskilliga af länets jordarter kemiskt undersökta.

Mejerihandlingens upphjelpande har utgjort en bland Hushållnings-sällskapets förnämsta omsorger. På dess bekostnad hafva 2 qvinliga mejeri-elever genomgått skolan vid Ultuna, och undervisning blifvit meddelad inom länet under 1864 af ett härtill anställdt fruntimmer. Men dessa åtgärder hafva icke varit nog

verksamma för det åsyftade ändamålets vinnande. Bättre framgång synes gynna den verksamhet till spridande af upplysning om och håg för en omsorgsfullare mejeriskötsel, som Ryttmästaren Löthman efter Hushållnings-sällskapets uppdrag och på dess bekostnad genom undervisning och resor i länet sedan 1865 utvecklar, och för hvilket ändamål tillfälle blifvit Löthman beredt, att genom en resa till södra delen af Sverige utbilda sin egen erfarenhet.

Nyare *landtbruksredskap* hafva genom Hushållnings-sällskapets försorg blifvit anskaffade och en riebyggnad vid landtbruksskolan uppförd för tillsammans 1,400 R:dr.

Sammaledes har Sällskapet under sistförflutna fem år bekostat spridning i orterna genom utdelning till sina ledamöter af 1750 exemplar diverse med omsorg valda *landtbruksskrifter*.

Årliga *landtbruksmöten* hafva, i förening med utställning af kreatur samt slöjd- och jordbrukalster, sedan 1863 ägt rum vid Ope landtbruksskola. *Täflingspris* till sammanlagdt 602 R:drs värde hafva härtill anslagits. Dessa möten hafva varit talrikt besökta, och ett växande antal af utställningsföremål ger anledning hoppas, att de alltmera skola lända länet till gagn.

För öfrigt hafva under femårsperioden blifvit utdelade följande antal *premier*: för odlingsflit till 5 personer, för rofdjurs utödande till 1, för långvarig och trogen tjänst till 11 personer, samt för fiskodling till 1 person, förutom gratifikationer till landtbruksskolans elever. Premierna hafva bestått dels i Patriotiska Sällskapets medalj, dels i gåfvor af silfver och dels i penningar.

För *fiskodlingens* befrämjande har den i förra berättelsen omnämnda romkläckningsanstalten, fortfarande under ledning af C. Byström, dels mot årligt arvode 150 R:dr af Hushållnings-sällskapet, dels mot statsbidrag af 300 R:dr, hållits i gång till hösten 1864, då densamma, med föreståndarens afflyttning till Östanbäcks normalstation i Wester-Norrlands län, upphörde. En af Byströms elever, Obbarius, har derefter, och sedan han genomgått en kurs vid Östanbäck, fått anlägga en romkläckningsanstalt i Ströms socken, hvilken anstalt först nyligen blifvit färdig. I Alsens socken vid Wärmon har af enskild man, med understöd af Hushållnings-sällskapet, äfven blifvit anlagd en dylik anstalt.

Hushållnings-sällskapets *inkomster* hafva under sistförflutna fem år sammanlagdt uppgått till 13,733 R:dr 75 öre och dess *utgifter* till 10,544 R:dr 12 öre. *Ledamöternes* antal, som 1861 utgjorde 351 personer, uppgick 1865 till 651.

Brist på *tillräcklig arbetskraft* utgör fortfarande ett af de största hindren för landtbrukets utveckling. Höga och vexlande arbetspriser föranledas genom jordbrukets konkurrens med skogshushållningen; lagstadde tjänare med årstjänst och i husbondens bröd äro dyra, statorpare begagnas icke, och jordtorpare föga. Väl förekommer denna sednare titel allmänt, men gäller hufvudsakligen s. k. *odelstorp*, eller sådane som med full äganderätt blifvit från hemman afsöndrade och sålde, ofta till föga förmån för den obemedlade torparen, som genom lockelsen efter en förespeglad sjelfständighet härigenom skuldsätter sig och lätt iråkar tryckande bekymmer. Derjemte får man visserligen ofta höra talas om *dagsverkstorp*, men då dessa vanligen i ouppodladt skick blifvit till torparen på viss tid, oftast 50 år, eller på mannens och dess hustrus listid upplåtna, för att af dem sjelfva odlas och bebyggas, så är den vid torpet fästade dagsverksskyldigheten vanligen alltför ringa, för att härigenom äga någon vigtigare betydelse för hemmansägaren. Erfarenheten har ock någon gång lärt bonden, att han af en sådan torpupplåtelse har föga gagn, då torparen måste söka sin bergning och använda sin arbetskraft utom torpet, och denna erfarenhet har mångenstädes bragt dagsverkstorpens i misskredit hos bonden, på samma gång som sjelfständighetsbegäret äfven tyckes göra dem från andra sidan mindre begärliga. Af bonden sjelf uppodlade och bebyggde torp, hvilkas begärlighet väl icke skulle kunna motstås, och hvilka skulle sätta ägaren i tillfälle att bestämma skäligen dagsverksvilkor, samt skänka honom en fast och påräknelig arbetsstam, sådane torp förekomma bland allmogen nästan icke. Dock är naturligt att i sinom tid, och efter utgången af de besittningsår, under hvilka nuvarande s. k. dagsverkstorp blifvit

till torparens uppbyggnad öfverlåtna, desamma i då befintligt skick skola kunna till dagsverkstorp i egentligare mening anslås.

Dagsverksprisen för de särskilda åren finnas, enligt markegångstaxan, intagne i nedanstående Tab. Litt. II. Tabell Litt. H., men hafva i sjelfva verket icke obetydligt öfverstigit dessa.

C) *Skogshushållning.*

Enligt vidfogade Tabell N:o 4 utgjorde vid femårsperiodens slut arealen af de till ett antal af 48 st. Tab. N:o 4. uppgående *öfverloppsmarkerna*, eller af den Kongl. Maj:ts och Kronan tillhörige och till dess disposition indragne skogsmark, omkring 144,217 tunnland. Skillnaden mellan denna siffra, och den vid förra femårsperiodens slut upptagna af 131,523 tunnland, förklaras hufvudsakligen å ena sidan genom tillkomsten af 4 nya öfverloppsmarker, af hvilka 1 förut okänd blifvit upptäckt och, efter anställd rättegång, tilldömts Kronan, samt 3 tillkommit med Ytter-Hogdals socken, och å andra sidan genom uteslutandet af 1 öfverloppsmark om 1,910 tunnland, hvilken genom nådigt bref af den 17 November 1862 blifvit till nybyggen upplåten.

I öfverensstämmelse med Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref till Kammar-Kollegium af den 25 Maj 1860 hafva, enligt särskilda förordnanden, undersökning och uppskattning verkställt å öfverloppsmarkerna inom Hellesjö, Fors', Bergs, Rätans, Ovikens, Hackås' och Ströms socknar, tillsammans 33 marker med en areal af omkring 85,905 tunnland; och har af dessa undersökningar framgått, att 12 öfverloppsmarker, med en areal af 33,505 tunnland, synas, med afseende på läge för afsättning och beskaffenhet i öfrigt, för närvarande kunna lemna någon, om än medelmåttig, afkastning; att en sådan mark om 5,307 tunnland i areal såsnart närmaste flottled blir rensad äfven kan lemna afkastning; men att de öfriga 20, omfattande en sammanlagd areal af omkring 47,093 tunnland och bestående till största delen af fjellmark och kala myrtrakter på stenbotten, för närvarande icke äro och troligen aldrig blifva för skogsodling duglige. De 15 öfverloppsmarker om 40 å 50 tusen tunnland, som ännu icke kunnat undersökas i brist af tydliga rågångsutstakningar, äro i allmänhet belägna i grannskapet af eller invid fjällen, till följd hvaraf det med säkerhet torde kunna antagas, att de, med högst ringa undantag, äro för skogsproduktion oduglige.

Å Kronans öfverloppsmarker har hittills ingen *årlig* afverkning ägt rum, men åtgärder hafva vidtagits för brandskadad, vindfälld och öfverårig skogs utstämpling och försäljning för Skogsplanteringskassans räkning, hvadan ock under åren 1861—65 blifvit af länets Jägmästare utsynade och utstämplade 3,102 st. dels till bjelkar och dels till sågtimmer dugliga träd. Under samma tid läro ock utstämpling skett å 2 till Sillre revier af Wester-Norrlands län då hänhörande öfverloppsmarker i Fors' och Hellesjö socknar, men utstämplingsbeloppet är mig icke bekant. Försäljningen, ännu icke till fullo verkställd, af de utstämplade förstnämnde träden, har för Skogsplanteringskassan inbragt 1,692 R:dr 17 öre.

Boställsskogarnes areal uppgår till 131,372 tunnland, deri icke inräknad Ytter-Hogdals prestebords. Under åren 1861—65 hafva försålde effekter från dessa skogar, uteslutande från indragna militieboställen, inbringat för Jemtlands Fältjägarerkorps 15,094 R:dr och för Hästjägarerkorpsen 1,082 R:dr 82 öre.

Tab. Litt. H.

Dagsverksprisen enligt Markegångstaxan.

	Under andtiden.				Andra årstider.					
	Jemtland		Herjedalen.		Jemtland.		Herjedalen.			
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.		
År 1861	R:dr	R:mt	1,75	1,16	1,50	1,00	1,25	0,75	1,00	0,75
» 1862	»	»	1,75	1,16	1,50	1,00	1,25	0,75	1,00	0,75
» 1863	»	»	1,67	1,08	1,50	1,00	1,25	0,80	1,00	0,75
» 1864	»	»	1,83	1,17	1,50	1,00	1,25	0,83	1,25	0,75
» 1865	»	»	1,60	1,00	1,50	1,00	1,00	0,75	1,25	0,75

Sedan *Sillre skogsskola* i Wester-Norrlands län år 1861 blifvit öppnad, förlades till dennas revier, genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 22 Mars 1862, Fors och Hellesjö socknar, men detta upphörde åter 1865, då dessa socknar, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref af den 17 November 1865, ånyo ställts under uppsigt af skogsstaten i Jemtland.

Efter det att 1860 en Jägmästare blifvit för länet tillsatt, hafva inom länet blifvit anställde, dels 1861 4 skogsuppsyningsmän, hvardera med en årlig lön af 150 R:dr och ett arfvode i mån af nit och verksamhet af högst 50 R:dr, hvilket arfvode sedan, genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 20 November 1863, blifvit förökadt till högst 150 R:dr, dels ock 1862, i sammanhang med Fors' och Hellesjö socknars anslående till Sillre revier, 1 särskild skogsuppsyningsman för dessa socknar; hvarjemte för Ytter-Hogdals socken, vid dess öfverflyttning till Jemtlands län, redan var anställd 1 skogsuppsyningsman. Dessutom har 1865 blifvit inom länet anställd en extra Öfverjägare; hvadan länets *jägeristat* för närvarande utgöres af 1 Jägmästare, 1 extra Öfverjägare och 6 Skogsuppsyningsmän.

Rörande den *enskilda skogshushållningen* kan mycket sägas från båda sidor. Om det å ena sidan kan beklagas, att allmogen för alltför ringa köpesumma emot skogens värde, och stundom med alltför liten försigtighet i afseende på afverkningsvilkoren, afhändt sig afverkningsrätten å sina skogar, till förmån för bolag eller enskilda, som, utan att äga skogens grund, äro ointresserade för skogens framtids-gagn, och sålunda kunna af egen nytta frestas att den, till stundom obotlig skada för framtiden, sköfla; — om det derjemte kan beklagas, att jordbruket går miste om mycken arbetskraft, som i alltför stor mängd drages till skogarne; samt om det äfven kan anmärkas, att de influtna skogsförsäljningsmedlen i alltför ringa mån synas kommit jordbruket eller andra näringar till godo; så bör dock å andra sidan icke lemnas ur sigte: att i de flesta fall stipulerats en ganska förnuftig gräns för afverkningen, samt att, der så icke skett, det i allt fall synes antagligt, att en sköfling af den yngre och omogna skogen sällan, om någonsin, skall i Jemtland, i anseende till de dryga arbets- och ilottningskostnaderne, kunna löna sig; att den goda arbetsförtjenst, som skogsafverkningen tillskyndar arbetaren, i och för sig måste som en fördel betraktas; samt att, om denna arbetsförtjenst väl lockar många Jemtlanding från arbete med jordbruket, densamma äfven inlockar många Wermäländing, Norrman och Dalkarl, af hvilka många sedan i landet qvarstanna; att om än de influtne försäljningsmedlen i allmänhet gifvit alltför ringa produktiva spår efter sig, sådant dock icke öfverallt (nämneligen i Herjeådalen) är fallet, samt att laga skiften, dessa viktiga häfstänger för jordbrukets förkofran, mångenstädes genom skogsförsäljningen framkallats; äfvensom att slutligen den insigt, som allmogen numera, och just genom sina skogsförsäljningar, vunnit om sina skogars värde, och om möjligheten att tillgodogöra dem äfven i bygder, som från hufvudvattendragen äro aflägsna, säkerligen skall icke blott förmå honom att vaka öfver afverkningskontrakternas efterlefnad, utan ock att, sedan desse upphört, sjelf med sitt skogskapital så hushålla, som med andra kapitaler, och så som hans sanna fördel bjuder, i upplysning hvarom det allmänna äfven torde äga det säkraste värdet om *sin* fördel.

Ehuru jag är långt ifrån att kunna tillförlitligt uppskatta *skogsförsäljnings-* och *skogsafverkningsbeloppen* i länet, vågar jag dock, till någon ledning för omdömet, anföra följande siffror, grundade på uppgifter från länets olika trakter. Enligt dessa skulle försäljningssumman för afyttrad skogsafverkningsrätt, ifrån början på 1850-talet, då dylika affärer egentligen kommo i gång, intill 1865 hafva uppgått

i Jemtland till.....	1,523,000 R:dr
och i Herjeådalen till	767,000 »
hvaraf skulle belöpa på	
Ragunda tingslag.....	433,000 R:dr för 152,700 tunnland
Svegs d:o.....	601,000 »

Hammerdals tingslag 251,000 R:dr för 424,000 tunnland (deraf i Alanäset 101,000 R:dr för 203,000 tunnland, hvilka dock med den summan ansetts väl betalte).

Hede d:o 166,000 »
 Bergs d:o 235,000 »
 Liths d:o 249,000 »
 Ovikens d:o 76,000 »
 Offerdals d:o 29,000 »
 Refsunds d:o 235,000 » för 176,000 tunnland.

Afverkningen under 1864 uppgifves hafva utgjort:

a) från de försålda skogarne:

i Jemtland (från Ragunda, Liths, Hammerdals och Bergs tingslager) 274,000 bjelkar och timmer samt 5,200 tolfter plank och bräder,

i Herjeådalen 131,000 bjelkar och timmer.

b) från allmogens behållna skogar:

i Jemtland (blott för ofvannämnde tingslager) 69,000 bjelkar och timmer samt 1,830 tolfter plank och bräder, men i Herjeådalen intet. Någon säkerhet får, som sagdt är, icke tillmätas dessa siffror, men såsom ungefärliga minima torde de dock till någon ledning kunna tjena.

Någon tillförlitlig uppgift å *trävaruexporten* från länet i sin helhet under nu ifrågavarande femårsperiod är jag ej i tillfälle att ens ungefärligen meddela.

Inom länet finnas 7 *sågverk*, de flesta likväl af mindre betydighet.

Under de sistförflutna fem åren hafva *skogseldar* i länet förekommit till ett antal af 35, hvilka härjat något öfver 2 kvadratmil (deraf ensamt i Hogdals distrikt 1 $\frac{3}{4}$ kvadratmil). Hufvudsakliga orsaken torde såsom vanligt vara att tillskrifva vårdslöshet af vallhjon.

I afseende å *skogsförbrukningen* inom länet får jag underdånigst hänvisa till hvad härom i förra femårsberättelsen blifvit yttradt.

Priserna å skogsprodukter hafva hållit sig lika med hvad de under förra perioden gällt, men variera betydligt med afseende på orternas lägen.

D) *Rofdjurs utödande.*

Till hvad Tabellerna N:is 5 och 6 upplysa om antalet af *dödade rofdjur* och om antalet *husdjur*, som Tab. N:is 5 o. 6 af *rofdjur dödats*, har jag intet annat att tillägga, än att de förhöjda skottpenningar, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga Jagtstadga den 21 Oktober 1864, sedan sistlidet års början af statsmedel utgå, ännu icke synas hafva betydligt inverkat på antalet af dödade rofdjur.

I uppskattningen af den *skada*, som rofdjuren föranledt, uppgående för perioden till öfver 42,000 R:dr, inbegripes dock icke den skada, som af vargar tillskyndats lapparnes renhjordar, — hvilken skada stundom är ganska betydlig.

E) *Bergs- och Brukshandtering* samt F) *Fabriker, Manufakturver* och *Handtverk.*

Tab. N:o 7 a och b redovisa summariskt och efter föreskrifvet formulär för dessa ämnen.

Tab. N:o 7.

Ehuru ymnigt malmanledningarna i Jemtlands berg förekomma, och ehuru många inmutningar och malmbrytningsförsök här tid efter annan ägt rum, hafva dock icke många bergverk här kommit till stånd och till lönande grufdrift. Att malmen i allmänhet icke är rik, borde genom sednare tiders förbättrade beredningsmetoder mångenstädes icke mer behöfva utgöra hinder för en lönande bergverksrörelse. Att afsättning utom länet försvåras genom dyra och tidsödande transporter, borde i viss mån ersättas genom så mycket fördelaktigare afsättning inom orten, samt den nämnda olägenheten dessutom alltmera minskas genom lättade kommunikationer och nya väganläggningar, samt företrädesvis genom den nyanlagda och redan vester ut tra-

fikerade s. k. kommunikationsleden. Att skog på sina ställen saknas, icke blott i fjälltrakterna, utan ock stundom der den enligt naturens ordning eljest borde finnas, om det som funnits blott blifvit väl vårdadt, är en svårare olägenhet, som mångenstädes icke torde kunna öfvervinnas, men mångenstädes, äfven den, tilläventyrs kunna afhjelpas, sedan transportmedlen vunnit en större utsträckning och fraktkostnaderne å kommunikationsleden blifvit, med en ökad rörelse, nedsatte.

Utom det allmänna intresse, som måste fästas vid de geologiska undersökningarnes utsträckning till Jemtland, skulle dessa i mineraliskt hänseende äga en särskild betydelse för landet.

De bruk och bergverk, som i länet drifvas, inskränka sig numera till *Huså* eller "Gustafs och Carlbergs" kopparverk, *Rönnefors* jernverk jemte 3 manufakturmedjor i Jemtland, samt *Ljusnedals* jernbruk i Herjedalen. Af dessa intager förstnämnde kopparverk ett utan all jämförelse framstående rum, i afseende å omfånget af dess betydliga egendom, sträckande sig till större delen af Kalls socken, och innefattande tvenne ansevärliga grufvor, dess stora betydelse för orten, af hvars befolkning 3 å 400 personer der ständigt sysselsättas, förutom de många som dessutom deraf tillskyndas arbetsförtjenst, dess outtömliga malmtillgång, dess för verkets drift i sednare tider utförda dyrbara anläggningar, och slutligen dess belägenhet utmed Jemtlands kommunikationsled vid Kallsjön, hvarifrån transporten till dess afsättningsorter, Levanger och Trondhjem, blifvit under de sednare åren i väsentlig mån underlättad, och så att derifrån forslad coakes under förra året kunde med fördel användas. Beräknadt på en minimitillverkning af 5,000 centner koppar, har bruket dock ännu icke uppnått högre tillverkning än omkring 1,400 centner. Det är icke här stället att redogöra för skälen till att, emot bolagets förväntan, bättre resultat ännu icke blifvit ernådt, eller för de motgångar, som på det metallurgiska området mer än på de flesta andra kunna tillbakasätta äfven välgrundade förhoppningar, men efter hvad jag af andra erfarit och på stället inhemtat, vill det mig synas, som om vändpunkten till en gynnsammare bruksdrift snart är att motse, efter bolagets ihärdiga uppoffringar af mer än 2 millioner Riksdaler.

Rönnefors jernbruk med tillhörande Åflahammars manufakturmedja äger masugn, stångjerns-, spik- och manufakturhammare, tillverkar gjutgoods af myrmalm, och stångjern af samma malm med tillsats af bergmalm. Tillverkningen är väl ackrediterad och tillverkningsvärdet uppgår till cirka 30,000 R:dr.

Ljusnedals bruk i Herjedalen med Franche-comté-härd, stångjerns-, spik- och manufakturhammare, samt en masugn, som dock under sednaste året icke begagnats, har ej högre tillverkningsvärde än 13,000 R:dr.

Båda brukens tillverkningar motsvara icke de respektive provinsernas behof, men torde, sedan de från bolag nu öfvergått hvardera till 1 mans ägo, komma att utsträcka sin tillverkning, åtminstone vid Rönnefors, hvaremot vid Ljusnedals bruk företrädesvis åt landthushållningen egnas en upplyst verksamhet.

Af manufakturmedjorna är blott den vid *Annedal* af någon betydenhet.

På fabriker och öfriga manufakturer i egentlig mening är länet icke heller rikt. Garfverier och färgverier äro till antalet störst, af förra slaget 18, deraf 16 på landet och 2 i staden, samt af det sednare 11, deraf 9 på landet och 2 i staden, men de drifvas alla i mindre skala. Sammanlagda tillverkningsvärdet uppgår vid de förra till 9 å 10,000 R:dr och vid de sednare till vid pass 8,000 R:dr. Förutom dessa hafva 2 ölbryggerier, det ena i staden och det andra tätt derinvid, 1 ullspinneri, nyanlagdt vid Foxelfven med 1 stol för 128 trådar, 1 tegelslageri på landet, samt 1 kakelfabrik och 1 tapetryckeri i staden, jemte 1 bränneri på landet, under sistlidet år varit i gång; 1 bränneri och 1 pappersbruk hafva under samma år varit nedlagde.

Förutom här nämnde och i Tabellen upptagne fabriker och manufakturer finnas i länet 7 sågverk, af hvilka det vid *Ljungå* i Hellesjö socken drifver icke obetydlig rörelse, men jag är icke i tillfälle att inom behörig tid för berättelsens afgifvande derom infordra närmare uppgifter. Dessa verk hafva af gammalt icke intagits bland Kronofogdarnes uppgifter.

Af *handverkare*, som sysselsätta främmande arbetare, är antalet icke heller på landet stort, utan inskränkt till 1 Bagare och 2 Kopparslagare. De flesta arbeta blott med biträde af egen familj. I Östersund har deremot antalet af handverkare med en betydligt tillväxande folkmängd äfven icke obetydligt tilltagit. 42 olika handverkare drifva der sina yrken med främmande biträde, och flere komma dertill, som blott biträdas af hustru och barn. Att rörelsen dock icke är stor bevisas deraf, att sammanlagda bevillingen för stadens handverksrörelse blott uppgår till 241 R:dr.

Förutom *skogsafverkning* och *timmerflottning*, hvilka såsom *binäringar* äro i länet temligen allmänna, och hufvudsakligen bedrifvas i Ragunda, Hammerdals, Liths, Offerdals och en del af Rödöns, Refsunds och Brunflo tingslager samt i Herjeådalen, är *forsling* ännu att till länets binäringar hänföra, hufvudsakligen i Brunflo och Undersåkers tingslager samt en del af Refsunds och Offerdals; men delande det omdöme, som af mina företrädare blifvit om denna näringsgren uttaladt, anser jag det vara långt ifrån att beklaga, att densamma alltmera tillbakatränges både genom allmogens egen insigt om sin fördel och genom den konkurrens, som kommunikationsbolaget alltmera föranleder, och som, sedan den östra väglinien genom Medelpad hinner sin fullbordan, och ett redan bildadt varuanskaffningsbolag kommer till verksamhet, snart torde till allmänt gagn än mera inskränka den binäring, om hvilken här är fråga.

Bland öfriga *binäringar* och *husslöjder* förtjena nämnas: *kolning* för bruken (Kalls, Undersåkers, Åhre och Tennäs socknar), *jagt* och *fiske*, *salpeterberedning* (Lith, Föllinge) och *tegelslagning* (Brunflo, Sunne), *sämsk-makeri* och *skinnberedning* (Sunne, Oviken), *smiden* (Berg, Marieby, Sunne, Näs och Fors); tillverkning af *åkdon*, *laggkärll*, *sticktak* m. m. (Lith, Marieby, Brunflo); *korgmakeri* (Offerdal); *trädkärning* (Ström); *gevärstillverkning*, *urmakeri*, *hjulmakeri*, samt tillverkning af *messingsdosor*, *jernpipor* och *kardor* (Berg, Sunne m. fl.); samt slutligen hvarjehanda *väfnader*, hufvudsakligen af *vadmål*, jemte *spånad* och *stickerier*.

Ehuru husslöjden, såsom det här af vill synas, är rigtad åt flera olika håll, och en högt uppdrifven arbetsskicklighet flerstädes härutinnan är vunnen, äga dock dessa slöjder icke så stor omfattning och betydelse som mig synes önskvärdt i ett land, der hufvudnäringen, enligt dennas natur, under långa månader lemna mycken tid öfrig. Det synes mig emellertid vara att hoppas, att, med ett växande intresse för landt-hushållningen och en aftagande håg för forslingar och köpenskap, husslöjden äfven skall blifva allmänna, och kunna tillskynda landet icke blott ett moraliskt utan ock ett ekonomiskt gagn.

Då *bränvinsbränningen* förtjenar särskild uppmärksamhet, så torde jag för densamma genom nedan- Tab. Litt. I. stående tabell Litt. I få närmare redogöra.

Under hvarterdera af åren 1861—64 brändes vid 2 brännerier, men sistlidet år blott vid 1, under en termin. Tillverkningskvantitetens betydliga nedgång från omkring 73,000 kannor 1863 till icke fullt 42,000 kannor 1864 och icke fullt 9,000 kannor 1865 har sin förklaring i de sistnämnda båda årens svaga skördar.

Tab. Litt. I.

Bränvinstillverkningen.

	Använda råämnen.			Det af- profvade bränvinet, kannor.	Erlagd till- verknings- avgift efter tillgodo- njuten restitution.	Huru dessa Bränvinsbevillningsmedel blifvit redovisade.								
	Centner malt.	Centner gröpe.	Kubikfot potatis.			Kontroll- omkost- naden.	Debite- ringspro- vision.	Remiss- lage.	Arfvoden.	Transport af kontroll- effekter.	Levererade till Ränte- kammaren.			
År 1861	1,826,84	38,30	47,748,7	61,085,50	36,651 30	911 61	73 92	45 30	—	—	—	—	35,620 47	2 Brännerier tillsammans 3 terminer.
» 1862	1,445,45	106,50	41,441,4	61,227,50	36,736 50	1,188 8	74 92	46 5	—	—	7 26	—	35,420 19	2 dito dito 5 dito.
» 1863	2,522,10	100,30	64,776,6	73,233	47,939 80	1,176 84	96 21	53 20	50	—	—	—	42,563 55	2 dito dito 4 dito.
» 1864	1,478	160	32,117	41,665	24,999	739 13	—	30	—	250	—	—	23,979 87	2 dito dito 3 dito.
» 1865	285	—	7,518	8,720	5,232	214	88 74	6 12	—	—	—	—	4,923 14	1 dito dito 1 dito.

4. Kommunikations-anstalter och varubyten.

Tab. N:o 8. A) *Landkommunikationen.* Om vattensjuka markers afdikning är att räkna såsom det första och viktigaste af länets behof, så är åtminstone närmast derintill att räkna behofvet af ökade och lättade kommunikationer. Redan kartan ådagalägger behofvet, men länets egen allt lifligare sträfvan att, med tunga uppoffringar såväl för anläggning som underhåll, äfven afhjelpa detta behof ådagalägger en tillväxt i folkmängd, odling och förkofran, som än mera främjas genom de bidrag af allmänna medel, hvarmed Eders Kongl. Maj:t af landsfaderligt intresse och med öppen blick för betydelsen af Norrlands framtid gynnar och till verkställbarhet befordrar dessa sträfvanden. Också hafva under de 5 år som denna berättelse omfattar väsentliga förbättringar tillvägabragts i länets kommunikationer, för hvilka förbättringar jag går att i underdånighet redogöra, efter att till bilagde formulärenliga tabeller N:o 8 a och b hafva hänvisat, för upplysning om landsvägarnes sammanlagda längd, sammanlagda kostnaden för utförda vägarbeten och denna kostnads fördelning, för gästgifveriernas antal, utgångne hästar, m. m., samt efter att, i afseende å uppgifna sammanlagda längden af landsvägarne, hafva anmärkt, att till denna klass ansetts böra hänföras, utom allmänna vägen från Östersund mot Sundsvall åt ena och Norge åt andra sidan, hvilken vägsträcka uti förra berättelsen ensamt såsom landsväg upptogs, äfven följande vägar, nemligen:

- a) vägen från Östersund öfver Klöfsjö, Wemdalen och Hede mot Rörås i Norge;
- b) vägen från Östersund öfver Rätan och Ytter-Hogdal åt Helsingland; samt
- c) vägen från Östersund öfver Stugu, Ragunda och Fors mot Sollefteå i Ångermanland; ehuru i afseende å dessa vägar icke blifvit eller på länge kunna blifva tillämpade föreskrifterna om landsvägars bredd.

Tab. Litt. K. I främsta rummet bland *kommunikationsförbättringar*, som under perioden tillvägabragts, bör med afseende på dess stora betydelse icke blott för provinsen utan för hela Riket och dettas samfärdsel med brödrariket, nämnas den sedan 1863 för trafik öppnade *Jemtlands kommunikationsled*. Denna kommunikationsled, utförd med statsbidrag af ett bolag, för hvilket reglemente blifvit af Eders Kongl. Maj:t stadfästadt den 11 December 1857, står i förbindelse med och utgör, vesterifrån räknadt, en fortsättning af den Norska, förlidet år tillfullo afslutade samt med stor kostnad och omsorg anlagda, vägen från Levanger vid kusten till riksgränsen vid Melen. Den Svenska kommunikationslinien utgår härifrån med ångbåtsled öfver den högt belägna fjällsjön Anjan, fortsätter vidare öfver land till Kallsjön och med ångbåt öfver denna, så åter öfver land till Storsjön vid Qvittsle, härifrån med ångbåt å denna sjö till Östersund och Storviken, derpå landväg till Refsundssjön vid Pilgrimstad och slutligen härifrån med ångbåt öfver sistnämnde sjö till Bräcke. Från denna station är fortsättningen med landsväg och kanal till Stödesjön i Medelpad under utförande af ett i Westernorrlands län bildadt bolag, och skall enligt dettas åtagande vara hösten 1867 fullbordad till Hemgrafven vid Stödesjöns östra ända, hvarifrån slutligen $2\frac{1}{2}$ miles jernväg enligt plan bör fullborda förbindelsen med Sundsvall och Östersjön. Den Jemtländska linien har, med materiel jemte tillhörande jordegendom, kostat 411,578 R:dr 57 öre, dertill ett statsanslag blifvit lemnadt af 257,500 R:dr utan och af 70,000 R:dr med återbetalningsskyldighet. Oaktadt den genom Medelpad löpande östra delen af hela kommunikationslinien icke ännu är färdig, och den materiel, hvarmed det Jemtländska bolaget trafikerar linien genom detta landskap, ännu icke hunnit att med behöflig landmateriel kompletteras, har dock redan sistlidet års trafik visat en ganska lofvande tillväxt utöfver den, som de båda förutgångna åren ägt rum. Länets stora intresse för denna kommunikationsled torde berättiga mig att här nedan intaga den närmare redogörelse för trafikförhållandena, som från Trafikchefen inforrats.

Det anmärkes, att 1864 års svaga skörd, i förening med den omständigheten, att leden Bräcke—Sundsvall icke är öppnad för trafiken, vållat minskning i rörelsen från Sundsvall, enär anmärkta omständigheten föranledt allmogen att med egna dragare der hemta sina förnödenheter; äfvensom den anmärkta svaga skörden

jemte ångaren Odins strandning 1865, som vållat ett uppehåll af cirka 14 dagar i trafiken på Storsjön, äro egentliga orsaker till minskningen i passagerarnes antal med denna ångbåt. Redan under närvarande förhållanden verkställes transporten af salt, spanmål m. m. emellan Melen (Riksgränsen) och Östersund, 16 mil, för i medeltal något mindre än 8 öre per centner milen, hvilket utgör omkring hälften af den kostnad, som vid forsling efter häst vanligen gäller, och all anledning är att antaga, det transportpriset skall blifva lika billigt från Sundsvall till Östersund, sedan den östra linien hunnit fullbordas.

Öfrige vid förra femårsberättelsens ingifvande påbörjade väg- och brobyggnadsarbeten hafva likaledes under denna period fullbordats, nemligen:

a) Omläggning af vägen mellan Krångede och Gisselgård i Ragunda socken, med en väglängd af 12,878 fot, en kostnad af 4,788 R:dr 25 öre, samt statsanslag af 3,100 R:dr.

b) Omläggning af vägen från Bispgården i Fors socken mot Ångermanland; väglängd 22,598 fot, kostnad 8,788 R:dr 50 öre, statsanslag 5,900 R:dr, sedermera enligt Kongl. brefvet den 24 Maj 1861 minskadt med 1,010 R:dr, emot någon inskränkning af arbetet.

c) Reparation af Bodsjöundsbron å Carl Johans-vägen mellan Staa och Riksgränsen för en med statsmedel bestridd kostnad af 8,840 R:dr.

Dessutom hafva följande arbeten under denna femårsperiod både börjats och fullbordats, nemligen:

a) Omläggning af vägen öfver Klöfsjöfjäll mellan Jemtland (Klöfsjö) och Herjedalen (Wemdalen); väglängd 1 mil 1,102 fot, kostnad 23,777 R:dr, statsanslag 15,800 R:dr. Wägarbetet afsynadt 1865.

b) Omläggning af vägen mellan Genvalla och Fanbyn i Sunne socken; väglängd 18,362 fot, kostnad 9,808 R:dr 8 öre, anslag 5,000 R:dr; arbetet afsynadt 1863.

c) Anläggning af ny väg från Kårgärde till Vindelfven i Hackås socken; väglängd 17,982 fot, kostnad 7,440 R:dr, anslag 4,000 R:dr; afsynadt 1863.

d) Ombyggnad af åtskilliga broar å Carl Johans-vägen mellan Staa och Riksgränsen, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 7 Februari 1862, för en med statsmedel bestridd kostnad af sammanlagdt 10,299 R:dr, samt ytterligare

e) Ombyggnad med sten af 3 stycken träbroar å samma väg, enligt nådigt bref af den 8 Januari 1864, likaledes på statens bekostnad för 6,499 R:dr.

Slutligen hafva under perioden följande väg- och brobyggnadsarbeten blifvit påbörjade, ehuru ännu icke afslutade:

a) Anläggning af ny väg mellan Stuguns och Borgvattnets kyrkor. Wäglängd 4 mil 11,076 fot, beräknad kostnad 44,881 R:dr 31 öre, statsanslag 15,000 R:dr.

b) Wägomläggning vid Hjerpeström; längd 12,316 fot, kostnad 16,920 R:dr, anslag 11,280 R:dr.

Tab. Litt. K.

Tablå öfver trafiken å Jemtlands kommunikationsled.

		1863.	1864.	1865.
1.o.	Godstrafiken från Norge..... centner	6,877	7,683	20,071
	ditto » Sundsvall..... »	3,412	6,175	4,620
	Summa centner	10,289	13,858	24,691
2.o.	Antal passagerare å ångaren Odin (Storsjön).....	5,243	6,587	5,374
	ditto » Refsund (Refsundssjön).....	1,502	1,296	1,738
	ditto » Thor (Kallsjön).....	2,490	2,233	2,374
	ditto » Frey (Anjan).....	912	806	1,227
	Summa passagerare	10,147	10,922	10,713

c) Brobyggnad öfver Hjerpeström, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 30 December 1863 bestod med statsmedel 15,140 R:dr.

d) Förbättring af vägen från Funäsdalens tullstation i Herjeådalen till Riksgränsen. Väglängd 3 mil, beräknad kostnad 20,889 R:dr 60 öre, anslag 10,000 R:dr.

e) Förbättring af vägen från Hede kyrkoby till Funäsdalen, till hvilket arbetes utförande genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 12 Februari 1864 har beviljats 10,000 R:dr af anslaget till understöd åt nödlidande genom missväxt.

Till dessa arbeten kunna ytterligare läggas följande, som blott till en del beröra länet, ehuru väsentligen befrämjande dettas intressen, nemligen:

f) Kommunikationledens fortsättning från Bräcke till Hemgrafven, på sätt ofvan anförts, hvilket arbete omfattar ny vägbyggnad af 128,500 fots längd och kanalbyggnad af 2,500 fots längd, samt hvartill 253,000 R:dr statsmedel anslagits; och slutligen

g) Upprensning af Indalselfven från Utanede by till elfvens utlopp, hvartill anslagits 31,000 R:dr statsmedel.

Med understöd af landstingsmedel, tillsammans 3,525 R:dr, hafva blifvit uppmuddrade dels sjöfartsleden till Ytterån, dels ock sundet mellan Sunne kyrka och Andersön, båda delarne i Storsjön.

Till lättnad vid och en billig fördelning af vägunderhållet hafva *vägdelningar* verkstälts, i Jemtland 1861 och i Herjeådalen 1863. I förstnämnde landskap har, efter vägarnes behöriga gradering, fördelning skett *tingslagsvis*, på så sätt att der inom tingslaget mera väg finnes att underhålla, än efter skattetal på tingslaget belöper, öfverskottet på entreprenad underhålles för länets gemensamma räkning, och der ett tingslag inom sina gränser har mindre vägunderhåll, än på detsamma belöper, ersättning för bristen uttaxeras i tingslaget och erlägges till landstingskassan, till hvilken, hvad derutöfver för förstnämnde entreprenadunderhåll erfordras, efter skattetal på hela provinsen utdebiteras. Inom tingslagen har derefter vägunderhållet antingen på entreprenad bortackorderats, eller ock, vanligast, på tingslagets särskilda hemman fördelats. I Herjeådalen åter har vägunderhållet omedelbart fördelats på de särskilda *hemmanen* efter vägarnes gradering och med hänsyn till hemmanens belägenhet.

Åberopande hvad i förra femårsberättelsen anförts rörande broar och färjor, vägpenningar, gästgifveri och postskjuts, samt kronobrefbäring, får jag blott tillägga följande.

Gästgifveriskjutsen besörjes numera öfverallt i länet genom entreprenad, med undantag af blott 2 stationer i Herjeådalen. Från utgörande af *postskjuts* hafva posthemmanen å linien från Östersund mot Sundsvall befriats, sedan postdilignen, som mot lega efter öfverenskommelse med postverket befordras, blifvit å nämnde linie *inrättad*, hvaremot hemmanen blifvit rotering påförde. För öfrigt, och med undantag blott för postföringen mellan Östersund och Herjeådalen, hvilken fortfarande besörjes af 7 härtill anslagna posthemman, utgöres postskjutsen i länet genom gästgifveriskjuts.

Grindarnes antal har, till följd af föreskriften i Eders Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse den 11 Oktober 1864, icke obetydligt inskränkts, ehuru de stora ägovidder, som här förekomma, och den stora utsträckning af stängelskyldighet, som grindarnes borttagning till följd häraf ofta skulle föranleda, icke tillåtit att göra inskränkningen så stor som eljest varit önskligt.

B) *Sjökommunikationer*. Utom de kommunikationer af detta slag, för hvilka ofvan redogjorts i sammanhang med kommunikationsleden, hvilken sysselsätter 4 ångbåtar, hvar i sin sjö, samt den äfven förut anförda sjökommunikation, som Indalselfvens uprensning afser, har jag blott att tillägga, att, af förstnämnda ångbåtar, den som är stationerad i Storsjön äfven der i viss mån bestrider kustfart i sammanhang med trafiken efter kommunikationsleden, samt att i samma sjö äfven en annan ångbåt utan bestämda turer betjenar allmänheten, dock hufvudsakligen såsom lastdragare.

I sammanhang med länets kommunikationer får jag slutligen underdånigst redogöra för under perioden vidtagne åtgärder i afseende å *post- och telegrafväsendet*, i hvilka båda hänseenden länet under sistförflutna 5 år blifvit gynnadt med väsentliga fördelar.

Nya postexpeditioner hafva blifvit inrättade: 1861 i Ragunda och 1864 i Ström; samt *nya poststationer* i Österåsen, Hammerdal, Alanäset, Frostviken, Hallen, Dufed, Melen, Sveg och Ytter-Hogdal.

Nya postgångar hafva blifvit upprättade: 1861 mellan Östersund och Hallen samt mellan Ragunda och Fors; 1863 mellan Östersund och Föllinge en gång i veckan, samt mellan sistnämnde ställe och Hotagen en gång hvar 14:de dag; 1864 mellan Dufeds och Melens tullstationer en gång i veckan; 1865 mellan Alanäset och Dorothea församling i Westerbottens län; hvarjemte den sedan 1856 varande postgången, hvar fjortonde dag, från Österåsen öfver Hammerdal och Alanäset till Gäddede i Frostviken blifvit utsträckt till en gång i veckan från Österåsen till Alanäset.

Postdiligens besörjer, sedan 1864, 4 gånger i veckan post- och personbefordring mellan Östersund och Sundsvall.

Den vid förra berättelsens afgifvande under byggnad varande *telegrafförbindelsen* mellan Östersund och Sundsvall blef 1862 fullbordad, till synnerlig fördel för denna aflägsna landsort; och liniens utsträckning till Levanger i Norge är nu under utförande.

C) *Sjöfart och Handel*. Förutom den *sjöfart*, för hvilken ofvan redogjorts, bedrifves sådan blott med Tab. N:o 9. ett seglande fartyg i Storsjön. För besättningarnes styrka och ångmachinernas kraft redogör enligt föreskrifvet formulär tabell N:o 9 a.

För *Handlande* med deras betjening redogör likaledes tabell N:o 9 b. Vid jämförelse med uppgifterna i förra berättelsen synes, att antalet af dem, som försälja varor i bod eller från annat upplagsställe, under sistförflutna 5 år ökats, i Östersund från 31 med 12 personers betjening till 35 med 31 personers betjening, samt å landsbygden från 69 till icke mindre än 156. Denna sistnämnda betydliga tillväxt i landthandlarnas antal är väl mindre föranledd af orternas behof, än af den stora lättheten att till sådan handel erhålla rättighet, och då vilkoret härför blott är, att den sökande icke är för vanfrejd stämplad, så följer ock häraf, att sådan rättighet mången gång måste läggas i händer, som härtill hvarken äro skickliga eller värdiga, samt att under sådana förhållanden den vunna landthandelsrättigheten hvarken befordrar den enskildes eller ortens gagn. Men om detta än till en tid är och blifver att beklaga, så är dock att förmoda, det landthandeln skall efter hand koncentreras på tillbörligt få solida händer, och konkurrensen dermed ock försvåras för handelns oart, så mycket förr som sådant i flera orter redan skett, och allmän erfarenhet härvidlag snart torde vinnas om allmän fördel. Det varuanskaffningsbolag, hvilket jag förr haft tillfälle omnämna, torde ock i sin utveckling komma att icke oväsentligt inverka på landthandelns reglering.

Att, med en utgrenad landthandel, *marknader*, åtminstone för annat än kreaturshandeln, blifva allt mindre erforderliga, är naturligt, och då de icke sakna sina olägenheter, hafva de ock, till följd af Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 19 Maj 1865, blifvit icke obetydligt inskränkta, så att enligt Kommerse-Kollegii förordnande af den 31 Oktober samma år blott följande marknader hädanefter skola inom länet äga rum, nemligen

under Januari månad	i Bredgård af Ströms socken	2 dagar.
dito	dito	i Wemdalen
dito	dito	i Östersund
under Mars månad	i Östersund (Gregoriimarknad)	4 »
» September månad	i Borgen, Ovikens socken	2 »
» dito	» i Östersund	2 »
» Oktober	» i Föllinge	2 »

På grund af infortrade uppgifter från Dufeds, Melens och Funäsdalens gränsetullkamrar samt Östersunds tullkammare, hvilken förpassningsrätt först från och med 1864 begagnats, får jag redogöra för *exporten* till och *importen* från Norge under år 1865.

De hufvudsakligaste *exportartiklarne* hafva utgjorts af:

Boskaps kreatur.....	66 st.	Näfver.....	7 cent:r.
Bräder.....	740 kub. f.	Ost, deraf från Herjeådalen blott 3	78 »
Gevär.....	2,5 cent:r.	Plank.....	336 toltf.
Hudar och skinn: pelsverk.....	188 »	Renkött.....	64 cent:r.
dito ej pelsverk.....	213 »	Ripor.....	2,468 st.
Hästar.....	3 st.	Slöjdvaror.....	4 cent:r.
Jern, stång.....	428 cent:r.	Smör.....	1,493 »
» manufaktur och smiden.....	278 »	deraf från Herjeådalen 693.	
Koppar, garad.....	1,060 »	Stål, oarbetadt.....	142 »
Kött.....	16 »	Talg.....	19 »
Lin, ohäckladt.....	138 »	Tändstickor.....	10 »
Messing.....	16 »	Verktyg, värde.....	11,400 R:dr.

Importen 1865 har åter hufvudsakligen utgjorts af:

Bomullsväfnad.....	41 cent:r.	Salt.....	990 kub. f.
Bränvin.....	21 kub. f.	Sill.....	33,248 »
Coakes.....	31,482 »	Sirap.....	383 »
Fisk, torr.....	4,783 cent:r.	Slipstenar.....	162 st.
» saltad, (utom sill).....	161 »	Socket.....	884 cent:r.
Fläsk.....	5 »	Spanmål, malen.....	6,428 »
Färgningsämnen.....	5 »	» omalen.....	37,569 kub. f.
Glas.....	210 »	(deraf råg 560, korn 34,372, hafre 2,627).	
Hudar och skinn, oberedda.....	10 »	Specerier.....	65 cent:r.
Hästar.....	456 st.	Sulläder.....	182 »
Jern, gjutet.....	1,075 cent:r.	Tobak, blad.....	331 »
» stång- och manufaktur.....	165 »	» spunnen.....	50 »
Kaffe.....	1,128 »	» karfvad.....	15 »
Olja.....	48 »	Tran.....	169 »
Ost.....	394 »	Vin (hufvudsakligen Norskt).....	8,230 kan:r.
Qvarnstenar.....	52 par		

Med afseende på sina afvikelser från de närmast förutgångna årens, förtjena importsiffrorna för *spanmål* och *vin* en särskild uppmärksamhet. Från 1861, då införseln från Norge utgjorde, af omalen såd 568 kubikfot, och af malen 262 centner, har den fortfarande stigit:

1862 till respektive.....	2,171 kubikfot;	246 centner.
1863 dito.....	3,376 »	927 »
1864 dito.....	12,887 »	6,256 »

Förklaringen ligger hufvudsakligen i svagare skördar under dessa år i länets vestra delar, och slutligen, för 1865, i årets allmänna missväxt.

Vinimporten år 1865 har äfven, enligt tullkammарuppgifterna, betydligt höjt sig. Nämnade import uppgifves:

år 1861 (blott från Funäsdalen) till	358 kannor.
» 1862 (blott från Melen) till	631 »
» 1863 dito dito	3,095 »
» 1864 (från Melen och Östersund) till	7,800 »

Från Dufed uppgifves för intet år någon vinimport. Dessa siffror kunna blott såsom minima anses, men vittna dock om en stigande smak för det Norska vinet, om hvilket jag förr yttrat min mening.

Den medgifna transitorätten öfver Norge för utländska varor är ännu fortfarande behäftad med de svårigheter vid tillämpningen, hvilka i förra femårsberättelsen omförmäldes, men underdånig framställning om deras afhjelpande har redan blifvit till Eders Kongl. Maj:ts ingifven.

Skogs- och ladugårdsprodukter utgöra fortfarande länets förnämsta afsaluprodukter. Afsättningen på Norge af de sednare har, för såvidt man grundar sig på gränsetullkamrarnes uppgifter, från Herjeådalen minskats, men från Jemtland betydligt tillväxt. Medalexporten 1856—60 var enligt förra femårsberättelsen:

af smör från Herjeådalen 1,012 centner;	från Jemtland 450 centner.
af ost dito 30 »	» dito 24 »

Men under perioden 1861—65 har medalexporten utgjort:

af smör från Herjeådalen 730 centner;	från Jemtland 787,4 centner.
af ost dito 6,9 »	» dito 53,7 »

Af sistnämnde 2 medeltal för Jemtland belöpa sig respektive 610,8 och 36,15 på Dufed samt 176,6 och 17,6 på Melen, från sistnämnde ställe grundade på blott de 2 sista årens uppgifter.

Några nya *afsättningsorter* hafva icke tillkommit, men kommunikationsledens öppnande i Augusti 1862 har i väsentlig mån redan befordrat och skall än vidare befordra afsättligheten på Norge, samt, efter Medelpadsliniens fullbordande, äfven sträcka sin verkan i detta hänseende åt öster. Huruvida den lättade förbindelsen med Norge kan bereda någon fördelaktig afsättning på England, och en sådan afsättning i sin ordning höja produktionen både i kvantitatift och kvalitativt hänseende, är framtiden förbehållet att utvisa; men tankarne rigtas alltmär på detta mål, och de första försöken torde icke länge låta vänta på sig.

Utom Östersund har något *minuteringsställe* för spirituösa drycker icke heller under denna period varit inom länet medgifvet, och *utskänkning* blott för kortare tider ägt rum å Frösö lägerplats under Jägarekorpsernas mötestid, samt under sommarmånaderna å tvenne invid staden liggande värdshus.

I Östersund har under perioden utminuterings- och utskänkingsrörelsen fortfarande för stadens räkning bedrifvits genom en Direktion, mot en minuterings- och utskänkingsavgift efter uppskattade kannetal, hvilken avgift sammanlagdt under hvarje af de sednare åren uppgått till 3,800 R:dr och i författningsenlig ordning fördelats. Det frivilliga anslag derutöfver till Hushållnings-sällskapet af $\frac{1}{10}$ utaf behållne vinsten, hvilket staden beviljade 1862 för en tid af 3 år, som redan i förra berättelsen omförmälts, har för följande år icke förnyats.

5. Kameralförhållanden.

För antalet af hemman och lägenheter, dessas natur och brukningsdelar, jemte uppskattningsvärdet redo- Tab. N:o 10. göra tabellerna N:o 10 a) och b).

Från *ödesmål* har intet hemman blifvit under perioden upptaget. Fyra *nyskattläggningar* af nybyggen å 2 öfverloppsmarker i Hellesjö socken hafva väl verkställts, men måst af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande undanrödjas. Å 2 öfverloppsmarker har deremot *ränta åsatts* af tillhopa 27 skålp. smör.

Af äldre kronohemman, eller sådane som före 1824 voro till nybyggen upplätne, hafva 85 brukningsdelar om tillhopa 7,1062 mantal blifvit *skatteköpte*, och af sednare kronohemman hafva, med tillämpning af 1824 och 1847 årens nådiga förordningar, lika många, eller 85, brukningsdelar om tillsamman 13,7337 mantal blifvit till skatte *omförde*.

Enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 30 Okt. 1863 har tillstånd blifvit meddeladt till *nedsättningar* å Sörbygdens och Alanäsets öfverloppsmarker i Hellesjö socken, hvardera omfattande en sammanhängande trakt, men delad mellan flera personer.

Antalet af *hemmansklyfningar* och *jordafsöndringar*, som af landtmätare blifvit förrättade och för Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande anmälts, hafva uppgått, de förra till 133 och de sednare till 23.

Tabb. N:o 11 o. Litt. L. *Skiftesverket*, för hvilket Tabellen N:o 11 närmare redogör, har äfven under denna period ägt en glädjande framgång, i det genom 64 afslutade *laga skiften*, omfattande 86 mantal, blifvit skiftade 2,403,758 kvadratrefvar, hvarför utgifterna till landtmätare i rundt tal utgått med 284,000 R:dr och öfriga utgifter beräknats till 303,000 R:dr. Skiftesverkets ställning vid 1865 års slut ådagaläggas genom nedanstående (i tab. Litt. L) sammanställda uppgifter.

Tab. Litt. M. *Afvittringen* inom länet uppgafs väl i förra femårsberättelsen såsom nästan slutad, men redan sommaren 1861 hade upptäckts, att mångenstädes vid afvittringsförrättningarne uraktlåtits att rörlägga gränslinierna, samt att i skogsmark upphugga rålinier, efter underdånig anmälan hvarom Eders Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 3 December 1861 täcktes förordna, att länets afvittringslandtmätare skulle med biträde af gode män, och under tillsyn af förste landtmätaren, i behörig ordning företaga och till verkställighet befordra de åsidosatta utstaknings- och upphuggningsåtgärderna. Härvid hafva ock, sedan 1862 *en*, och sedan hösten 1864, då ytterligare en afvittringslandtmätare blef för länet förordnad, *två* förrättningsmän varit sysselsatte; men då de trakter, som sålunda återstodo att revidera, i allmänhet äro i fjällens närhet belägna och derföre blott under en kortare tid af sommaren för dylika arbeten tillgängliga, samt, jemte dessa, äfven återstått åtskilliga skattläggningsförrättningar att verkställa, så hafva till sistlidet års slut blott medhunnits att på föreskrifvet sätt utmärka och upphugga 1,264,000 fot gränslinier. Ännu återstå nära 5 millioner fot rågångslinier att upp-

Tab. Litt. L.

Skiftesverkets ställning den 31 December 1865.

	Mantal, hvilka											
	undergått fastställt en- eller laga skifte, eller ock stor-skifte, som troligen icke rubbas, på			äro föremål för laga skifte på			troligen komma att undergå laga skifte på			troligen icke komma att undergå laga skifte på		
	alla ägorna.	endast inägorna.	endast utägorna.	alla ägorna.	endast inägorna.	endast utägorna.	alla ägorna.	endast inägorna.	endast utägorna.	alla ägorna.	inägorna.	utägorna.
Skiftesverkets ställning	573 $\frac{1}{2}$	92 $\frac{1}{2}$	2	62 $\frac{1}{2}$	11 $\frac{1}{4}$	9 $\frac{1}{2}$	157 $\frac{3}{8}$	113 $\frac{1}{2}$	54 $\frac{1}{4}$	62 $\frac{1}{4}$	—	155 $\frac{3}{8}$

Tab. Litt. M.

Afvittringen.

År	Socken.	Lägenhet.	Mantal.	Ränta i penningar.	Ränta i smör.		Rörlagde och upphuggne rågångar kring kronans öfverloppsmarker i fjäll.	Utgift till kontrollant och krono-ombud.		Utgift till landtmätare.	Utgift till godeman.		Utgift till handtlångare.		Summa.	
					Ctr.	ℓ		Fot.	—		—	—	—	—		—
1861	Offerdal.....	Ytteråldens	—	—	—	18	—	—	—	1,550	—	49	26	61	25	1,660 51
»	1862 Fors och Hellesjö.....	—	—	—	—	—	192,028	104	44	1,550	—	218	25	430	—	2,302 69
»	1863 Berg. Rätan, Oviken.....	—	—	—	—	—	298,116	—	—	2,000	—	296	—	425	25	2,721 25
»	1864 Berg.....	—	—	—	—	—	346,694	92	30	2,566	67	357	50	459	25	3,475 72
»	1865 Berg.....	Skafvelberget	—	—	—	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Ström och Frostviken.....	—	—	—	—	—	426,849	41	25	3,700	—	565	24	1,137	33	5,463 82
			Summa	—	—	27	1,263,687	237	99	11,366	67	1,506	23	2,513	8	15,623 99

hugga, men då med detta år skatlläggings-förrättningarne böra kunna afslutas, och då nu framgent 2 landtmätare, af hvilka dock en är 63 år gammal, kunna till de återstående arbetena användas, så torde, så framt något oförutsedt hinder icke inträffar, de återstående arbetena kunna fullbordas på 8 år. De af statsmedel bestridde kostnaderna för afvittringsförrättningarne under perioden hafva sammanlagdt uppgått till 15,623 R:dr 99 öre, enligt den närmare redogörelse, som motstående tabell Litt. M härför lemna.

I Herjeådalen har under perioden *skattereglering* verkstälts inom provinsens alla socknar, med undantag af Sveg, der sådan redan var i sammanhang med afvittringen verkställd. Ehuru med åsatta mantal eller »trög» ($\frac{1}{8}$ mantal), voro dock af ålder här, såsom annorstädes, icke blott hemmanen utan ock byalagen och socknarne till sina gränser bestämda. Då nu afvittring öfvergick provinsen 1840 och följande år, hvarvid gränserna mellan skifteslagen bestämdes, skattlades väl dessa, och der öskeskatte tillkommo, fördelades de, icke på de särskilda hemmanen, utan påfördes hela skifteslagen. Men om än således dessa härigenom blefvo reglerade, så saknades dock sådan reglering inom skifteslagen, och för att afhjelpa denna brist företogs 1862, med tillämpning af Kongl. brefvet den 2 Maj 1826, *skattejemkning* till fördelning å de särskilda hemmanen af mantal och räntor efter måttet af innehafvande ägor. Denna förrättning afslutades, efter åt Kronofogde, Häradsskrifvare och Landtmätare uppdragen utredning, genom pröfning och utslag af Eders Kongl. Maj:ts Befallningshafvande i December 1862, emot hvilket utslag, som blifvit Kammar-Kollegii pröfning underställdt, besvär dock af enskilda parter anförts.

För *kronouppbörd*en inom Jemtlands län redovisar enligt fastställdt formulär Tab. N:o 12.

Tab. N:o 12.

Om böter och af domstolar ådömd bränvinstillverkningsafgift icke medtagas i någon beräkning, hvarföre goda skäl torde kunna förebäras, så hafva de skatter och andra allmänna bidrag, som af länet utgå, och i Landsbok samt Ränterispecial redovisas, jemte afkortningar och balanser, utgjort:

	Uppbörd.	Afkortning.	Balans.
för år 1861	157,145,08.	1,370,97.	92,71.
» » 1862	156,156,18.	198,62.	72,59.
» » 1863	200,820,84.	314,42.	131,38.
» » 1864	185,410,82.	489,57.	101,53.
» » 1865	173,975,52.	1,021,32.	860,53.
eller tillsammans under perioden	873,508,44.	3,394,90.	1,258,74.

Afkortningarne hafva sålunda i medeltal uppgått till blott 0,39 procent och

Balanserna till 0,14 procent af uppbörden. Orsaken till detta gynsamma förhållande får icke ensamt sökas i välstånd hos folket, ej heller ensamt i dettas håg att gifva staten det staten tillhör, eller i allvaret hvarmed uppbördsverket bedrifves, men väl i dessa omständigheter gemensamt.

Åberopande i allmänhet hvad i förra femårsberättelsen anförts rörande länets *roteringsförhållanden*, har jag blott att tillägga, det tungan af roteringsbesväret blifvit i någon mån lättad genom Eders Kongl. Maj:ts förnyade nådiga reglemente för Jemtlands roteringskassa af den 30 December 1864, enligt hvilket för närvarande utgå, dels årliga roteringsbidrag med 20 R:dr för hvarje enkelt nummer vid Fältjägarcorpser, hvarje enkelt musiknummer vid Hästjägarcorpser och hvarje kavallerinumner eller dubbelrote, dels ock särskilda remonteringsbidrag af 250 R:dr för hvarje nyanskaffad nummerhäst. Såsom bidrag till lättande af roterings-tungan kan deremot icke räknas den fulla ersättning, som af statsverket utbetalas, dels till rotehållare, som, ehuru ännu åtnjutande frihetsår för sina hemman, dock underkastat sig rotering, dels ock till sådana hemman, som genom särskilda nådiga bref blifvit från rotering befriade, men, i saknad af lämpliga hemman för roteringsens öfvertagande, ännu måst sig densamma underkasta. Dessa ersättningar minskas dock alltmer i mån af frihetsårens utgång.

I afseende å *allmänna kommunalutskylder* äro de båda provinser, af hvilka länet består, från hvarandra åtskilde. I Jemtland utgå följande för provinsen gemensamma kommunalutskylder:

a) *Gästgifverilöner*, eller anslag till skjuts och gästgifverientreprenadernas upprätthållande, hvartill årligen till och med 1868 utgå 8,421,83 centner hö.

b) *Landstingsmedel* (före 1863 s. k. Landsjemnadsmedel) till betäckande af provinsens öfriga gemensamma utgifter, bland hvilka numera äfven ingår *färjetullen*, för färjeroddens upprätthållande öfver provinsens 13 färjesund, hvilken tull förr utgick in natura, men af 1864 års landsting omreglerades till att utgå i penningar, och sistlidet år uppgick till 2,897 R:dr. Landstingsmedlen, som under sistlidne 5 år uttaxerats dels efter rök eller matlag, dels efter skattetal, och dels efter fyrktal, samt varit i ständigt stigande, hafva utgjort:

	Efter rök.	Efter skatt.	Efter fyrk.	Summa.
1861.....	942,67.	11,726,69.	—	12,669,36.
1862.....	1,268,86.	20,477,22.	—	21,746,08.
1863.....	866,62.	15,248,21.	8,295,76.	24,410,59.
1864.....	—	25,260,49.	3,607,46.	28,867,95.
1865.....	—	29,313,20.	3,209,31.	32,522,51.

I *Herjeådalen* utgå för provinsens gemensamma räkning blott gästgifverilöner med 2,480 centner hö och 1,781 R:dr i penningar.

Socknevis debiterade kommunalutskylder belöpa sig för 1865:

i Jemtland till.....	57,797,51,
och i Herjeådalen till.....	8,428,69;

samt innefatta dessutom hvarjehanda naturapræstationer till presterskap, folkskolor, tingshållning, klockare, tingsvaktmästare, barnmorskor m. m.

Till lättnad i afseende å en del af här omförmälda kommunala omkostnader, med undantag af folkskolorna, hvarom nedan, åtnjuter länet följande *allmänna bidrag*, nemligen

i *Jemtland*: a) Indelta räntor från åtskilliga hemman i Wester-Norrlands län, i värde uppgående till 1,000 å 1,100 R:dr, anslagne för gästgifveriernas upprätthållande inom provinsen;

b) årligt statsbidrag, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 6 November 1845, till underhåll af en 1812 anlagd väg genom Bergs, Rätans och Öfver-Hogdals socknar, 600 R:dr, hvaraf på sistnämnde socken belöper 60 R:dr; samt

i *Herjeådalen*, förutom nyssnämnde 60 R:dr, a) årligt statsanslag till gästgifveriernas upprätthållande, jemlikt Kongl. brefven den 17 Mars 1841 och den 23 Februari 1858, tillhopa 742 R:dr 25 öre;

b) understöd af det vid 1862—63 årens riksdag till skjutsningstungans lindrande anvisade reservationsanslag, hvilket understöd för år 1864 utgått med 3,943 R:dr 71 öre;

hvertill, för båda provinserna, kommer rättigheten till vägpenningars uppbärande å de båda fjällvägar, som förbinda dem med Norge.

6. Politi.

Ehuru alla detaljredogörelser rörande *kyrka*, *elementarläroverk* och *folkskolor*, hvilka utgöra föremål för särskilda myndigheters berättelser, här böra uteslutas, torde dock rörande dessa ämnen böra i korthet anföras följande:

Den *nämnd*, som, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 11 Juli 1862, fått sig uppdraget att bereda ordnandet af *presterskapets inkomster* och föreslå dess aflöning m. m., har afslutat sina för rättningar i länets pastorater, med undantag af *Sunne* och *Frostviken*, samt har föreslagit, att länets *öfriga* pastorater, hvilkas antal, inbegripet dem som, enligt Eders Kongl. Maj:ts redan fattade nådiga beslut, fram-

deles skola bildas, för närvarande utgör 15 i Jemtland och 4 i Herjeådalen, måtte, efter klyfning af 4 bland de förra, bilda 23 pastorater, nemligen 19 i Jemtland och 4 i Herjeådalen, med en aflöning för hvarje Pastor af i medeltal 3,628 R:dr och för hvarje Komminister af 1,566 R:dr, inberäknadt afkomst af boställe.

Härvarande fullständiga *Elementarläroverk*, der undervisningsordningen sedan längre tid tillbaka är, i likhet med Nya Elementarskolan i Stockholm, grundad på ämnesläsning med fri flyttning ämnesvis efter förutgångna tentamina, har under perioden i medeltal varit besökt af 145 elever, mest under 1862, då antalet uppgick till 157, och minst hösten 1865, då detsamma utgjorde 135. Bland läroverket besökande ynglingar voro under åren 1861 och 1862 blott 22 procent allmogesöner, men detta tal har under de följande åren något stigit, och uppgick sistlidet år till 28 procent, häribland icke intagne söner af landthandlare eller af arbetare i staden. Folkskolorna synas sålunda icke hafva föranlett någon inskränkning i allmogens anlitande af elementarläroverket, ehuru större delen af dess söner blott genomgå de lägre klasserna, och ehuru kostnaden för ynglingarnes underhåll i staden, hvilken kostnad icke kan skattas mindre än till 1 R:dr om dagen, gör skolgången der ganska betungande. En naturlig följd häraf är dock, att antalet af skolan besökande ynglingar under svaga år något minskas. Inom de klasser, der skilnad emellan klassisk och real bildningslinie äger rum, har antalet af ynglingar tillhörande den sednare varierat mellan 15 och 20 procent af lärjungarnes hela antal i dessa klasser.

Antalet af länets *folkskolor* utgjorde sistlidet år 52, nemligen i Jemtland 42 och i Herjeådalen 10. Af dessa skolor voro *fasta*: i Jemtland 21 och i Herjeådalen 3. Sammanlagda antalet lärjungar uppgick till 4,808, deraf i Jemtland 3,622 och i Herjeådalen 1,186.

Folkskolemedlen hafva under perioden utgått med tillhoppa 19,626 R:dr 19 öre; samt dessutom af allmänna medel för folkskolorna anslagits, enligt Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 3 December 1861, den 11 Juli 1862 och den 16 December 1864:

till folkskolelärarnes aflöning	4,197 R:dr.
nemligen 1861—63 485 R:dr och 1864—65 1,371 R:dr årligen;	
samt till folkskolehjelp åt fattiga församlingar	2,865 »
nemligen 1861—63 595 R:dr och 1864—65 540 R:dr årligen.	

Vid slutet af 1865 funnos i länet inrättade 90 *småbarnsskolor*, deraf 81 i Jemtland och 9 i Herjeådalen.

Till dessa skolor hafva enligt ofvan åberopade nådiga bref anslagits.....	29,885 R:dr.
nemligen 1861—63 6,745 R:dr och 1864—65 4,825 R:dr årligen.	

Förutom nämnda läroverk och skolor, förtjenar omnämnas en af Svenska Missionssällskapet stiftad och på dess bekostnad i Laxsjö by af Föllinge socken upprätthållen *lappskola*, hvilken väsentligēn gagnar icke blott lappallmogen utan ock den ort der den är förlagd. Vid densamma underhållas 30 å 40 lappbarn, gossar och flickor, hvarjemte skolan besökes af byallmogens barn. Dessutom äro af skolans föreståndare i angränsande byar inrättade söndagsskolor. Vid besök på stället har jag funnit lappskolan väl ordnad samt med nit och skicklighet förvaltad.

Förutom den redan omtalta landtbruksskolan vid Ope, finnes i länet ingen *tillämpningsskola*; men redan för länge sedan här dock, för inrättande af en slöjdskola, blifvit samlad en grundpenning, hvilken, ehuru förkofrad, dock ännu vid 1865 års slut uppgick till blott 4,723 R:dr 59 öre.

Till *kreditens* och *företagsamhetens* underlättande samt *sparsamhetens* främjande öppnades redan 1860 *Östersunds filialbank* med en grundfond af 405,500 R:dr, samt 1861 *Norrlands hypotheksförening*, hvilken äfven omfattar Jemtlands län.

I afseende å *filialbankens* verksamhet och inflytande, synes mig dess gagnelighet böra uppskattas ojem- Tab. Litt. N. förligt högre än dess olägenheter. Till enskildt och allmänt gagn har densamma framfordrat mången verksamhet

och möjliggjort mångt nyttigt företag både af kommuner och enskilda, som eljest näppeligen kunnat komma till stånd; den har gifvit en ökad väckelse till sparsamhet och hushållning genom de utvägar den erbjudit till umbärliga medels fruktbargörande genom insättning å depositions- eller upp- och afskrifningsräkning; den har bidragit att stadga kreditförhållandena, och att stärka anspråken på ordentlighet i fullgörandet af åtagne förbindelser; den har slutligen bidragit att undanrödja det ocker, hvilket förr icke lärer varit ovanligt, och hvilket säkerligen vållat undergång för vida flera än dem, som olyckliggjorts genom lättheten att i banken skuldsätta sig, — en lätthet, dock icke större än som står tillsammans med bankstyrelsens omsorgsfulla pröfning af förhållandena i hvarje enskildt fall. Bankens reservfond, bildad i öfverensstämmelse med reglementets föreskrift, uppgick vid sista bankårets slut den 31 Maj 1866 till 9,349 R:dr 41 öre. Årliga vinstutdelningen har varierat mellan 10 och 22 procent, och i medeltal uppgått till 17 procent å den kontant inbetalda fjerdelen af grundfonden. Till öfversigt af bankens verksamhet under de 6 första åren af dess tillvaro tillåter jag mig meddela i nedanstående tabell Litt. N intagne uppgifter. Antalet lagsökningar, af hvilka högst 16 kan antagas hafva gått i verkställighet, har väl under de sista åren betydligt tillväxt, men är dock icke stort i jämförelse med det allmänna lagsökningstalet, och har sin hufvudsakliga förklaring i en ovanligt tryckt penningställning.

Norrlands hypotheksförening har, i likhet med andra, icke på långt när förmått motsvara de förhoppningar, som till densamma sattes, och som föranledde många fasta låns uppsägning å enskilda händer, samt en icke obetydlig tillväxt af den sväfvande skulden, hvilken, då de väntade hypothekslånen icke utföllo eller utfallit, förorsakat mången förlägenhet. Emellertid har dock till länet utgått hypothekslån från nämnde förening af 244,400 R:dr, fördelade på 35 nummer, hvaraf ett å 100,000 R:dr.

Tab. N:o 13. Den år 1847 stiftade *Jemtlands läns sparbank*, för hvars verksamhet under sednaste femårsperiod bilagde tabell N:o 13 i föreskrifven ordning redogör, har väl välgörande verkat till sparsamhetens befrämjande, samt har åt nyttig företagsamhet äfven kunnat räcka mången verksam lånehjelp, men dess tillväxt, naturligtvis hämmad under sistlidne olyckliga år, lemna dock ännu mycket öfrigt att önska. Redan från sparbankens stiftelse sökte Direktionen att genom särskilda ombud i olika delar af det vidsträckta länet utgrena bankens

Tab. Litt. N.

Uppgifter angående filialbanken i Östersund.

	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1866.
<i>Bankens ställning vid bankårens slut den 31 Maj.</i>						
Innestående på deposition.....	50,734	— 135,720	— 174,343	— 207,550	— 219,150	— 179,485
Dito på upp- och afskrifning.....	52,786	33 58,344	56 80,330	— 85,630	31 123,620	98 143,503
Utestående lån mot hypothek och borgen	265,871	— 414,800	— 550,000	— 381,815	— 456,210	— 754,620
Dito mot vexlar	179,028	99 176,762	96 143,431	25 356,616	56 382,708	53 197,798
Dito å kreditiv.....	26,300	— 30,600	— 38,300	— 46,300	— 61,200	— 68,300
<i>Bankens rörelse under de särskilda åren.</i>						
Deponerade medlens totalbelopp.....	68,435	— 169,873	— 256,836	— 288,148	— 386,620	— 308,505
Depositionernas antal.....	49	— 166	— 237	— 254	— 292	— 262
Upp- och afskrifningsmedlens totalbelopp	282,455	75 598,824	71 495,262	53 562,836	48 582,785	15 950,676
Räkningshafvarnes antal	39	— 54	— 66	— 74	— 72	— 71
Beloppet af beviljade kreditiv	80,000	— 87,300	— 101,800	— 100,000	— 103,000	— 109,000
Kreditivhafvarnes antal	24	— 33	— 36	— 37	— 38	— 44
Antal utlemnade lån	867	— 1,153	— 1,496	— 1,919	— 2,849	*) 2,548
Antal lagsökningar.....	7	— 9	— 28	— 39	— 65	— 53

*) Orsaken till den stora skiljaktigheten emellan antalet beviljade lån 1865 och 1866 är, att under förra året diskonterades ett betydligt antal vexlar, med kort förfallotid.

verksamhet, men då ändamålet icke syntes härigenom blifva tillräckligt främjadt, ställdes 1864 till länets samtliga kommuner en uppmaning, att genom egna utsedda ombud och kontrollanter, samt under kommunens gemensamma ansvar, bereda lättade tillfällen till insättningar och uttagningar, men äfven denna åtgärd från Direktionens sida har icke öfverallt rönt tillmötesgående från kommunernas sida, eller utöfvat det inflytande, som syntes vara att deraf hoppas. Emellertid erbjudes i *staden*, genom Kamererarens beredvillighet, dagliga tillfällen till insättningar, utom kungjorda två gånger i månaden vid Direktionens sammanträden; och dessa dagliga tillfällen anlitas så mycket hellre och lättare, som för närvarande länets Räntmästare bekläder nämnde Kamererarebefattning och dagligen är att på sitt embetsrum träffa. Delägarne åtnjuta ränta på ränta efter 5 procent, och lån utgifvas mot 6 procents ränta, dels mot pant af fastighet och amortering på 20 år med $\frac{1}{10}$ kapitalafbetalning hvarje halfår, dels ock mot borgen och amortering på 5 år med $\frac{1}{10}$ kapitalafbetalning halfårsvis.

Förutom ofvannämnde penningeinträttningar förtjena att omnämnas följande allmänna kassor, nemligen:

a) *Jemtlands Roteringskassa*, förvaltd, enligt Eders Kongl. Maj:ts för densamma utfärdade nådiga Reglemente af den 30 December 1864. Kassans tillgångar, hvilka enligt förra femårsberättelsen vid 1860 års slut uppgingo till 91,277 R:dr 51 öre, utgjorde vid 1865 års slut 133,696 R:dr 43 öre, deraf Hästjägarekorpens andel 77,445: 57 och Fältjägarekorpens andel 56,250: 86.

För lån ur kassan, hvilka enligt reglementets föreskrift blott, eller så länge tillfällen dertill erbjudas, få lemnas mot inteckning i jordegendom inom Jemtland eller mot hypothek af sådan inteckning, betalas 5 procents ränta jemte 1 procents årlig kapitalafbetalning.

b) *Jemtlands läns 1849 års besparingsfond*, för hvars bildande efter nämnde års missväxt i förra berättelser redogjorts, och hvilken förvaltas i öfverensstämmelse med föréskrifterna i Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 8 Januari 1853. Denna fond, hvilken vid 1860 års slut ägde en behållning af 12,620 R:dr 22 öre, och vid 1865 års slut uppgick till 15,181 R:dr 98 öre, lemnar försträckningar på kort tid till kommuner och enskilda, hvilka försträckningar sistlidne höst, då för den inträffade missväxten fondens tillgångar behöfde göras disponibla och lånen indrifvas, uppgingo till 13,895 R:dr 50 öre.

De *Distriktsmagasiner för spannmål*, hvilka i länet funnits och länge förvaltats enligt för dem utfärdadt nådigt reglemente af 1831, intill dess de genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga kungörelse af den 4 December 1863 ställdes under kommunalstyrelsernas omedelbara förfogande, och slutligen genom Eders Kongl. Maj:ts nådiga bref den 2 Mars detta år helt och hållet undandrogos den offentliga kontroll, som dittills ålegat länsstyrelsen, hade i allmänhet vid ingången af sistlidne höst redan till fullo anlitas, hvadan ringa eller ingen hjälp var att af dem hemta just vid det tillfälle, då de, enligt sin bestämmelse, företrädesvis skolats, vid inträffad missväxt, sådan erbjuda. Att emellertid denna hjälp då kunde undvaras, bevisar distriktsmagasinernas umbärlighet såsom allmän inrättning under numera utbildade handels- och kommunikationsförhållanden.

Länets *brandstodsbolag*, hvars ansvarighetsbelopp utgjorde:

	För fast egendom.	För lös egendom.
vid slutet af 1861	2,508,800.	2,112,215.
och vid slutet af 1865	4,026,040.	2,895,335.
har under perioden		
för 37 brandskador utbetalt R:dr	11,796.	5,887,77.
eller i medeltal årligen »	2,359.	1,177,55.

Brandstodsafgiften har varierat, för fast egendom från 0,5 per mille (1862 och 1863) till 1,6 per mille (1865), samt för lös egendom från 0,3 p. m. (1863) till 1,0 p. m. (1864), och i medeltal utgått med 0,90 per mille för fast och med 0,58 p. m. för lös egendom.

Ehuru de växande ansvarighetssummorna vittna om ökad verksamhet för länets bolag, besörjes dock fortfarande den hufvudsakliga brandförsäkringen af socknevis bildade föreningar, hvilka dock, i den mån insigt sprides om naturen af dylika inrättningar, och om den trygghet, som dessa endast genom ett stort verksamhetsområde kunna erbjuda, efter hand torde komma att uppgå i länets bolag.

Sockenföreningarne, till antalet 20, hafva tillhoppa för 31 brandskador under perioden utbetalt 23,981 R:dr 94 öre. Blott undantagsvis anlitas Allmänna Brandförsäkringsverket för byggnader å landet. Stadsegen- domar äro till större delen försäkrade hos Städernas Allmänna bolag, men till en del äfven hos aktiebolaget Skandia, hos hvilket bolag äfven lifförsäkringar på sednare tider börjat tagas, dock nästan uteslutande bland stadens befolkning. Hos utländska bolag har jag mig icke bekant, att några försäkringar inom länet tagits, vare sig å lif eller mot brand.

Den enda i länet befintliga *sjukvårdsinrättning* är dess lasarett och kurhus, sammanförde i en byggnad straxt invid staden. Denna sjukhusbyggnad, ursprungligen bestående af blott en bottenvåning, påbyggdes 1863—64 med en öfre våning samt 2 vindskamrar eller gafvelrum, de sednare afsedda för kurhusafdelningen. Lasarettafdelningen innehåller sålunda, utom rum för Läkare, Syssloman, sköterska, mathållningsentreprenör och badrum, 7 större rum med 28 sängar samt 4 mindre med 8 sängar, tillsamman 36 sängar, hvilket antal i nödfall kan höjas till 43. Kurhusafdelningen rymmer 6 och i nödfall 8 sängar, hvadan hela sängantalet kan uppgifvas till 50. Härförutan finnes i uthusbyggnaden ett för sinnessjuka personer inredt rum med 2 celler. Beklädnad finnes, om ej för hela sängantalet, dock för det som hittills varit behöfligt.

Utspisningen besörjes, enligt fastställd spisordning, af halfårsvis antagen entreprenör, för närvarande mot 50 öre för hel och 25 öre för half portion. Sjukhusets inkomster bestå hufvudsakligen, och utom några obetydliga kollektmedel, uti kurhusafgiften, hvilken utgår med sitt maximibelopp af 25 öre i Jemtland och 16 öre i Herjeådalen på hvarje mantalsskrifven person. Antalet af å sjukhuset vårdade sjuke, hvilket under perioden 1856—60 uppgick till 358 personer, har under den sednare perioden uppgått till 641, eller i medeltal till 128,2 om året, emot 71,6 under den förra. På landet finnas inom hvarje socken sundhetsnämnder, men dessas verksamhet har under perioden blott undantagsvis behöft anlitas.

Af *brunns-* och *badorter* äro hufvudsakligen 2, vid Ytterån i Näskotts och vid Kullstaberget i Näs socken, allmännare besökta, den förra vanligen af 70 å 100 och den sednare af omkring 50 personer. Vid Ytterån finnas goda dusch- och ångbadsinrättningar, och vid Kullstaberget en kallvattenkurinrättning med rikt och ypperligt vatten, men dock föga anlita i anseende till sitt aflägsna läge och ofullbordade skick. För öfrigt förekomma en mängd s. k. surbrunnar, som hufvudsakligen besökas af närboende personer. Alla äro jernhaltiga, och mest den vid Ytterån. Nyligen har i Mörsills socken blifvit anlagd en kallvattenkurinrättning, som tros komma att tillvinna sig någon allmännare uppmärksamhet. I Herjeådalen vid Ransjö har äfven en dylik inrättning blifvit anlagd. Vid ingen af dessa brunns- och badorter är dock läkare anställd.

Vaccination sker årligen inom hvarje socken, utom de minst befolkade, der den blott företages hvart annat år, af på hvarje ställe antagna vaccinatörer eller vaccinatriser, hvilka sednare vanligen äro barnmorskor. Under perioden har derjemte revaccination ofta, der smittkoppor yppats, behöft företagas. I de mera aflägsna bygderna försummas dock vaccinationen, mera genom föräldrars än vaccinatörernas försumlighet.

Provinsiälläkarnes antal har, såsom ofvan nämnts, blifvit förökadt till 5, utöfver hvilket antal dock ytterligare erfordras, i Herjeådalen 1, i Oviken 1 och i Lith 1, eller tillsammans 3 Provisiälläkare, för att länet skall i afseende å läkarevård blifva nödortfeligens försedt. För Östersund har till *Stadsläkare* nyligen antagits en af härvarande militärläkare. 1 *Djurläkare* har under perioden tillkommit, hvadan i länet nu finnas 2, den ene stationerad i Östersund för länets norra del och den andra i Oviken för dess södra. *Apotheken*, till antalet 3, hafva under perioden icke förökats.

Fattigvården, hvilken i länet, på sätt i förra femårsberättelsen anförts, varit särdeles lindrig, har dock Tab. N:o 14. under sednaste åren, till följd af svag årsväxt, kraft större uppoffringar, utan att dock kunna sägas vara för kommunerna betungande.

Fattighus finnas ej, med undantag af ett vid Ljusnedals bruk, utan försörjas de fattiga genom s. k. »kringgång», eller, der sådan till följd af ålder eller sjuklighet icke kan tillämpas, genom inackordering. Ehuru vid denna kringgång eller förflyttning från gård till gård fattighjonet i allmänhet väl förplägas och vårdas, betraktas dock detta försörjningssätt af den fattige med mycken fruktan, hvadan detsamma ock af honom blott i yttersta nödfall anlitas.

Närmare redogörelse för fattigvårdsförhållandena lemnar enligt föreskrifvet formulär tabell N:o 14, med dervid fogade anmärkningar och förklaringar. I denna redogörelse för fattigvården ingår dock icke *lappbefolkningen*, hvars ökade fattigdom, föranledd bland annat af en bland rendjuren 1863 härjande klöfsjuka, de sednare åren påkallat ökade understöd af allmänna medel, hvilka understöd under perioden utgått:

åren 1861—63 med 720 R:dr årligen, 1864 med 1,360 R:dr och 1865 med 1,851 R:dr 17 öre.

Östersund den 2 Juli 1866.

C. G. LAGERCRANTZ.

Carl H. Ekberg.

P. G. Rissler.

Tab. N:o 1.

F O L K M Ä N G D.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
	Den 31 December enligt Presterskapets summariska uppgifter.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motsstående år.							Enligt årets mönster-rullor approberade beväringskyl-dige.
				Hela folkmängden af			Deraf frie från mantalspengar.			Utskrifnings-manskap.	
	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.		
Å landsbygden.											
År 1861	30,407	30,547	60,954	30,153	30,250	60,403	16,227	16,554	32,781	2,129	441
» 1862	31,076	31,105	62,181	30,769	30,744	61,513	16,393	16,762	33,155	2,210	449
» 1863	31,726	31,594	63,320	31,972	31,724	63,696	14,058	14,872	28,930	2,171	431
» 1864	32,844	32,616	65,460	32,544	32,214	64,758	13,968	14,678	28,646	2,308	458
» 1865	33,227	33,036	66,263	32,860	32,660	65,520	14,365	15,275	29,640	2,529	515
I Östersunds stad.											
År 1861	737	834	1,571	669	756	1,425	295	318	613	49	12
» 1862	757	862	1,619	730	809	1,539	315	334	649	63	9
» 1863	793	881	1,674	795	884	1,679	325	331	656	75	17
» 1864	813	929	1,742	818	935	1,753	334	372	706	71	12
» 1865	839	969	1,808	840	971	1,811	354	398	752	59	11
Summa i hela länet år 1865	34,066	34,005	68,071	33,700	33,631	67,331	14,719	15,673	30,392	2,558	526

Tab. N:o 2.

J O R D B R U K.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
	Hvete.	Råg.	Korn.	Hafre.	Blandsäd.	Ärter.	Potatis.	Lin och hampa.
	Höst-säd.		Vår-säd.					
Vanliga årliga utsädet på ett tunnland..... kubikfot	3,9		7,2			7,7	53,2	
Tunnland åker använde till odling af..... 1865	1,357		15,300			1,380	2,370	Kub.-fot.
Hela årliga utsädesbeloppet i kubikfot..... 1861	73	5,338	92,956	3,830	13,650	13,571	114,083	1,188
» » » » 1862	58	5,767	100,881	5,292	15,341	14,810	119,695	1,340
» » » » 1863	46	6,008	95,888	9,040	13,137	14,452	116,611	1,273
» » » » 1864	37	5,884	103,649	8,773	13,607	14,145	120,229	1,337
» » » » 1865	7	5,326	97,738	4,750	9,025	10,710	126,100	700
Skörd i korntal af utsädet (efter utsädes afdrag)..... 1861	6,7	8,2	4,6	4,5	4,8	3,8	6,0	
» » » » 1862	5,9	6,4	3,8	3,4	4,0	0,4	3,6	
» » » » 1863	7,1	5,9	3,8	3,4	4,0	1,9	4,6	
» » » » 1864	3,3	4,0	2,1	1,1	1,6	0,0	3,1	
» » » » 1865	5,7	5,6	1,7	0,4	0,8	— 0,66	1,5	Centner.
Hela skördebeloppet (d:o d:o d:o) kubikfot 1861	492	43,359	423,706	17,293	66,614	51,388	692,375	748 525 505 1,200 257
» » » » 1862	347	36,715	384,619	18,070	61,190	5,768	425,297	
» » » » 1863	328	35,153	366,682	30,952	51,877	26,889	540,850	
» » » » 1864	122	23,380	219,438	9,365	22,131	356	376,778	
» » » » 1865	47	35,393	264,117	6,802	16,331	3,507	291,769	
Årlig förbrukning på person i medeltal	af säd:		12,0 kub-	fot; af	potatis:	13,7 kub-	fot (se vidare texten	sid. 18).
» » för kreaturs utfodring se texten sid. 23.								

Tab. N:o 3.

BOSKAPSSKÖTSEL.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
	Hästar.	Tjurar och Oxar.	Kor.	Ungnöt.	Får.	Getter.	Svin.	
Antal vinterfödde..... 1861--1862	12,554	1,782	30,119	10,694	49,643	37,533	5,421	
” ” 1862—1863	12,712	1,708	30,812	11,454	53,509	36,667	5,635	
” ” 1863—1864	12,168	1,626	30,448	10,064	55,229	35,737	5,418	
” ” 1864—1865	12,513	1,719	31,771	9,992	57,105	36,557	5,151	
” ” 1865—1866	12,708	1,808	34,417	10,362	66,965	43,614	3,476	

Tab. N:o 4.

SKOGSHUSHÅLLNING.

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Särskilde slag af skogar m. m.	Areal vid periodens slut.	Till ordnad skogshushållning indelade.	Afverkningsbelopp		
	Qvadratref.		År.	utfördt i	
				quantitet.	penningevärde. R:dr R:mt.
Kongl. Maj:t och Kronan omedelbart tillhörige och under Dess disposition stående:					
Öfverloppsmarker.....	590,475,65	intet.	1861 1862 1863 1864 1865	—	1,692,17
Boställens, Kyrkors, Läroverks och fromma stiftelsers.....	735,682				

Tab. N:o 5.

DÖDADE ROFDJUR.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
År.	Björnar.	Vargar.	Lodjur.	Jerfvar.	Räfvar.	Örnar och Ufvar.	Hökar.	Mårdar.	Belopp af utbetald belöning. R:dr R:mt.
1861.....	45	3	1	3	132	10	6	44	652,50
1862.....	34	14	8	1	160	21	4	37	733,50
1863.....	15	9	8	4	189	18	9	40	920,25
1864.....	23	13	18	5	263	1	31	39	58,50
1865.....	31	1	18	7	156	26	37	—	2,715
Summa	148	40	53	20	900	76	87	160	5,079,75

Tab. N:o 7 b.

HANDTVERKERIER ÅR 1865.

1.	2.		3.		4.		5.		6.		7.	
	Handtverkare eller Idkare.		Antal arbetare.		Summa idkare och arbetare för hvarje yrke.		Bevilling för rörelsen.		Handtverkare eller Idkare.		Bevilling för rörelsen.	
	m.	q.	m.	q.	m.	q.	R.dr.	öre.	m.	q.	R.dr.	öre.
A. På landet.												
Bagare	1	—	1	—	2	—	2	—				
Kopparslagare	2	—	4	—	6	—	14	—				
Summa	3	—	5	—	8	—	16	—				
B. I Östersunds stad.												
Bagare	5	1	11	2	19	—	54	—				
Bryggare	1	—	1	1	3	—	—	—				
Guldmeder	2	—	—	—	2	—	2	—				
Gördelmakare	1	—	1	—	2	—	5	—				
Hattmakare	1	—	2	—	3	—	5	—				
Instrumentmakare	1	—	7	—	8	—	12	—				
Körsnär	1	—	1	2	4	—	12	—				
Kopparslagare	2	—	3	—	5	—	18	—				
Summa	42	1	61	5	109	—	241	—				
Murare	1	—	—	—	1	—	5	—				
Målare	4	—	7	—	11	—	19	—				
Repslagare	1	—	2	—	3	—	5	—				
Sadelmakare	2	—	1	—	3	—	8	—				
Skomakare	5	—	5	—	10	—	16	—				
Skräddare	5	—	9	—	14	—	15	—				
Slagtare	1	—	1	—	2	—	5	—				
Smeder	3	—	3	—	6	—	16	—				
Snickare	1	—	2	—	3	—	3	—				
Socketbagare	1	—	1	—	2	—	25	—				
Svarfvare	1	—	—	—	1	—	1	—				
Urmakare	3	—	4	—	7	—	15	—				

Tab. N:o 8.

ALLMÄNNA VÄGAR, GÄSTGIFVERIER OCH SKJUTSNING.

1.	2.				3.				4.				5.	6.				7.	8.	9.	10.	11.			12.	13.					
	Längd i mil													Kostnad i R:dr R:mt för de under perioden								Gästgifveriernas antal vid periodens slut.	Antal hästar, utgångne								
	af hvarje slag af motstående vägar				af inelade med skjutsstationer försedde vägar				af fulländade och afsynade nya vägar					af omlagde eller betydligt förbättrade vägsträckor									fulländade nya vägar				omlagde eller betydligt förbättrade vägsträckor		År.	till kungs- och krono-skjuts.	till gästgifveriskjuts.
	vid periodens slut.				under perioden.				af stats-medel.		af kommunernes medel.			af stats-medel.		af kommunernes medel.															
Allmänna landsvägar	59½	59½	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9,010	4,566	34	1861	182	18,142											
Häradsvägar	41½	41½	2½	1½	4,000	5,440	20,800	12,785	18	1862	310	20,497																			
Socknevägar	20½	7½	—	—	—	—	—	—	5	1863	166	18,897																			
I Städer	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1864	1,426	21,800																			
(Deraf med skjutsentreprenad 56)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1865	318	19,581																			
Summa	122½	109½	2½	2	9,440	47,161	29,810	17,351	58	—	2,402	98,917																			

Anmärkingar och ytterligare upplysningar:

En vägsträcka af 1½ mil är utan statsanslag från byväg utlagd till häradsväg. Kostnaden härför kan ej uppgifvas. Åtskilliga broar på fjällvägen till Norge äro på Statens bekostnad ombyggede för 25,638 R:dr R:mt.

Gästgifverier vid Häradsvägar: Tärsta, Söre, Österåsen, Lorås, Man, Gisselås, Näset, Halabacken, Mårdsund, Trappnäs, Båhlåsen, Käfra, Runsjö, Glissjöberg, Nilsvallen, Kålsätt, Kårgårde, Orrviken.

Vid Socknevägar: Prisgård, Hjerpen, Ede, Lillherrdal, Thornäs.

Vid Landsvägar alla öfriga.

Tab. N:o 9.

SJÖFART OCH HANDEL, ÅR 1865.

1.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.	27.	28.
	Fartyg och båtar öfver 3 nylåster begagnade till inrikes sjöfart.						Summa under året begagnade fartyg och båtar öfver 3 nylåster.						Handlande.		Betjening.		Summa.	Bevilling i och för rörelsen. R:dr R:mt.		
	Seglande.		Med ångmachin försedde.		Besättning.		Seglande.		Med ångmachin försedde.		Besättning.		Man.	Qvinnor.	Man.	Qvinnor.				
	Antal.	Låstetal.	Antal.	Låstetal.	Hästkraft.	Skeppare.	Sjöfolk.	Antal.	Låstetal.	Antal.	Låstetal.	Hästkraft.							Skeppare.	Sjöfolk.
Landsbygden	—	—	4	—	75	4	12	—	—	4	—	75	4	12	150	6	1	—	157	1,206,75
Staden Östersund	—	—	1	—	11	1	2	—	—	1	—	11	1	2	32	3	28	3	66	381
	1	—	—	—	—	1	1	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—
Summa för hela länet	1	—	5	—	86	6	15	1	—	5	—	86	6	15	182	9	29	3	223	1,587,75

Tab. N:o 10 a.

HEMMAN OCH JORDLÄGENHETER M. M. Å LANDSBYGDEN.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
Hemman och jordlägenheter af alla slag, efter olika natur, vid periodens slut.	H e m m a n.			A n t a l				Taxeringsvärde sista året. R:dr R:mt.
	Mantal.		Brukningsdelar.	jordtorp.	ryttare-, soldat- och båtsmans-torp.	backstugor.	andra lägenheter.	
	oförmedlade.	nu varande.						
A) Krono-egendomar.								
1) <i>Under allmän disposition.</i>								
d) Boställen	79'044	76'1	137	137	—	194	2	1,182,700
e) Jordlägenheter	—	—	—	1	—	—	45	
f) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	3	
2) <i>Under enskild disposition.</i>								
b) Hemman	27'788	27'788	75	—	—	—	—	239,600
c) Jordlägenheter	—	—	—	15	—	—	88	
d) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	18	
Summa	106'832	103'888	212	153	—	194	156	1,422,300
B) Skatte-egendomar.								
a) Boställen	1'387	1'387	7	—	—	—	—	21,200
c) Hemman	1,012'688	985'15	5,814	1,465	—	1,914	—	22,583,150
d) Jordlägenheter	—	—	—	913	—	—	15	
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	22	
f) Verk och Inrättningar	—	—	—	—	—	—	68	611,600
Summa	1,014'070	986'537	5,821	2,378	—	1,914	105	23,215,950
C) Frälse-egendomar.								
b) Säterier och ladugårdar	0'875	0'875	19	1	—	1	—	20,100
Summa	0'875	0'875	19	1	—	1	—	20,100
Summa summarum	1,121'777	1,091'3	6,052	2,532	—	2,109	261	24,658,350

Tab. N:o 10 b.

JORDOMRÅDE OCH EGENDOMAR I STADEN ÖSTERSUND.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.
År.	Tomter.		Antal nybygde boningshus.	Jordar och lägenheter.						Taxeringsvärde i R.dr R.mt.		
	Antal			Åker	Äng	Skog	Betesmark m. m.	Summa jordareal.	Nuvarande mantal.	Af hus och tomter.	Af jordar.	Summa.
	bebygde.	obebygde.										
1861.....	133	32	3	—	1,607	2,240	—	0,75	637,650	42,230	679,880	
1862.....	137	28	7	—	1,612	2,235	—	»	949,760	218,525	1,168,285	
1863.....	139	26	13	—	1,617	2,230	—	»	1,016,796	228,784	1,245,580	
1864.....	144	21	15	—	1,622	2,225	—	»	1,100,800	229,900	1,330,700	
1865.....	152	13	10	—	1,622	2,225	—	»	1,282,000	243,000	1,525,000	

Anmärkning.

Någon öppen åker finnes icke inom staden utan endast s. k. Ristor, hvilka efter ett års sådd igenläggas till äng.

Tab. N:o 11.

LAGA SKIFTEN UNDER ÅREN 1861—1865.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.	26.
År.	Sökta skiftens antal.	A f s l u t a d e l a g a s k i f t e n.																							
		Skiftade mantal.		Qvarboende delägares					Utflyttande delägares					Summa skiften.	Skiftade kvadratref.					Utgifter till Landtmätare och gode män. R.dr.	Öfrige beräknade utgifter. R.dr.				
		Antal.	oförmedlade.	nuvarande.	Skiftes-antal.				Summa.	Skiftes-antal.					Summa.	Åker.	Äng.	Odlingsmark.	Afrösningsjord.			Impedimenter.	Summa.		
					1.	2.	3.	4.		öfver 4.	1.	2.	3.											4.	öfver 4.
1861...	15	19	—	30 $\frac{3}{8}$	51	52	17	7	3	130	6	6	2	—	1	15	278	7,360	43,761	13,700	454,628	34,556	554,005	56,959	48,327
1862...	19	10	—	8 $\frac{3}{2}$	14	16	14	1	—	45	10	7	—	1	—	18	120	3,204	13,338	6,109	318,720	8,797	350,168	43,947	42,470
1863...	20	14	—	25 $\frac{5}{8}$	15	33	27	1	—	76	13	16	9	—	—	38	238	7,915	40,515	19,613	669,087	40,360	777,490	96,144	135,961
1864...	14	11	—	11 $\frac{3}{8}$	27	27	8	8	—	70	10	2	1	2	—	15	162	3,411	19,621	9,829	258,865	5,765	297,491	39,191	36,558
1865...	10	10	—	10 $\frac{1}{8}$	16	19	7	1	—	43	5	5	—	—	—	10	94	2,999	11,542	5,248	365,977	38,838	424,604	48,083	39,550
Summa	78	64	—	85 $\frac{1}{8}$	123	147	73	18	3	364	44	36	12	3	1	96	892	24,889	128,777	54,499	2,067,277	128,316	2,403,758	284,324	302,866

Anmärkingar och ytterligare upplysningar.

Enär en mängd under åren 1861—63 afslutade laga skiftesförrättningar voro redovisade före den 22 Februari 1864, då Herr Öfverdirektörens vid Landtmäteriet cirkulär angående landtmätares åliggande att till Landtmäterikontoret ingifva så beskaffade uppgifter, som omförmälas i kol. 25 och 26, utkom, har dels arfvodet till godemännen och dels handilångnings-kostnaderne vid bemälda förrättningar förslagsvis blifvit beräknade.

Under femårsperioden äro, utom ofvan upptagna 64 stycken laga skiften, 131 hemmansklyfningar och 23 jordafsöndringar genom landtmätare verkställda.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.							
								Afkortad.					Anordnad eller	
								1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1861.	1862.
Statsmedel.														
Ordinarie ränta	R.dr R:mt	50,78	2	2	2	2	17,871,05	17,869,98						
Kronotionde	» »	—	—	—	—	—	29,739,58	29,880,72						
Arrendemedel	» »	—	—	—	—	—	411,44	443,29						
Stubböresafgift	» »	—	—	—	—	—	43,50	—						
Afradskoppar	» »	—	—	—	—	—	2,199,50	1,393,14						
Mantalspenningar	» »	647,50	53,55	77,65	120,80	244,40	7,349,34	7,865,80						
Bötesmedel	» »	3,016,43	3,674,32	6,033,19	3,726,39	2,705,93	11,882,54	10,755,60						
Rotehållsvakans-afgift	» »	—	—	—	—	—	931,89	1,390,21						
Båtsmansvakans-afgift	» »	—	—	—	—	—	69,77	72,29						
Bränvinstillverknings-afgift enligt Fögderiernas räkenskaper	» »	187,20	—	624	—	—	1,392	—						
Dito enligt Ränteri-Specialräkningar	» »	—	—	—	—	—	36,961,20	37,461,30						
Rotefrihetsafgift	» »	—	—	—	—	—	72,01	70,37						
Stämpelpappersmedel	» »	—	—	—	—	—	18,957,14	11,773,86						
Kontrollstämpelmedel	» »	—	—	—	—	—	21,86	29,90						
	Summa	3,901,91	3,729,87	6,736,84	3,849,19	2,952,33	127,902,32	119,006,46						
Riksgäldsmedel.														
Allmän Bevilling	R.dr R:mt	582,25	56,53	96,75	141	267,74	21,042,07	25,291,25						
Afgift för stämpling af tidningar	» »	—	—	—	—	—	51	73,50						
Skatterättsmedel	» »	—	—	—	—	—	245,05	663,82						
Observationsmedel	» »	—	—	—	—	—	89,31	30,16						
	Summa	582,25	56,53	96,75	141	267,74	21,427,43	26,058,73						
Diverse verks medel.														
Folkskolemedel	R.dr R:mt	54,60	48,40	69,60	118,80	307,54	8,627,30	8,983,20						
Riddarhus-Kapitationsafgift	» »	—	—	—	5	—	75	80						
Kurhusmedel	» »	35,84	38,14	54,68	96,39	197,71	5,602,64	6,961,21						
Bränvinsminuhandels- och Utskänkningsmedel	» »	—	—	—	—	—	3,909,88	3,920						
Wadstena Krigsmanshuskassas medel	» »	—	—	—	—	—	11,37	30,97						
Allmänna Beväringsfondens medel	» »	—	—	—	—	—	1,400	1,600						
Landstingsmedel	» »	—	—	13,84	5,88	1,93	—	—						
	Summa	90,44	86,54	138,12	225,77	507,18	19,626,19	21,575,38						
Annorstädes debiterade medel.														
Skogsplanteringskassans bötesmedel	R.dr R:mt	—	—	—	—	2,66	129,75	177,77						
Jagtkassans bötesmedel	» »	300	202,50	75	—	342,50	504,60	541,25						
Militie-Boställskassans bötesmedel	» »	600	—	487,50	—	—	409,50	—						
Postkassans bötesmedel	» »	—	—	—	—	—	5	—						
Wadstena Krigsmanshuskassas bötesmedel	» »	—	—	—	—	—	97,50	88						
Allmänna Bevärings-Pensionsfondens medel	» »	—	—	—	7,50	15	77,50	187,50						
Stora Barnhusets spanmåls- och bötesmedel	» »	—	—	—	—	—	771,47	1,025,11						
	Summa	900	202,50	562,50	7,50	360,16	1,965,32	2,019,63						
	Summa för hela länet	5,474,60	4,075,44	7,534,21	4,223,46	4,087,41	170,951,26	168,660,20						

No 12.

BÖRDEN.

9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.
inom räkenskapsåret influten.			Resterrande vid räkenskapsårets slut.					Summa uppbörd, deri inberäknade restantierne från föregående år.				
1863.	1864.	1865.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.	1861.	1862.	1863.	1864.	1865.
18,042,64	18,653,38	18,259,88	—	—	11,76	—	15,82	17,921,83	17,871,98	18,056,40	18,655,38	18,277,70
30,781,37	32,668,67	34,287,82	—	—	—	—	88,79	29,739,58	29,880,72	30,781,37	32,668,67	34,376,61
469,11	723,88	704,46	—	—	—	—	—	411,44	443,29	469,11	723,88	704,46
6,384,38	—	—	—	—	—	—	—	43,50	—	6,384,38	—	—
2,680,81	2,010,80	2,814	—	—	—	—	—	2,199,50	1,393,14	2,680,81	2,010,80	2,814
7,929,65	10,719,60	10,895,80	7,20	6	16,20	10,40	113,20	8,004,04	7,925,35	8,023,50	10,850,80	11,253,40
8,604,80	9,696,80	7,118,37	5,826,75	6,054	5,938,70	6,733,29	8,443,65	20,725,72	20,483,92	20,576,69	20,156,48	18,267,95
1,342,28	906,38	814,80	—	—	—	—	7,42	931,89	1,390,21	1,342,28	906,38	822,22
74,75	71,63	58,53	—	—	—	—	—	69,77	72,29	74,75	71,63	58,53
—	—	—	4,788,33	4,788,33	4,788,33	5,306,73	6,236,73	6,367,53	4,788,33	5,412,33	5,306,73	6,236,73
48,108,60	26,520	5,850	—	—	—	—	—	36,961,20	37,461,30	48,108,60	26,520	5,850
72,67	118,30	103,86	51,14	51,14	51,14	51,14	51,14	123,15	121,51	123,81	169,44	155
12,957,12	10,045,60	12,861,39	—	—	—	—	—	18,957,14	11,773,86	12,957,12	10,045,60	12,861,39
22,10	15,46	12,43	—	—	—	—	—	21,36	29,90	22,10	15,46	12,43
137,470,28	112,150,50	93,781,34	10,673,42	10,899,47	10,806,13	12,101,56	14,956,75	142,477,65	133,635,80	155,013,25	128,101,25	111,690,42
25,455,64	28,631,33	28,143,39	23,45	6,75	23,60	19,40	253,07	21,647,77	25,354,53	25,575,99	28,791,73	28,664,20
78	90	96	—	—	—	—	—	51	73,50	78	90	96
150,39	39,39	80	—	—	—	—	—	245,05	663,82	150,39	39,39	80
141,31	3,50	13,75	—	—	—	—	—	89,31	30,16	141,31	3,50	13,75
25,825,34	28,764,22	28,253,94	23,45	6,75	23,60	19,40	253,07	22,033,13	26,122,01	25,945,69	28,924,62	28,774,75
8,980,80	10,719,80	10,832,66	7	5	14,40	10,40	113,20	8,688,90	9,036,60	9,064,80	10,849	11,253,40
75	90	80	—	—	—	—	—	75	80	75	95	80
6,962,84	8,416,74	8,564,49	3,92	3,70	10,50	8,75	86,63	5,642,40	7,003,05	7,023,02	8,521,88	8,848,83
3,946,67	4,000	4,000	—	—	—	—	—	3,909,88	3,920	3,946,67	4,000	4,000
8,22	1,06	—	—	—	—	—	—	11,37	30,97	8,22	1,06	—
1,300	1,500	1,200	—	—	—	—	—	1,400	1,600	1,300	1,500	1,200
24,410,59	28,874,20	32,499,61	—	—	3,78	1,44	131,26	—	—	24,428,21	28,881,22	32,632,80
45,684,12	53,601,80	57,176,76	10,92	8,70	28,68	20,59	331,09	19,727,55	21,670,62	45,850,92	53,848,16	58,015,03
100	9,75	125	—	—	—	2,66	—	129,75	177,77	100	12,41	127,66
424,51	7,50	637,50	131,25	—	—	175	175	935,85	743,75	499,51	182,50	1,155
—	1,28	—	487,50	487,50	—	—	—	1,497	487,50	487,50	1,28	—
—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—
75	116,50	121,50	—	—	—	30	—	97,50	88	75	146,50	121,50
95	80	137,50	2,50	15	15	20	30	80	202,50	110	107,50	182,50
890,94	1,093,01	925,19	—	—	—	56,25	56,25	771,47	1,025,11	890,94	1,149,26	981,44
1,585,45	1,308,04	1,946,69	621,25	502,50	15	283,91	261,25	3,516,57	2,724,63	2,162,95	1,599,45	2,568,10
210,565,19	195,824,56	181,158,73	11,329,04	11,417,42	10,873,41	12,425,46	15,802,16	187,754,90	184,153,06	223,972,81	212,473,48	201,048,30

Tab. No 13.
SPARBANKEN.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	
År.	Under året					Vid årets slut				Klassifikation af delägarne efter deras vid hvarje års slut inestående behållning.											
	tillkomne nya delägare.	afgångne delägare.	insatt belopp.	i räkenskaperne godgjord ränta å delägarnes kapital.		uttagt belopp.	qvarstående delägare.	inestående behållning, tillhörande delägarne.	befintligt öfverskott (grund-och reservfond, räntevinster m. m.).	Summa af kolumnerne Nos 8 och 9.	Behållning i Sparbank:	1861.		1862.		1863.		1864.		1865.	
				Antal.	R.dr							R.mt.	Antal delägare.	Summa R.dr R.mt.	Antal delägare.	Summa R.dr R.mt.	Antal delägare.	Summa R.dr R.mt.	Antal delägare.	Summa R.dr R.mt.	Antal delägare.
1860	—	—	—	—	—	1,429	234,914	12,372	247,286	under 1 R:dr	3	1,88	4	2,75	4	2,88	6	4,22	6	4,23	
										fr. 1 t. o. m. 10 R:dr	308	1,711,04	306	1,546,04	307	1,523,30	313	1,613,68	327	1,748,39	
1861	235	79	66,002,67	12,467,51	31,077,50	1,585	282,307,04	14,933,60	297,240,64	» 10—25 »	322	5,549,16	352	6,039,08	366	6,233,94	383	6,614,43	374	6,273,26	
1862	213	82	66,310,88	14,960,12	30,996,85	1,716	332,581,19	18,608,40	351,189,59	» 25—50 »	211	7,506,59	221	7,917	221	8,046,75	217	7,786,06	226	7,825,78	
1863	152	100	63,520,94	16,788,59	55,923,28	1,768	356,967,44	22,621,40	379,588,84	» 50—100 »	217	15,448,09	223	15,726,95	230	16,131,90	248	17,627,62	235	16,184,18	
1864	161	121	53,378,72	17,859,75	58,284,74	1,808	369,931,17	26,532,87	396,464,04	» 100—200 »	197	27,289,63	211	28,584,96	218	29,548,75	207	28,554,78	226	31,316,03	
1865	159	162	46,578,12	17,796,30	76,533,41	1,805	357,772,18	31,827,41	389,601,59	» 200—300 »	76	18,091,25	112	26,834,06	119	28,934,42	121	29,575,62	99	24,049,11	
										» 300—400 »	55	18,816,87	53	18,502,79	56	18,917,77	61	20,779,52	72	25,862,67	
										» 400—500 »	35	15,457,03	41	18,150,68	45	20,010,44	46	20,377,94	43	19,092,63	
										» 500—1,000 »	93	62,037,35	107	70,950,11	112	78,628,19	114	82,293,48	115	81,597,68	
										utöfver 1,000 »	68	110,398,15	86	138,326,82	90	148,989,10	92	154,703,82	82	143,818,22	
										Summa	1,585	282,307,04	1,716	332,581,19	1,768	356,967,44	1,808	369,931,17	1,805	357,772,18	

Anmärkingar och ytterligare upplysningar.

- 1.o. Sparbanken sträcker icke sin verksamhet utom det distrikt, som dess benämning antyder.
- 2.o. Tvenne gånger i månaden, nämligen 2:dra och 4:de Fredagen, har Sparbanken under hvarje af åren 1861—1865 hållits tillgänglig för insättningar.
- 3.o. Fem procents ränta har lemnats insättarne och Sparbankens medel hafva blifvit utlånade mot 6 procents ränta, dels mot in-teckning i fastighet och skyldighet för låntagaren att hvarje halfår, utom räntan, afbetala $\frac{1}{10}$ -del af kapitalet, dels ock mot borgen på sex månaders tid med rättighet till omsättning af $\frac{1}{10}$ -del af kapitalet.
- 4.o. År 1847 inrättades Sparbanken och den 9 Oktober samma år hölls den tillgänglig för insättningar första gången.

Tab. No 14.

FATTIGVÅRDEN.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.	24.	25.		
År.	Fattigvårds-samhällen			Antal fattighus.	Antal fattighjon, som erhållit full försörjning.										Fattigvårdens											
	med gemensam fattigvård.	med fattigvården rotaris delad.	antal rotar.		Äldre personer, vårdade				Barn, vårdade i och utom fattighus.		Summa.		Summa af båda könen.		Antal af fattigvården understödde, som ej fått full försörjning.			Inkomster. R:dr R.mt.								Summa utgifter i och för fattigförsörjning. R:dr r.mt.
					i fattighus.		på annat sätt.		m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	Summa.	Afkastning af egen-dom, kollek-ter m. m.	Perso-nel afgift.	Tillskott		Ersättning		Summa inkom-ster.		
					m.	q.	m.	q.												efter fyrk eller bevill-ning.	efter annan grund.	af stats-medel.	af an-nat fat-tig-vårds-sam-hälle.			
1861	38	8	55	1	—	—	99	99	19	10	118	109	227	369	438	807	6,972	1,823	2,417	17,619	—	—	28,831	31,798		
1862	38	8	55	1	—	—	101	95	21	8	122	103	225	383	438	821	6,724	3,605	2,797	16,448	—	—	29,574	31,637		
1863	38	8	55	1	—	—	99	95	21	11	120	106	226	462	534	996	7,741	3,172	3,462	17,132	—	—	31,507	34,646		
1864	39	8	55	1	—	—	107	105	41	23	148	128	276	459	553	1,012	8,509	3,847	5,727	18,396	51	83	36,613	38,421		
1865	39	8	55	1	—	—	107	111	43	27	150	138	288	617	718	1,335	8,275	4,141	6,275	19,730	35	—	38,456	42,225		

Anmärkningar och ytterligare upplysningar.

- 1.o. De under rubriken »Inkomster efter annan grund» upptagne belopp utgöras hufvudsakligen af beräknade kostnader för fattiges försörjning medelst s. k. kringgång.
- 2.o. Den omständighet, att utgifterna för alla åren upptagas till högre belopp än inkomsterna, kan ej på annat sätt förklaras, än att antingen bland de sednare ej upptagits de understöd af statsmedel som tid efter annan blifvit vissa socknar tilldelade, eller ock att kostnaderna för fattighjonens försörjning medelst s. k. kringgång blifvit bland utgifter men ej bland inkomster upptagne.
- 3.o. För Östersunds stad hafva uppgifter ej kunnat erhållas för åren 1861—63.

